

**Załącznik Nr 2 do
Uchwały Nr III/1/2022 Zarządu
Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro”
Lokalna Grupa Działania
z dnia 30 marca 2022 roku
w sprawie: uruchomienia procedury aktualizacji
Lokalne Strategie Rozwoju na lata 2016-2023
Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro”
Lokalna Grupa Działania”**

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2023 Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania

Hrubieszów 2015

1. CHARAKTERYSTYKA LGD.....	4
1.1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia.....	4
1.2. Opis obszaru LGD	4
1.3. Potencjał LGD	5
1.3.1. Opis sposobu powstania i doświadczenie LGD.....	5
1.3.2. Reprezentatywność LGD	7
1.3.3. Poziom decyzyjny – Rada.....	7
1.3.4. Zasady funkcjonowania LGD	8
2. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR	10
2.1. Metody angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR.....	10
2.2. Metody angażowania społeczności lokalnej w proces wdrażania LSR.....	15
3. DIAGNOZA - OPIS OBSZARU I LUDNOŚCI	15
3.1. Uwarunkowania geograficzne i spójność obszaru	15
3.2. Środowisko naturalne	17
3.3. Uwarunkowania historyczne i dziedzictwo kulturowe	19
3.4. Społeczność lokalna i jej aktywność.....	20
3.4.1. Procesy demograficzne	20
3.4.2. Problemy społeczne	22
3.4.3. Bezrobocie	23
3.4.4. Źródła utrzymania ludności	24
3.4.5. Organizacje pozarządowe	24
3.4.6. Poziom zaspokojenia potrzeb – dostęp do infrastruktury	25
3.5. Profil gospodarczy obszaru LGD	25
3.5.1. Rolnictwo.....	25
3.5.2. Przedsiębiorczość.....	27
3.6. Grupy defaworyzowane	29
3.7. Potencjał turystyczny	30
3.7.1. Walory krajobrazowe.....	30
3.7.2. Informacja turystyczna	30
3.7.3. Baza noclegowa	30
3.7.4. Obiekty muzealne	31
3.7.5. Szlaki turystyczne	32
3.7.6. Produkty turystyczne	33
3.8. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju.....	33
4. ANALIZA SWOT	34
5. CELE I WSKAŹNIKI	37
6. SPOSÓB OCENY I WYBORU OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTALANIA KRYTERIÓW WYBORU.....	48

7. PLAN DZIAŁANIA.....	50
8. BUDŻET LSR.....	51
9. PLAN KOMUNIKACJI.....	52
10. ZINTEGROWANIE.....	53
11. MONITORING I EWALUACJA.....	57
12. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO.....	58
BIBLIOGRAFIA.....	60
ZAŁĄCZNIKI:.....	61

1. CHARAKTERYSTYKA LGD

1.1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia

Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania¹

1.2. Opis obszaru LGD

Teren działania LGD zlokalizowany jest w południowo - wschodniej części województwa lubelskiego. Obejmuje obszar siedmiu jednostek samorządu terytorialnego, tj.: Gminę Dołhobyczów (gmina wiejska), Miasto Hrubieszów (gmina miejska), Gminę Hrubieszów (gmina wiejska), Gminę Mircze (gmina wiejska), Gminę Trzeszczany (gmina wiejska), Gminę Uchanie (gmina wiejska) oraz Gminę Werbkowice (gmina wiejska). Wskazane **jednostki samorządu terytorialnego w zdecydowanej większości reprezentują gminy wiejskie**. Zlokalizowane jest tutaj tylko **jedno miasto - Hrubieszów**, które pełni funkcję siedziby władz powiatowych i najważniejszych urzędów administracyjnych, a także innych instytucji o charakterze społecznym, gospodarczym i kulturowym.

Tabela 1.1. Powierzchnia gmin obszaru LGD (31.12.2013).

JST	Powierzchnia (km ²)
Gmina Dołhobyczów	212,61
Miasto Hrubieszów	33,03
Gmina Hrubieszów	259,21
Gmina Mircze	234,88
Gmina Trzeszczany	90,29
Gmina Uchanie	120,63
Gmina Werbkowice	187,15
RAZEM LGD	1137,80
POWIAT HRUBIESZOWSKI	1268
WOJEWÓDZTWO	25122

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

Całkowita powierzchnia obszaru objętego niniejszym opracowaniem wynosi 1137,8 km², co stanowi ok. 90% powierzchni powiatu hrubieszowskiego (do LGD nie należy tylko Gmina Horodło). Pod koniec 2013 roku obszar LGD zamieszkiwało 61663 osób, co stanowiło ok. 92% mieszkańców powiatu hrubieszowskiego.

Tabela 1.2. Ludność obszaru LGD (31.12.2013).

JST	Liczba ludności
Gmina Dołhobyczów	5848
Miasto Hrubieszów	18585
Gmina Hrubieszów	10382
Gmina Mircze	7579
Gmina Trzeszczany	4548
Gmina Uchanie	4873
Gmina Werbkowice	9848
RAZEM LGD	61663
POWIAT	67157
WOJEWÓDZTWO	2156150

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

Ryc. 1.1. Mapa obszaru LGD (na tle powiatu hrubieszowskiego).

¹ Formę prawną stowarzyszenia „specjalnego” wprowadziła Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. z 2013 r., poz. 173 j.t.).

Źródło: <http://powiathrubieszow.pl/51,181,jednostki-administracyjne,1,wiecej.html?menu=208>.

Gminy wchodzące w skład partnerstwa **tworzą zwarty blok** (znajdują się w jednym obrysie), **bezpośrednio sąsiadując ze sobą**. Powoduje to **zbieżność obserwowanych tutaj zjawisk społecznych i gospodarczych** wraz z całym spektrum dziedzin, które można zaliczyć zarówno do potencjałów rozwojowych, jak również do elementów o niekorzystnym oddziaływaniu. **LGD od wschodu graniczy z Ukrainą**, od południowego – zachodu z powiatem tomaszowskim, od zachodu z powiatem zamojskim, od północy z powiatem chełmskim. Granice od północnego - wschodu wyznacza granica Gminy Horodło oraz częściowo rzeka Bug, która stanowi również granicę państwa z Ukrainą.

1.3. Potencjał LGD

1.3.1. Opis sposobu powstania i doświadczenie LGD

Proces budowania partnerstwa i powstawania LGD rozpoczął się udziałem przedstawicieli trzech sektorów: publicznego (Powiatowy Urząd Pracy w Hrubieszowie), społecznego (Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Mircze) oraz gospodarczego (Produkcja Pieczywa w Werbkowicach) w projekcie PHARE 2000 RZL „Budowanie Lokalnych Porozumień na Rzecz Zatrudnienia”. Efektem końcowym projektu było powstanie w 2002 roku nieformalnej organizacji - **Hrubieszowskiego Porozumienia Na Rzecz Rozwoju (HPR)**, w skład którego weszli przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego (tj. gminy: Hrubieszów i Mircze), organizacje pozarządowe oraz przedsiębiorcy. Jednak brak określonej formuły i wizji współpracy spowodował, iż partnerzy nie współpracowali ze sobą na odpowiednim poziomie, realizując samodzielnie określone zadania.

W chwili ogłoszenia naboru wniosków o dofinansowanie realizacji projektów w ramach schematu I SPO-ROL na lata 2004 – 2006, Gmina Hrubieszów podjęła współpracę z Gminą Mircze w celu przygotowania przedsięwzięcia, mającego na celu wzmocnienie inicjatyw lokalnych na swym obszarze i sformalizowania partnerstwa, a także wskazanie pozostałym partnerom działającym w HPR sposobu budowania partnerstwa przy wsparciu ze źródeł zewnętrznych. Gmina Hrubieszów jako lider i wnioskodawca złożyła projekt pt.: „Lepsze Jutro – program aktywizacji społecznej mieszkańców Gminy Hrubieszów i Gminy Mircze”. Projekt uzyskał pozytywną rekomendację, a zrealizowane działania zapoczątkowały właściwy proces budowania formalnego partnerstwa, w wyniku którego miała powstać Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich obu gmin oraz Lokalna Grupa Działania, posiadająca osobowość prawną i skupiającą partnerów trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego. Partnerstwo zostało sformalizowane 24 lutego 2006 roku, podczas walnego zebrania członków Stowarzyszenia. Ogólna liczba członków wyniosła 57, reprezentowali oni sektor publiczny, sektor społeczny i sektor gospodarczy. Podczas walnego zebrania wybrano władze stowarzyszenia: Zarząd i Komisję rewizyjną. Zarząd liczył 12 członków, z czego ponad połowa to przedstawiciele sektora organizacji

pozarządowych, a dodatkowo ponad 50% członków stanowiły kobiety. Powołano **Stowarzyszenie Hrubieszowsko – Mireckie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania**. Jego rejestracja w Krajowym Rejestrze Sadowym nastąpiła 18 maja 2006 roku.

Ważnym działaniem w umocnieniu istniejącego partnerstwa była realizacja w okresie marzec 2007 – sierpień 2007 projektu pt. „Śladami Gotów – Pradzieje Ziemi Hrubieszowskiej Elementem Europejskiego Dziedzictwa Kulturowego” w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rolnictwo na lata 2004-2006, działanie 2.7, Pilotażowy Program Leader+, Schemat II, który stanowił faktyczną implementację jednego z celów ZSRW, jakim było wykorzystanie dziedzictwa kulturowego gmin Hrubieszów i Mircze. Na tej bazie wykorzystano bogactwa archeologicznego wsi Masłomęcz i istniejącej na jej terenie w okresie II – IV wieku naszej ery cywilizacji gockiej. Ważnym doświadczeniem dla stowarzyszenia była także realizacja projektu „Młodzieżowa świetlica Internetowa”, finansowanego z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. W jego ramach w okresie wrzesień 2007 – grudzień 2007 przeszkolono 90 osób z Gminy Hrubieszów w zakresie obsługi komputera, tworzenia portali internetowych i zajęć dziennikarskich. Utworzono dziewięć młodzieżowych świetlic internetowych na bazie świetlic wiejskich, w których młodzi przeszkoleni ludzie prowadzili zajęcia aktywizacyjne dla swoich mieszkańców. Innym efektem projektu było utworzenie dziewięciu stron internetowych sołectw z Gminy Hrubieszów.

Kolejnym działaniem kształującym i umacniającym partnerstwo był projekt „Życie w krainie Gotów – promocja i odtwarzanie dziedzictwa kulturowego wsi Masłomęcz”, realizowany w okresie sierpień – październik 2008 który był finansowany także z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Polegał on na odtworzeniu elementów codziennego życia Gotów, mieszkańców Masłomęcza z okresu II-IV wiek naszej ery. W wyniku podjętych działań przeszkolono 20 beneficjentów z zakresów obrzędowości i rzemiosła Gotów, co doprowadziło do powstania międzypokoleniowej grupy odtwarzającej życie Gotów. Należy podkreślić, iż oddziaływanie projektu było znaczące, gdyż pozostałe sołectwa z Gminy Hrubieszów i organizacje pozarządowe podjęły działania mające na celu wykorzystanie własnego dziedzictwa kulturowego jako podstawy tworzenia wiosek tematycznych.

Duża aktywność stowarzyszenia, skutecznie wdrażane projekty a także realizacja działań promujących idee partnerstwa przyniosły w 2008 roku efekt w postaci przystąpienia kolejnych sześciu gmin do Stowarzyszenia oraz przedstawicieli innych sektorów (organizacje pozarządowe i przedsiębiorcy).

Głównym kierunkiem działań LGD od początku nowego okresu programowania było opracowanie, a następnie **realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju zgodnie z procedurami określonymi dla Osi IV LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013**. W proces jej przygotowywania zaangażowane były wszystkie podmioty mające istotny wpływ na rozwój obszaru objętego planowaniem. W pracach brali udział przedstawiciele różnych środowisk lokalnych oraz przedstawiciele wszystkich gmin z obszaru LGD. W celu umożliwienia udziału w procesie tworzenia LSR mieszkańcom obszaru LGD, zorganizowano spotkania informacyjne, przeprowadzono także badania ankietowe. Zadania te realizowane były w miesiącach czerwiec – wrzesień 2008 roku.

Po podpisaniu umowy o dofinansowanie realizacji LSR, przystąpiono do realizacji przyjętych założeń strategicznych. Przeprowadzono nabory dotyczące następujących działań objętych PROW na lata 2007-2013: Odnowa i rozwój wsi, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, Małe projekty.

LGD wspólnie ze Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej” oraz Lokalną Grupą Działania „Nasze Roztocze” opracowała projekt współpracy pn. „Między Bugiem a Wieprzem”, który był wdrażany od maja 2013 roku do kwietnia 2014 roku. Jego celem był wzrost zainteresowania ofertą turystyczną Roztocza i terenów nadbużańskich poprzez przygotowanie i realizację kampanii promującej walory turystyczne obszaru objętego projektem. W ramach operacji wykonano serwis internetowy całego obszaru objętego operacją, wydano folder “Między Bugiem a Wieprzem” oraz wyprodukowano dwa spoty reklamowe, które zostały wyemitowane w pięciu stacjach telewizji regionalnych: Łódź, Katowice, Rzeszów i Kielce. Całkowite koszty realizacji operacji wyniosły 201 411,80 zł.

W ramach projektów współpracy w latach 2014-2015 Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania realizowała także operację pt. „Akademia Umiejętności Regionalnych Artystów Lokalnych Grup Działania”. Partnerem projektu była Lokalna Grupa Działania „Owocowy Szlak” w Opolu Lubelskim. Celem projektu było zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru obu LGD poprzez zachowanie, ochronę i promocję produktów regionalnych i lokalnych poprzez: utworzenie strony internetowej, tłumaczenie strony na język angielski, zakup roll-up, wykonanie filmu promocyjnego, duplikację płyty DVD, opracowanie i wydruk publikacji, opracowanie i wydruk ulotek promocyjnych, organizację wyjazdów na targi do Warszawy i Chorzowa, organizację warsztatów. Całkowita wartość projektu wynosi: 161366,05 zł.

Ponad dziesięcioletni okres funkcjonowania partnerstwa oraz realizacja licznych inicjatyw społeczno – gospodarczych umożliwił członkom i pracownikom stowarzyszenia nabycie umiejętności i zgromadzenia doświadczeń w następującym zakresie:

- ❖ planowania strategicznego w oparciu o współpracę ze społecznością lokalną,
- ❖ organizacji i wdrażania przedsięwzięć określonych w planie strategicznym,
- ❖ monitoringu i ewaluacji przedsięwzięć prorozwojowych,
- ❖ współpracy z innymi partnerami w ramach wspólnie wyznaczonych celów.

Istotnym osiągnięciem było uzyskanie wysokiego poziomu integracji partnerów tworzących LGD, który stał się platformą współpracy w latach 2007 – 2013.

Wskazane powyżej doświadczenia i umiejętności stanowią ważny potencjał LGD, który został wykorzystany na etapie opracowania założeń niniejszego dokumentu. Będzie on również podstawą przyszłej współpracy we wdrażaniu nowych inicjatyw społeczno – gospodarczych. Należy podkreślić, iż ewaluacja wdrażania LSR w latach 2007 – 2013 potwierdziła skuteczność zaplanowanych kierunków rozwoju, co przyczyniło się do:

- ❖ zwiększenia poziomu integracji społeczności lokalnej oraz jej aktywności,
- ❖ poprawy jakości i dostępności infrastruktury społecznej,
- ❖ pojawienia się nowych inicjatyw społecznych i gospodarczych,
- ❖ zwiększenia liczby organizacji pozarządowych oraz wzrostu potencjału już istniejących,
- ❖ efektywnej promocji obszaru LGD.

W związku z powyższym zakłada się, iż inicjatywy społeczno - gospodarcze planowane na kolejne lata, po uwzględnieniu drobnych korekt, będą kontynuacją dotychczas prowadzonych działań rozwojowych.

1.3.2. Reprezentatywność LGD

W skład LGD na koniec 2015 roku wchodzi 65 członków reprezentujących trzy sektory:

- ❖ **sektor gospodarczy** (lokalni przedsiębiorcy i rolnicy),
- ❖ **sektor społeczny** (organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru LGD),
- ❖ **sektor publiczny** (jednostka samorządu terytorialnego – gminy).

Członkowie LGD zapewniają partnerstwo trójsektorowe tak ważne dla inicjatywy LEADER. Daje to szansę na poznanie wzajemnych perspektyw poszczególnych partnerów co skutkuje wypracowaniem lepszych rozwiązań dla obszaru LSR. Liczba reprezentantów poszczególnych sektorów zapewni obiektywne działanie w wielu płaszczyznach i angażowania większej liczby mieszkańców różnych sektorów ważnych dla LGD. Członkostwo reprezentują liczne Stowarzyszenia, przedsiębiorców i rolników i przedstawiciele sektora publicznego. Każda z gmin członkowskich wchodzących w skład LGD posiada swoich przedstawicieli we wszystkich wskazanych wyżej sektorach. Członkami LGD są również grupy defaworyzowane.

1.3.3. Poziom decyzyjny – Rada

Organem decyzyjnym jest Rada, wybierana przez Walne Zebranie Członków spośród partnerów tworzących LGD. Liczy ona **minimum 7 członków**, w tym Przewodniczącego oraz dwóch Wiceprzewodniczących. **W skład Rady wchodzi przedstawiciele wszystkich gmin**, których obszar objęty jest LSR². Wśród członków przedstawiciele sektora publicznego stanowią mniej niż 30 % składu Rady, członkami Rady są kobiety, przedsiębiorcy i osoba do 35 roku życia. Do wyłącznej kompetencji należy wybór operacji i ustalenie kwoty wsparcia zgodnie z art. 34 ust. 3 lit. f Rozporządzenia Nr 1303/2013. Wybór operacji oraz ustalenie kwoty wsparcia dokonywany jest w formie uchwały³. Skład Rady jest zgodny z wymaganiami określonymi w art. 32 ust. 2 lit. b Rozporządzenia Nr 1303/2013⁴ – **tworzą ją przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców**, przy czym **na poziomie podejmowania decyzji ani władze publiczne, ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49% praw głosu**. Wykorzystywane będą niedyskryminujące i przejrzyste procedury oraz obiektywne kryteria wyboru operacji, które pozwolą uniknąć konfliktów interesów, a także gwarantują, że **co najmniej 50% głosów w decyzjach dotyczących wyboru pochodzi od partnerów niebędących instytucjami publicznymi** i umożliwiają wybór w drodze procedury pisemnej.

² § 20, pkt. 1, 2, 3 Statutu Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania, uchwała nr 3/2006 Walnego Zgromadzenia Członków z dnia 24 lutego 2006 roku (z późn. zm.).

³ Tamże, § 20, pkt. 6,7.

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r., Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 20.12.2013.

Rada działać będzie na podstawie **Regulaminu Rady**, określającego jej wewnętrzną organizację i zasady działania⁵, w tym: skład osobowy, tryb pracy, sposób głosowania, formy prowadzenia dokumentacji z posiedzeń Rady, formy zgłaszania wolnych głosów, wniosków i zapytań.

Posiedzenia Rady są zwoływane odpowiednio do potrzeb wynikających z prowadzonych przez LGD naboru wniosków. W okresie tym członkowie Rady mają możliwość zapoznania się ze wszystkimi materiałami i dokumentami, związanymi z porządkiem posiedzenia, w tym z wnioskami, które będą rozpatrywane podczas posiedzenia. Dla zachowania pisemnej procedury wyboru operacji zagwarantowano systemem pisemnej oceny operacji.

W celu uniknięcia konfliktu interesów oraz zachowania wymaganego składu Rady, prowadzony będzie **Rejestr interesów członków Rady**. Zawierał będzie informacje, dotyczące wzajemnych powiązań oraz interesów łączących członków Rady, a także informacje, dotyczące możliwych powiązań z wnioskodawcami, ułatwiające weryfikację składanych deklaracji o bezstronności i poufności⁶. Rozstrzygnięcia zapadają w drodze głosowania jawnego, w następujących formach: przez podniesienie ręki na wezwanie Przewodniczącego Rady, wypełnienie zgodnie z instrukcją kart oceny i wyboru operacji, przez wypełnienie kart do głosowania przez członków Rady korzystających z systemu pisemnego wyboru operacji.

Każdemu członkowi Rady przysługuje prawo oddania jednego głosu podczas głosowania. W przypadku równej liczby głosów, rozstrzyga głos Przewodniczącego Rady.

Z każdego posiedzenia sporządzany będzie protokół zawierający w szczególności: informacje o przebiegu każdego etapu oceny i wyboru operacji oraz ustalenia kwoty wsparcia ze wskazaniem wyników głosowania, informacje o włączeniach członków Rady z procesu oceny, wyboru oraz ustalenia kwoty wsparcia każdej operacji, informacje o korzystaniu przez członków z pisemnego systemu wyboru operacji.

Protokoły po ich przyjęciu przez Radę podlegają publikacji na stronie internetowej LGD⁷.

1.3.4. Zasady funkcjonowania LGD

Działalność Lokalnej Grupy Działania realizowana będzie na podstawie następujących aktów prawnych, funkcjonujących w obszarze prawodawstwa krajowego i UE: Ustawa z 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach⁸, Ustawa z dnia 20 lutego 2015 roku o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności⁹, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 roku¹⁰.

Cele funkcjonowania Stowarzyszenia, formy działalności oraz organy LGD określa Statut Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania¹¹. Ponadto opracowany został Regulamin Rady¹² (organ decyzyjny) oraz Regulamin Biura LGD¹³. Ich krótka charakterystyka przedstawiona została w zestawieniu zamieszczonym poniżej.

Tabela 1.3. Dokumenty wewnętrzne regulujące zasady działania LGD.

L.P.	Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie
1.	Statut Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa	1. Uregulowania określone w Ustawie z 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach oraz ustawie z dnia 20 lutego 2015 roku o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. 2. Określenie organu nadzoru – Marszałek Województwa Lubelskiego.

⁵ Regulamin Rady Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania, uchwała nr III/7/2015 Walnego Zgromadzenia Członków z dnia 28 grudnia 2015 roku.

⁶ Tamże, §30.

⁷ Tamże §27.

⁸ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2015 r., poz.1393).

⁹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 roku o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz.U. z 2015 r., poz. 358).

¹⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r., Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 20.12.2013.

¹¹ Statut Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania, uchwała nr 3/2006 Walnego Zgromadzenia Członków z dnia 24 lutego 2006 roku (z późn. zm.).

¹² Regulamin Rady Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania, uchwała nr III/7/2015 Walnego Zgromadzenia Członków z dnia 28 grudnia 2015 roku.

¹³ Regulamin Biura Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze jutro” Lokalna Grupa Działania, uchwała nr V/3/2015 Zarządu Stowarzyszenia z dnia 28 grudnia 2015 roku.

	Działania	<ol style="list-style-type: none"> 3. Wprowadzenie dodatkowego organu stowarzyszenia Rady - odpowiedzialnej za wybór operacji oraz szczegółowe określenie jej kompetencji i zasad reprezentatywności. 4. Określenie organu LGD kompetentnego w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru operacji. 5. Zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD oraz jej organach.
2.	Regulamin Rady	<ol style="list-style-type: none"> 1. Szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego (sposób informowania członków organu o posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach, itp.). 2. Szczegółowe rozwiązania dotyczące zachowania bezstronności oraz wyłączenia członka rady z oceny i wyboru operacji (sposób wyłączenia członka organu z oceny). 3. Szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (ocena wniosków, sposób podziału wniosków do oceny pomiędzy członków organu, zasady dokumentowania oceny, wzory dokumentów, itp.). 4. Zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego. 5. Zasady ustalania wynagradzania członków organu decyzyjnego. 6. Zasady publicznego udostępniania wyników prac organu.
3.	Regulamin biura LGD	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników. 2. Uprawnienia kierownika biura. 3. Zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych. 4. Opis metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników biura LGD doradztwa.

Źródło: Opracowanie własne.

Biuro LGD jest jednostką administracyjną Stowarzyszenia, które kieruje **pracami organizacyjnymi i przygotowawczymi oraz prowadzi bieżącą obsługę biurowo – administracyjną.** W celu efektywnego i sprawnego wykonywania zadań, podjęło działania zapewniające właściwe warunki techniczne i lokalowe, a także jego powszechną dostępność.

W procesie wyboru lokalizacji stosowano następujące kryteria:

- ❖ możliwość przyjmowania interesantów oraz zapewnienie wygodnego i łatwego dostępu wszystkim potencjalnym petentom,
- ❖ stworzenie klimatu i atmosfery pozwalającej na efektywną pracę pracowników na rzecz realizacji LSR,
- ❖ właściwe zabezpieczenie, przechowywanie i archiwizowanie wytworzonej dokumentacji.

Na podstawie powyższych przesłanek podjęto decyzję, że biuro LGD usytuowane zostanie w budynku mieszczącym się w centrum Hrubieszowa, a więc w części miasta, gdzie zlokalizowana jest większość urzędów i instytucji. Podejście takie zapewnia dobry dojazd do biura ze wszystkich gmin partnerskich oraz odpowiednią dostępność miejsc parkingowych. Grupę pracowników biura stanowią obecnie dotychczasowi jego pracownicy, którzy nabyli doświadczenie i umiejętności podczas wdrażania Osi IV Leader objętej PROW na lata 2007 – 2013, tj.: kierownik biura, specjalista ds. projektów. W celu zwiększenia efektywności realizowanych przez biuro zadań utworzone zostaną również stanowiska pracy ds. wdrażania LSR oraz ds. administracyjno – księgowych. Ponadto w celu zapewnienia sprawnego funkcjonowania LGD zakłada się zatrudnienie na umowę zlecenie osoby, do bieżącego doradztwa w zakresie prawodawstwa, dotyczącego rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność oraz monitorowania, analizy i wdrażania jego zmian.

Takie podejście zapewnia kontynuację dotychczasowych działań, a także wykorzystuje kompetencje nabyte we wcześniejszej perspektywie finansowej.

Pracownicy zatrudnieni w biurze LGD posiadają doświadczenie i niezbędną wiedzę do wdrażania i aktualizacji dokumentów strategicznych o zasięgu regionalnym/lokalnym. W biurze LGD pracownicy będą świadczyli doradztwo dla potencjalnych wnioskodawców. Efektywność doradztwa będzie mierzona za pomocą ankiet, których zadaniem będzie określenie poziomu zadowolenia osób korzystających z doradztwa, a także porównaniem liczby podmiotów wpisanych do rejestru świadczonego doradztwa z listą wniosków, które wpłyną do biura LGD w odpowiedzi na ogłoszony konkurs. Do **badania efektywności** będą stosowane dwie **szczegółowo opisane** poniżej **metody**:

- ❖ wypełnienie ankiety mierzącej poziom zadowolenia osób z niego korzystających, za pomocą których będą oceniane np. wiedza i kompetencje osób świadczących doradztwo, sposób przekazu informacji oraz ich

przydatność, w skali od 1-5, następnie punkty będą sumowane, prowadzone będzie zestawienie wypełnionych ankiet

- ❖ porównanie wskaźnika procentowego określającego udział wnioskodawców korzystających z doradztwa, których operacje uzyskały co najmniej minimalną liczbę punktów podczas oceny w stosunku do wszystkich wnioskodawców korzystających z doradztwa w ramach danego naboru ze wskaźnikiem procentowym określającym udział wnioskodawców nie korzystających z doradztwa, których operacje uzyskały co najmniej minimalną liczbę punktów podczas oceny, w stosunku do wszystkich wnioskodawców nie korzystających z doradztwa w ramach danego naboru.

W przypadku pojawienia się przesłanek świadczących o niezadowalającej efektywności świadczonego doradztwa zostaną podjęte kroki naprawcze adekwatne do wyników uzyskanej oceny

W zakresie animacji lokalnej i współpracy wyznaczono zadania w ramach stanowiska pracy ds. wdrażania LSR i przewidziano następujące metody ich pomiaru:

- ❖ monitoring stanu realizacji zaplanowanych działań animacyjnych (badanie ilościowe),
- ❖ ankieta badająca poziom zadowolenia uczestników działań animacyjnych (badanie jakościowe),
- ❖ wywiady indywidualne z odbiorcami działań w zakresie animacji lokalnej i współpracy (badanie jakościowe).

W przypadku pojawienia się wątpliwości co do zrealizowania założonych zadań podjęte zostaną kroki naprawcze. Natomiast jakość zadań będzie analizowana na bieżąco (po każdym działaniu) w celu wyciągnięcia wniosków i poprawienia jakości kolejnych realizowanych zadań.

W celu stałego podnoszenia kompetencji osób zaangażowanych we wdrażanie LSR, w harmonogramie wdrażania LSR zaplanowano cykliczne szkolenia dla pracowników biura oraz członków Zarządu i Rady z zakresu obejmującego realizowane obowiązki.

2. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

2.1. Metody angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR

Wybór metod partycypacyjnych przy opracowaniu LSR na każdym kluczowym etapie poprzedzony był analizą społeczności lokalnej pod względem jej aktywności i zainteresowania udziałem w konsultacjach społecznych. Wykorzystano tutaj doświadczenia i wnioski wynikające z wdrażania i ewaluacji LSR w okresie programowania obejmującym lata 2007 – 2013. **Stwierdzono, iż do najefektywniejszych narzędzi pozyskiwania opinii społeczności lokalnej należały:**

- ❖ **bezpośrednie spotkania z mieszkańcami,**
- ❖ **spotkania z władzami samorządowymi,**
- ❖ **strona internetowa LGD,**
- ❖ **przekazywanie opinii bezpośrednio w biurze LGD,**
- ❖ **materiały przekazywane w formie pisemnej w postaci ankiet.**

Na tej podstawie, w porozumieniu z partnerami społecznymi LGD, dokonano wyboru **czterech metod partycypacyjnych**, wykorzystanych do opracowania LSR, tj.: **badania ankietowe, punkty konsultacyjne, spotkania otwarte oraz warsztaty przyszłościowe**. Mieszkańcy chętnie wyrażali swoje opinie również w punktach konsultacyjnych, które były organizowane przez pracowników biura LGD podczas imprez lokalnych. Poniżej przedstawiona została charakterystyka wykorzystania każdego ze wskazanych narzędzi pozyskiwania opinii społeczności lokalnej.

Badania ankietowe

Badania ankietowe realizowane były przez pracowników biura od lipca do grudnia 2015 roku podczas spotkań otwartych, w ramach punktów konsultacyjnych, a także na bieżąco w biurze LGD. Wzory ankiet zamieszczone były także na stronie internetowej LGD: www.lgdhrubieszow.pl. Łącznie zebrano 351 ankiet, które zawierały opinie zgłaszane przez przedstawicieli samorządów, przedsiębiorców, organizacji społecznych i mieszkańców. Zebrany materiał źródłowy poddany został szczegółowej analizie, a uzyskane wyniki wykorzystano w opracowaniu poszczególnych elementów. Zakres badanych zagadnień oraz sposób ich wykorzystania przedstawiony został w zestawieniu zamieszczonym poniżej.

Tabela 2.1. Zakres wykorzystania badań ankietowych w opracowaniu LSR.

L.p.	Zakres badań ankietowych	Zakres wykorzystania badań przy tworzeniu LSR
1.	Słabe i mocne strony obszaru objętego LSR (uwarunkowania	⇒ Analiza SWOT

	wewnętrzne)	⇒ Cele LSR
2.	Szanse i zagrożenia rozwoju obszaru LSR (uwarunkowania zewnętrzne)	
3.	Poziom zadowolenia mieszkańców z warunków życia na obszarze LSR	⇒ Opis obszaru ⇒ Analiza SWOT ⇒ Cele LSR
4.	Wskazanie kierunków działań i szczegółowych projektów, które powinny być realizowane w ramach LSR (wraz z określeniem rangi) – problemy i potrzeby	⇒ Cele i wskaźniki ⇒ Plan działania ⇒ Kryteria wyboru operacji ⇒ Monitoring i ewaluacja ⇒ Innowacyjność ⇒ Zintegrowanie
5.	Wskazanie grup społecznych wymagających szczególnego wsparcia w ramach LSR (grupy defaworyzowane)	
6.	Ocena organizacji i pracy biura LGD, w tym: metody komunikacji, jakość współpracy ze społecznością lokalną	⇒ Plan działania ⇒ Plan komunikacji ⇒ Monitoring i ewaluacja

Źródło: opracowanie własne.

Punkty konsultacyjne

Punkty konsultacyjne zorganizowane zostały przez pracowników biura LGD na terenie wszystkich gmin wchodzących w skład LGD. Terminy i miejsca realizacji tych spotkań dostosowane zostały do ważnych wydarzeń kulturalnych, w których brali udział mieszkańcy poszczególnych gmin. Podejście takie miało zapewnić dobrą dostępność oraz wysoką efektywność w zakresie ilości uzyskanych opinii. Ze względu na nakładanie się terminów imprez kulturalnych, w trzech przypadkach punkty konsultacyjne zlokalizowane zostały w Urzędzie Miasta (Miasto Hrubieszów), Urzędzie Gminy (Gmina Trzeszczany) i Przygranicznym Centrum Kultury i Rekreacji (Gmina Dołhobyczów).

Tabela 2.2. Organizacja punktów konsultacyjnych.

Gmina	Data	Sposób przeprowadzenia konsultacji społecznych.
Werbkowice	4 lipiec 2015 roku, Dni Werbkowic - Dzień Cukrownika	<p>W miejscu odbywania się imprezy zorganizowany został punkt informacyjny LGD, obsługiwany przez pracowników biura LGD. Posiadał on stosowną wizualizację (logotypy i informacje pisemne). Wyposażony był w:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ materiały informacyjne dotyczące PROW 2014 – 2020. ❖ materiały informacyjne i publikacje LGD, ❖ ulotki informacyjne dotyczące opracowywania LSR, ❖ ankiety. <p>Czas funkcjonowania punktu informacyjnego: 3 godziny.</p> <p>W ramach prowadzonych badań, uczestnicy imprezy wypełniali ankiety lub zgłaszali opinie ustne. W punkcie konsultacyjnym pracowano nad:</p> <ul style="list-style-type: none"> - diagnoza i analiza SWOT - określanie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR <p>W pomieszczeniach biurowych zorganizowany został punkt informacyjny LGD, obsługiwany przez pracowników biura LGD. Posiadał on stosowną wizualizację (logotypy i informacje pisemne). Wyposażony był w:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ materiały informacyjne dotyczące PROW 2014 – 2020. ❖ materiały informacyjne i publikacje LGD, ❖ ulotki informacyjne dotyczące opracowywania LSR, ❖ ankiety.
Uchanie	12 lipiec 2015 roku, Festiwal Kultury Antycznej	
Hrubieszów	26 lipiec 2015 roku, Biesiada Archeologiczna w Masłomęczu	
Mircze	23 sierpień 2015, Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa w Kryłowie	
Trzeszczany	20 sierpień 2015 roku, Urząd Gminy Trzeszczany	
Gmina Dołhobyczów	20 listopad 2015, Przygraniczne Centrum Kultury i Rekreacji	
Miasto	16 grudzień 2015 roku, Urząd	

Hrubieszów	Miasta Hrubieszów	<p>Czas funkcjonowania punktu informacyjnego: 4 godziny.</p> <p>W ramach prowadzonych badań, osoby uczestniczące w punkcie konsultacyjnym wypełniały ankiety lub zgłaszali opinie ustne. W punkcie konsultacyjnym pracowano nad:</p> <ul style="list-style-type: none"> - diagnoza i analiza SWOT - określanie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR - opracowanie planu działania - opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru - opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji, - przygotowanie planu komunikacyjnego w odniesieniu do realizacji LSR
-------------------	-------------------	--

Źródło: opracowanie własne.

Punkty konsultacyjne odwiedzone zostały przez 49 osób. Reprezentowały one przedstawiciele samorządu, przedsiębiorców, organizacji społecznych oraz osoby fizyczne. Pozyskane informacje i opinie wykorzystane zostały do opracowania LSR w częściach dotyczących: analizy SWOT, celów i wskaźników, planu działania (harmonogramu), budżetu LSR, kryteriów wyboru operacji, a także planu komunikacji oraz monitoringu i ewaluacji. Zastosowanie tej metody miało na celu zagwarantowanie maksymalnie szerokiego udziału społeczności lokalnej w procesie opracowania głównych założeń LSR.

Spotkania otwarte

Spotkania otwarte zorganizowane zostały przez pracowników biura LGD na terenie wszystkich gmin wchodzących w skład LGD. W każdym z nich uczestniczył pracownik biura LGD, który pełnił funkcję moderatora. Do jego zadań należało porządkowanie i kierunkowanie dyskusji, udzielanie wyjaśnień, a także dbałość o uzyskanie oczekiwanych efektów spotkania. Zastosowanie tej metody umożliwiło aktywne współdziałanie mieszkańców w podejmowaniu decyzji dotyczących ich najbliższego otoczenia, co jest kluczowym elementem partycypacji społecznej.

Tabela 2.3. Spotkania otwarte – metoda realizacji.

Nazwa Gminy	Termin	Uczestnicy/ reprezentatywność sektorów	Działania w ramach metody
Dolhobyczów	15 września 2015 roku	Liczba uczestników spotkania: 15, w tym: sektor społeczny: 3, sektor gospodarczy: 1, sektor publiczny: 4, mieszkańcy: 7.	W ramach spotkań zrealizowano następujące zadania: ⇒ Przedstawienie głównych założeń PROW 2014-2020, ⇒ Informacja na temat LSR i metod jej opracowania.
Mircze	17 września 2015 roku	Liczba uczestników spotkania: 20 w tym: sektor społeczny: 3, sektor gospodarczy: 1, sektor publiczny: 8, mieszkańcy: 8.	⇒ Warsztaty I - definiowanie potrzeb i problemów w kontekście grup docelowych ⇒ Warsztaty II - określenie celów LSR i ustalania ich hierarchii, formułowanie wskaźników realizacji LSR.
Uchanie	21 września 2015 roku	Liczba uczestników spotkania: 19, w tym: sektor społeczny: 5, sektor gospodarczy: 4, sektor publiczny: 4, mieszkańcy: 6.	⇒ Sporządzenie raportu z konsultacji wraz ze szczegółowymi rekomendacjami w zakresie zagadnień objętych warsztatami.
Trzeszczany	23 września 2015 roku	Liczba uczestników spotkania: 19 w tym: sektor społeczny: 6, sektor gospodarczy: 3, sektor publiczny: 2,	

Werbkowice	25 września 2015 roku	mieszkańcy: 8. Liczba uczestników spotkania: 18 w tym: sektor społeczny: 6, sektor gospodarczy: 4, sektor publiczny: 4, mieszkańcy: 4.	
	28 września 2015 roku	Liczba uczestników spotkania: 23 w tym: sektor społeczny: 18, sektor gospodarczy: 2, sektor publiczny: 1, mieszkańcy: 2.	
	27 październik 2015 roku	Liczba uczestników spotkania: 7 w tym: sektor społeczny: 2, sektor gospodarczy: 2, sektor publiczny: 2, mieszkańcy: 1.	
Obszar LSR (lokalizacja Urząd Miasta Hrubieszów)	25 listopad 2015	Liczba uczestników spotkania: 13 w tym: sektor społeczny: 1, sektor gospodarczy: 2, sektor publiczny: 2, mieszkańcy: 8.	W ramach spotkań zrealizowano następujące zadania: ⇒ Przedstawienie głównych założeń PROW 2014-2020, ⇒ Informacja na temat LSR i metod jej opracowania. ⇒ Warsztaty I - definiowanie potrzeb i problemów w kontekście grup docelowych ⇒ Warsztaty II - określenie celów LSR i ustalanie ich hierarchii, formułowanie wskaźników realizacji LSR. opracowaniem planu działania, opracowanie zasad wyboru operacji i ustalanie kryteriów wyboru, opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji, przygotowanie planu komunikacyjnego ⇒ Sporządzenie raportu z konsultacji wraz ze szczegółowymi rekomendacjami w zakresie zagadnień objętych warsztatami.

Źródło: opracowanie własne.

Warsztaty przyszłościowe

W dniu 28 października 2015 roku przeprowadzone zostały warsztaty przyszłościowe. Miały one na celu pracę nad kluczowymi etapami budowania partycypacyjnego charakteru LSR. Spotkanie zostało zorganizowane w Urzędzie Gminy Hrubieszów ze względu na dostępność dla pozostałych mieszkańców obszaru objętym LSR. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele sektorów: społeczny: 17 osób, gospodarczy: 5 osób, samorządowy: 5 osób, mieszkańcy: 16 osób. Wspólnie pracowano nad analizą SWOT oraz propozycją celów i wskaźników LSR, a także nad przygotowaniem planu działania, zasad i kryteriów wyboru operacji, metod monitorowania i ewaluacji oraz planem komunikacji.

Dokonanie analizy wniosków z konsultacji wspólnie ze społecznością lokalną miało miejsce podczas spotkań z mieszkańcami na każdym etapie partycypacji. Uczestnicy zgłaszali wnioski po czym były one wspólnie analizowane (były przyjmowane bądź odrzucane) . W warsztatach przyszłościowych , które odbyły się w dniu 28.10.2015 wzięli udział mieszkańcy całego obszaru objętego LSR. Podczas tego spotkania zostały przedstawione

uczestnikom wnioski z poprzednich etapów, a następnie zostały one poddane analizie, której celem było ich przyjęcie lub odrzucenie. Dało to rzetelną podstawę do pracy nad poszczególnymi etapami budowania LSR wskazanymi w tabeli 2.4.. Analizę SWOT wypracowaną ze społecznością lokalną poddano analizie ze względu na określenie racjonalnych i istotnych z punktu widzenia założeń PROW na lata 2014-2020 oraz odnoszenia się do diagnozy obszaru wynikającej z danych statystycznych, sprawozdań i innych dokumentów. Na tej podstawie wyodrębniono grupy i elementy obszaru potrzebujące wsparcia. Dokonując diagnozy obszaru wskazano elementy analizy SWOT, która wypracowana została w ścisłym związku z diagnozą obszaru. Analizę SWOT stanowi tabela 4.1 niniejszej procedury. Analiza stanowiła podstawę do prac nad pozostałymi elementami LSR. Na etapie określania celów i wskaźników przyjęto te najistotniejsze i najczęściej wskazywane przez społeczność lokalną oraz zgodne z założeniami PROW i te na które LSR może mieć wpływ. Plan działania i jego założenia wynikały z przeprowadzonych analiz racjonalności jego realizacji w poszczególnych latach i opinii potencjalnych wnioskodawców. Mając ustalone cele i wskaźniki ustalano kryteria ich wyboru. Analizie podlegały tylko te kryteria które są zgodne z RLKS, są przejrzyste i niedyskryminujące przyczyniające się do osiągnięcia celów i wskaźników. Konsultacje społeczne dotyczyły również opracowania planu komunikacji w odniesieniu do realizacji LSR. Dokonano analizy wniosków pod względem skuteczności i powszechności metod komunikacji oraz racjonalności kosztów ich stosowania. Określono grupy docelowe oraz grupy defaworyzowane które są istotne dla realizacji LSR i dla których przewidziane zostało wsparcie. Podczas konsultacji społecznych określono również zasady monitoringu i ewaluacji które określone zostały na podstawie kryterium wykorzystania wniosków z ich realizacji oraz konieczności badań poszczególnych elementów wdrażania LSR i funkcjonowania LGD. **Akceptacja społeczna z uwzględnieniem wytycznych zawartych w RLKS i PROW była podstawą do przyjmowania wniosków z konsultacji.**

Przyjęta metodologia konsultacji oraz wybór czterech metod partycypacyjnych zapewniły powszechny dostęp społeczności lokalnej do procesu budowania strategii na wszystkich jej etapach. Pozwoliło to uzyskać społeczną akceptację przyjętych założeń LSR, co stanowi pozytywną przesłankę w kontekście ich przyszłego wdrażania. W poniższym zestawieniu przedstawiono powiązanie kolejnych etapów opracowania dokumentu z zastosowanymi metodami partycypacji. Dokonano analizy zebranego materiału. Wszystkie pozyskane wnioski zostały uwzględnione i przyjęte w końcowej wersji LSR.

Tabela 2.4. Zestawienie metod partycypacyjnych w odniesieniu do etapów opracowania LSR.

Etap opracowania strategii	Zastosowane metody partycypacji społecznej	Reprezentatywność sektorów w ramach metody
Diagnoza i analiza SWOT	⇒ Badania ankietowe ⇒ Punkty konsultacyjne ⇒ Spotkania otwarte ⇒ Warsztaty przyszłościowe	⇒ Sektor społeczny, ⇒ Sektor gospodarczy, ⇒ Sektor publiczny ⇒ Mieszkańcy (osoby indywidualne)
Określanie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR	⇒ Badania ankietowe ⇒ Punkty konsultacyjne ⇒ Spotkania otwarte ⇒ Warsztaty przyszłościowe	
Opracowanie planu działania	⇒ Badania ankietowe ⇒ Punkty konsultacyjne ⇒ Spotkania otwarte ⇒ Warsztaty przyszłościowe	
Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru	⇒ Badania ankietowe ⇒ Punkty konsultacyjne ⇒ Spotkania otwarte ⇒ Warsztaty przyszłościowe	
Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji	⇒ Badania ankietowe ⇒ Punkty konsultacyjne ⇒ Spotkania otwarte ⇒ Warsztaty przyszłościowe	
Przygotowanie planu komunikacyjnego w odniesieniu do realizacji LSR.	⇒ Badania ankietowe ⇒ Punkty konsultacyjne ⇒ Spotkania otwarte ⇒ Warsztaty przyszłościowe	

Źródło: opracowanie własne.

2.2. Metody angażowania społeczności lokalnej w proces wdrażania LSR

Na podstawie doświadczeń zgromadzonych na etapie opracowania LSR, uznano, że zastosowane metody partycypacji społecznej są skuteczne i zapewniają szeroką współpracę z lokalnymi podmiotami życia społeczno – gospodarczego, a także wpływają na wysoki poziom akceptacji prowadzonych działań. W związku z tym zaplanowano wykorzystanie ich także na etapie wdrażania LSR. System ich realizacji w odniesieniu do monitorowania i oceny realizacji strategii, aktualizacji strategii, a także opracowania i zmiany lokalnych kryteriów wyboru został szczegółowo przedstawiony w poniższym zestawieniu.

Tabela 2.5. Metody angażowania społeczności lokalnej w proces wdrażania LSR, narzędzia i techniki.

Etap wdrażania LSR	Rekomendowana metoda partycypacyjna	Grupy docelowe konsultacji
Monitorowanie i ocena realizacji strategii	⇒ Badania ankietowe ⇒ Punkty konsultacyjne ⇒ Spotkania otwarte ⇒ Warsztaty przyszłościowe	Przedstawiciele sektorów: - społecznego, - gospodarczego, - publicznego, - osoby indywidualne (mieszkańcy).
Aktualizacja strategii	⇒ Badania ankietowe ⇒ Punkty konsultacyjne ⇒ Spotkania otwarte ⇒ Warsztaty przyszłościowe	Przedstawiciele sektorów: - społecznego, - gospodarczego, - publicznego, - osoby indywidualne (mieszkańcy).
Opracowanie i zmiana lokalnych kryteriów wyboru	⇒ Badania ankietowe ⇒ Punkty konsultacyjne ⇒ Spotkania otwarte ⇒ Warsztaty przyszłościowe	Przedstawiciele sektorów: - społecznego, - gospodarczego, - publicznego, - osoby indywidualne (mieszkańcy).

Źródło: opracowanie własne.

Zakłada się, że przyjęte metody partycypacyjne oraz zaplanowane narzędzia i techniki konsultacji społecznych przyczynią się do:

- ❖ zwiększenie jakości decyzji związanych z wdrażaniem LSR,
- ❖ budowania zgody, zaufania i poczucia wspólnoty lokalnej,
- ❖ osiągnięcia wiarygodności i uzyskania legitymizacji społecznej dla podjętych decyzji,
- ❖ wzajemnego poznania się pracowników instytucji publicznych oraz strony społecznej i gospodarczej,
- ❖ edukacji lokalnej społeczności i jej liderów.

Uzyskanie wskazanych powyżej efektów społecznych wpłynie pozytywnie na efektywność podejmowanych działań w ramach planu strategicznego określonego w LSR. Potwierdzeniem tego założenia jest liczny udział w konsultacjach grup de faworyzowanych (osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia i osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej), których przedstawiciele uczestniczyli we wszystkich formach partycypacyjnych. Przekazane opinie (ankiety, notatki, zgłoszenia ustne, protokoły) w całości zostały uwzględnione w poszczególnych zapisach niniejszego dokumentu.

Strategia nie została przygotowana przez podmiot zewnętrzny.

3. DIAGNOZA - OPIS OBSZARU I LUDNOŚCI

3.1. Uwarunkowania geograficzne i spójność obszaru

Pod względem podziału na makroregiony, **obszar LGD obejmuje pogranicze następujących jednostek: Wyżyny Lubelskiej, Wyżyny Wołyńskiej oraz Polesia Lubelskiego**¹⁴. Granice od wschodu wyznacza rzeka Bug, która stanowi również granicę państwa z Ukrainą. LGD graniczy od południowego – zachodu z powiatem tomaszowskim, od zachodu z powiatem zamojskim, od północy z powiatem chełmskim, a od północnego - wschodu z gminą Horodło. Opisywany obszar ma **doskonale powiązania zewnętrzne** w układzie regionalnym i krajowym, które tworzone są poprzez liczne **szlaki drogowe** (drogi wojewódzkie i krajowe) oraz **kolejowe**. Zlokalizowane są tutaj **dwa przejścia graniczne**: Dołhobyczów - Uhrynów (na terenie gminy Dołhobyczów) oraz

¹⁴ Kondracki J., Geografia regionalna Polski, Warszawa, 2000.

kolejowe Hrubieszów - Izov, będące elementem magistrali łączącej Śląsk z Ukrainą. **W dotychczasowej działalności lokalnych podmiotów i instytucji potencjał wynikający z transgranicznego położenia nie był efektywnie wykorzystywany.**

Podkreślić należy, iż opisywany teren posiada wiele cech unikatowych w skali regionu i kraju, które świadczą o jego wyjątkowości. Tworzone są one zarówno przez specyficzną lokalizację Ziemi Hrubieszowskiej, jak i rzadko spotykane uwarunkowania kulturowe i środowiskowe. Stanowią one również o **spójności obszaru**, a podstawowymi jego elementami są warunki geograficzne, warunki przyrodnicze, historia i kultura oraz dziedzictwo kulturowe. Szczegółowe powiązania i wzajemne relacje poszczególnych elementów wspólnych dla całego obszaru LGD przedstawione zostały w poniższym zestawieniu.

Tabela 3.1. Uzasadnienie spójności obszaru LGD – wykaz elementów wspólnych dla całego obszaru LGD.

Rodzaj spójności	Uzasadnienie
Spójność geograficzna	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Położenie w strefie przygranicznej (granica z Ukrainą). ⇒ Położenie na styku dwóch wielkich jednostek fizyczno - geograficznych Europy, które ma swoje odbicie w bogactwie form terenu, klimacie, urozmaiconym składzie florystycznym i faunistycznym. ⇒ Doskonałe powiązania zewnętrzne w układzie regionalnym i krajowym, które tworzone są poprzez liczne szlaki drogowe (drogi wojewódzkie i krajowe) oraz kolejowe, a także infrastrukturę przejść granicznych. ⇒ Powiązania administracyjne – położenie na terenie tego samego powiatu w sposób zdecydowany ułatwia prowadzenie działań formalnych i prawnych dotyczących realizacji np. inwestycji czy innej działalności, które wymagają ubiegania się o opinię lub pozwolenia wydawane przez urząd powiatowy. ⇒ Powiązania przestrzenne – gminy w ramach LGD pod względem obszarowym tworzą zwarty blok (znajdują się w jednym obrysie), bezpośrednio sąsiadują ze sobą, co powoduje zbieżność obserwowanych tutaj zjawisk społecznych i gospodarczych wraz z całym spektrum obszarów, które można zaliczyć zarówno do potencjałów rozwojowych, jak i dziedzin o niekorzystnym oddziaływaniu.
Spójność przyrodnicza	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Występowanie krajobrazów wyżynnych, z charakterystyczną, urozmaiconą rzeźbą typu lessowego oraz skał węglanowych. ⇒ Gleby zasadniczo zaliczane są do bardzo dobrych i dobrych, wyróżniających się pod tym względem w skali kraju. Znajduje się tu największy w Polsce obszar występowania czarnoziemów. ⇒ Obecność Bugu - rzeki granicznej o znaczeniu międzynarodowym i interkontynentalnym. Na opisywanym terenie jego dolina zmienia swoją szerokość od około 100 m w odcinkach przełomowych do kilku kilometrów, rozszerzając w ten sposób swoją dolinę na gminy nie położone w jego bezpośrednim sąsiedztwie. ⇒ Dobrze rozwinięty system obszarów chronionych świadczący o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych (rezerваты, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne) oraz obszarów zaliczonych do sieci Natura 2000. ⇒ Doskonałe warunki do rozwoju alternatywnych źródeł energii, ze szczególnym ukierunkowaniem na wykorzystanie energii słonecznej ze względu na wysoki poziom nasłonecznienia (jeden z najwyższych w kraju).
Spójność historyczna	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Obszar o wysokiej intensywności osadniczej w pradziejach. ⇒ Bogactwo stanowisk i zabytków archeologicznych związanych w epizodem gockim oraz innymi kulturami archeologicznymi. ⇒ Zróżnicowane wpływy kulturowe (katolickie, prawosławne, judaistyczne i muzułmańskie) stworzyły bogaty i niepowtarzalny klimat kulturowego pogranicza. Katolickie kościoły sąsiadują tu z prawosławnymi cerkwiami, żydowskie macewy z unickimi nagrobkami. Splątanie się kultur pogranicza jest widoczne tu na każdym niemal kroku. ⇒ Występowanie licznych zabytków sakralnych, wśród których znamienne dla hrubieszowskiego krajobrazu są cerkwie greckokatolickie i unickie oraz

	<p>kościół, XIX-wieczne kapliczki drewniane, zespoły poklasztorne i przydrożne krzyże.</p> <p>⇒ Liczne zabytki świeckie reprezentują przede wszystkim pałace i dwory – siedziby rodów władających w swoim czasie znacznymi dobrami. Na uwagę zasługują zespoły podworskie i okalające je parki z przełomu XIX i XX wieku.</p> <p>⇒ Ziemia Hrubieszowska została ciężko doświadczona przez historię. Świadczą o tym groby jak i liczne miejsca pamięci. Są to głównie pomniki, i tablice walki i męczeństwa na miejscowych cmentarzach oraz reprezentacyjnych obiektach w miejscowościach i kościołach.</p>
<p>Spójność kulturowa</p>	<p>Kresowe położenie Ziemi Hrubieszowskiej sprawiło, że na terenie tym od wieków także krzyżowały się wpływy wielu narodów i religii, co sprawia, że omawiany obszar od czasów prehistorycznych po dzień dzisiejszy jest strefą wzajemnego przenikania się kultur. Na całym obszarze LGD wyraźnie widoczne są ślady różnicowanych wpływów, w tym: polskich, ruskich, litewskich, tatarskich, żydowskich.</p> <p>Wpływy katolickie, prawosławne, judaistyczne i muzułmańskie stworzyły bogaty i niepowtarzalny klimat kulturowego pogranicza.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Należy zwrócić uwagę na dodatkowe elementy spójności, które są wynikiem przeprowadzonej diagnozy obszaru, w tym:

- ❖ **spójność zjawisk demograficznych** – wynika ona z faktu, iż na terenie gmin wchodzących w skład Partnerstwa występują zjawiska demograficzne o podobnym ukierunkowaniu i natężeniu (zmniejszająca się liczba mieszkańców, ujemne saldo migracji, ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego),
- ❖ **spójność gospodarcza** – wynika ona z faktu, iż we wszystkich gminach podstawowym źródłem dochodów jest rolnictwo. Również przedsiębiorczość wykazuje podobne ukierunkowania pod względem preferowanych form działalności (handel i naprawy) oraz dodatkowo od kilku lat dynamiki przyrostu liczby podmiotów gospodarczych (w tym osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą).

3.2. Środowisko naturalne

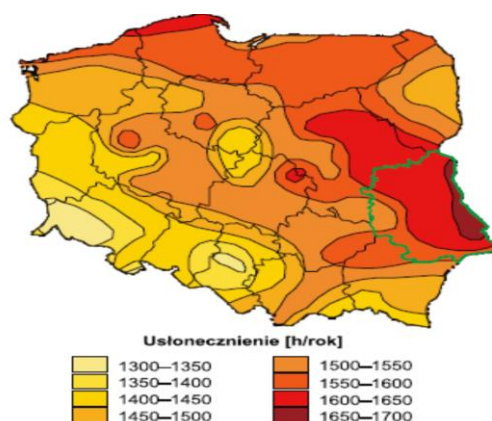
Rzeźba opisywanego obszaru charakteryzuje się dużą liczbą naprzemianległych obszarów obniżen i wzniesień ułożonych równoleżnikowo. Przeważają tutaj **krajobrazy wyżynne** z urozmaiconą rzeźbą typu lessowego oraz skał węglanowych. W dnach dolin występują wydmy. Na północnych krańcach obserwowane są także **elementy krajobrazu typowego dla równin poleskich**. Gleby na opisywanym obszarze zasadniczo zaliczyć można do bardzo dobrych i dobrych. Znajduje się tu **największy w Polsce obszar występowania czarnoziemów**. Na terenie Pobuża (Równina Bełzka) dominują ciężkie rędziny oraz gleby hydrogeniczne o charakterystycznych cechach związanych z węglanowością zalegających tam torfów. Natomiast Grzęda Sokalska, pomiędzy rzekami Bugiem i Huczwą, charakteryzuje się znacznym udziałem procentowym czarnoziemów wytworzonych z lessów. Podobny charakter rzeźby występuje na Grzędzie Horodelskiej. Na terenie Kotliny Hrubieszowskiej występuje cała gama glebowa od bardzo dobrych czarnoziemów w okolicy miejscowości Czerniczyn – Modryń – Masłomęcz, rędzin, aż po gleby wytworzone z piasków.

Wody powierzchniowe reprezentowane są tu głównie przez rzeki, należące do zlewiska Morza Bałtyckiego, dorzecza Wisły. **Największą rzeką jest tu Bug**, prawy dopływ Wisły - rzeka graniczna o znaczeniu międzynarodowym i interkontynentalnym. Na opisywanym terenie jego dolina zalewowa zmienia swoją szerokość od około 100 m w odcinkach przełomowych do nawet kilku kilometrów w strefie najintensywniejszego oddziaływania. Przedmiotowy obszar odwadniają rzeki należące do systemu rzecznej Bugu: **Warężanka, Bukowa, Huczwa i Welnianka**. Wody powierzchniowe stojące reprezentowane są głównie przez liczne, aczkolwiek niewielkie **stawy hodowlane**, umiejscowione na mniejszych ciekach wodnych (do kilkunastu ha powierzchni), a także **oczka wodne i stawy**, znajdujące się w parkach podworskich. Występuje tu też dość liczna grupa odciętych zakoli Bugu - **starorzeczy**.

Teren funkcjonowania LGD położony jest na obszarze, na którym panują **najkorzystniejsze w skali całego kraju warunki do rozwoju energetyki słonecznej**. Suma usłonecznienia rzeczywistego na omawianym

obszarze kształtuje się na poziomie 1500–1700 godzin w ciągu roku. Średnie roczne całkowite promieniowanie przekracza 3800 MJ/m², co jest wartością również nieosiągalną dla innych regionów Polski¹⁵.

Ryc. 3.1. Średnie roczne sumy usłonecznienia (w godzinach).

Źródło: Tymiański J., Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w Polsce do 2030 roku. Aspekt energetyczny i ekologiczny. Instytut Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa, Warszawa 1997.

Przyrodniczy system ochrony przyrody obejmuje następujące formy: Strzelecki Park Krajobrazowy, Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu, Dołhobyczowski Obszar Chronionego Krajobrazu, Rezerwat „Gliniska”, Rezerwat „Suśle Wzgórza”, użytek ekologiczny „Kacapka”, użytek ekologiczny „Błonia Nadbużańskie”. W zamieszczonym poniżej zestawieniu przedstawiona została krótka charakterystyka poszczególnych obszarów.

Tabela 3.2. Formy ochrony przyrody na terenie LGD.

Nazwa obszaru	Opis
Strzelecki Park Krajobrazowy	Park ten w granicach byłego województwa zamojskiego został zatwierdzony rozporządzeniem Wojewody Zamojskiego z dnia 8 lipca 1993 roku. Znajduje się w granicach czterech gmin: Horodło, Hrubieszów, Dubienka i Białopole. Całkowita jego powierzchnia wynosi 12 117 ha. Wokół utworzono otulinę o powierzchni 11 395 ha. Strzelecki Park Krajobrazowy stanowi fragment obszaru węzłowego „27M – Obszar Poleski”, który w projektowanej krajowej sieci ekologicznej pełni rangę międzynarodową. Obszar Poleski obejmuje tereny przejściowe między strefą Nizin Środkowopolskich i przylegającą do nich od południa strefą Wyżyn Południowopolskich.
Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu	Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu został utworzony w 1997 roku rozporządzeniem nr 2 Wojewody Zamojskiego z dnia 20.01.1997. Zajmuje powierzchnię 11970 ha. Występuje na części obszarów gmin Horodło, Hrubieszów i Mirce. Został wyznaczony w celu zapewnienia równowagi ekologicznej systemów przyrodniczych. Chroni głównie ekosystemy nieleśne – szuwarowe, łąkowe, wodne doliny Bugu oraz kserotermiczne na zboczach doliny tej rzeki. W sieci ekologicznej ECONET – Polska Dolina Bugu stanowi korytarz ekologiczny o randze międzynarodowej.
Dołhobyczowski Obszar Chronionego Krajobrazu	Dołhobyczowski Obszar Chronionego Krajobrazu został utworzony w 1996. Zajmuje powierzchnię 7307,5 ha. Występuje na części obszarów gmin Dołhobyczów i Mirce. Został utworzony w celu zapewnienia równowagi ekologicznej systemów przyrodniczych. Chroni wyróżniające się krajobrazowo ekosystemy leśne, wodne, łąkowe oraz pól uprawnych charakteryzujących się bogactwem gatunkowym roślin i zwierząt. Cennymi obiektami przyrodniczo – krajobrazowymi obszaru są zabytkowe parki podworskie. Dodatkowym walorem są zabytki architektury.
Rezerwat „Gliniska”	Jego powierzchnia wynosi 34,0 ha. Obejmuje ochroną występującą na tym obszarze kolonię susła perełkowatego. Położony jest na terenie Gminy Uchanie.
Rezerwat „Suśle	Został utworzony w 1995 roku. Zajmuje 27,11ha łąk, pastwisk, zadrzewień

¹⁵ Bogdańska B., Zespół aktynometrii IMiGW, „Energia odnawialna w Polsce”, Warszawa 2002.

Wzgórza”	i nieużytków. Celem jego utworzenia było zachowanie kolonii susła perełkowanego. Położony jest terenie gminy Dołhobyczów
Użytek ekologiczny „Błonia Nadbużańskie”	Został utworzony w 1997 roku. Obejmuje kserotermy i podmokłe łąki nad Bugiem między Gródkiem a Czumowem (Gmina Hrubieszów). Murawy i zarośla kserotermiczne są szczególnie cenną ostoją fauny owadów (np. 176 gatunków ryjkowców). Lessowe i gliniaste ścianki pod Gródkiem zasiedlane są przez pszczołowate gnieźdzące się w norkach (<i>Apoidea</i>) oraz żołą. Na wierzchołkach i skarpach, zwłaszcza przy nasypie kolejowym LHS, zachowały się znacznie już zubożone stanowiska susła perełkowanego.

Źródło: opracowano na podstawie Centralny Rejestr Form ochrony Przyrody, <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/>.

Zlokalizowane są tutaj także **obszary Natura 2000**, które obejmują zarówno Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków (Dolina Środkowego Bugu PLB060003, Lasy Strzeleckie PLB060007, Ostoja Tyszowiecka PLB060011), jak i Obszary Specjalnej Ochrony Siedlisk (Gliniska PLH060006, Zachodniowołyńska Dolina Bugu PLH060035)¹⁶. Uwagę zwraca niska lesistość obszaru, która utrzymuje się od kilku lat na poziomie ok. 13%. Jest to jeden z najniższych wskaźników na Lubelszczyźnie¹⁷.

Obszar posiada liczne walory środowiskowe, zarówno pod względem różnorodności biologicznej, jak i krajobrazowej. Potencjał ten jest aktualnie wykorzystywany w niewielki zakresie, a istniejąca infrastruktura turystyczna i rekreacyjna ma charakter punktowy, nie tworzy jednolitego systemu dla całej LGD.

3.3. Uwarunkowania historyczne i dziedzictwo kulturowe

Obszar objęty niniejszym opracowaniem od zamierzchłych czasów były miejscem współistnienia wielu kultur, wyznań, języków, narodowości. Każda z tych grup pozostawiła tutaj mniej lub bardziej widoczne i zrozumiałe dla współczesnych ślady swego pobytu, stwarzające specyficzny, wielobarwny krajobraz kulturowy. **Spotykały się tutaj: słowiańszczyzna wschodnia i zachodnia, prawosławie i katolicyzm. Obok tych dwu wyznań chrześcijańskich, w mapę religijną wpisywali się także wyznawcy judaizmu, a poczynając od czasów nowożytnych również protestanci i grekokatolicy (unicy) oraz przedstawiciele kościołów starokatolickich. Właśnie obecność tych zjawisk kulturowych powoduje, iż teren ten zaliczany jest do unikatowych w skali europejskiej.** Powstanie konglomeratu kulturowego i religijnego było konsekwencją historycznych losów tego terenu i dziejów Polski, kształtowanych przez politykę władców, magnatów czy też Sejm Rzeczypospolitej. Stanowiły pogranicze etniczno - religijne i polityczne, pustoszone w czasie zbrojnych konfliktów sąsiedzkich przez najazdy Tatarów, Jadźwingów, czy Litwinów.

Walory osadnicze opisywanego obszaru wykorzystywane były już w pradziejach. Intensywność i ciągłość osadnictwa pradziejowego jest unikatowa, należy do wyjątkowych w skali kraju i Europy. Miejscami szczególnymi są osady w Masłomęczu i Gródku. W pierwszej z nich odkryto największe w Europie cmentarzyska gockie, o czym świadczy liczba pochowanych w tym okresie mieszkańców - ponad 500 grobów i ślady po osadzie Gotów z II - IV w. n.e. Natomiast w Gródku na przestrzeni wielu tysięcy lat rozwijało się dynamicznie osadnictwo, czego dowodem są liczne ślady bytności różnych kultur. Odkryta tutaj osada z okresu 3100-2500 r. p.n.e. okazała się kopalnią wiedzy na temat życia ludności kultury pucharów lejkowatych. Tutaj również odkryto pochówek wojownika w pełnym uzbrojeniu z XI wieku. Również Goci pozostawili po sobie kilka cmentarzysk i ślady po osadach.

Ten zakątek Polski został ciężko doświadczony również przez historię najnowszą. Świadczą o tym groby oraz liczne miejsca pamięci. Są to głównie pomniki, tablice walk i męczeństwa na miejscowych cmentarzach, obiektach świeckich i kościołach, upamiętniają one powstańców styczniowych, żołnierzy WP z lat 1918 - 1920, poległych na hrubieszowskiej ziemi w walce ze strzelcami siczowymi i konnicą Budionnego, żołnierzy Września 1939 roku zabitych przez hitlerowców lub zamordowanych przez Armię Czerwoną, partyzantów poległych w walce z Niemcami i UPA, a także ludność cywilną - ofiary mordów hitlerowskich i UPA z lat 1939-1945.

Bogata i zróżnicowana historia pozostawiła trwale ślady we współczesnym krajobrazie opisywanego obszaru. Obecne są tutaj liczne zabytki o zróżnicowanym charakterze i proveniencji, które potwierdzają jego wyjątkową specyfikę kulturową. Łącznie znajduje się tutaj ponad 50 obiektów wpisanych do rejestru

¹⁶ Opracowano na podstawie informacji zawartych na stronie internetowej: http://www.natura2000.ekolublin.pl/index.php?pid=4&option=com_obszary

¹⁷ Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

zabytków nieruchomych województwa lubelskiego¹⁸ oraz kilkaset innych obiektów zabytkowych, uwzględnionych w ewidencjach gminnych. Wśród nich można wyróżnić następujące grupy:

- ❖ układy urbanistyczne i przestrzenne (np. układ urbanistyczny miasta Hrubieszowa, przestrzenny układ komunikacyjny Hrubieszowskiej Kolei Dojazdowej na odcinku Werbkowice – Hrubieszów),
- ❖ zespoły dworskie i ich pozostałości – występują na całym obszarze objętym strategią,
- ❖ obiekty kultu (kościół, cerkwie wraz z otoczeniem, pozostałości synagog),
- ❖ cmentarze i kaplice grobowe (prawosławne, katolickie, żydowskie itp.),
- ❖ zabytki techniki (np. układ komunikacyjny Hrubieszowskiej Kolei Dojazdowej na odcinku Werbkowice – Hrubieszów - ochronie podlegają następujące elementy: tor główny, tory pomocnicze, urządzenia nastawczo – rozjazdowe, napowietrzna, drutowa linia telekomunikacyjna),
- ❖ miejsca pamięci (pomniki, tablice pamiątkowe itp.),
- ❖ kapliczki i krzyże przydrożne.

Obszar LGD ze względu na różnorodność wpływów kulturowych uważany jest za unikatowy w skali kraju. Stwarza to podstawy do rozwoju aktywności gospodarczej o charakterze rekreacyjnym. Istotną barierą w tym zakresie jest mało efektywny system promocji zasobów kulturowych, oparty na działaniach punktowych realizowanych przez różne podmioty. Powoduje to rozpraszanie efektywności podejmowanych działań, a w konsekwencji prowadzi do niewykorzystania jednego z największych potencjałów rozwojowych jakim jest dziedzictwo kulturowe.

3.4. Społeczność lokalna i jej aktywność

3.4.1. Procesy demograficzne

Pod koniec 2014 roku obszar LGD zamieszkiwało 61111 osób, stanowiło to ok. 92% mieszkańców powiatu hrubieszowskiego. Gęstość zaludnienia wynosiła 54 osoby/ km², co zdecydowanie odbiegało od średniej wojewódzkiej, która w analogicznym okresie osiągnęła wartość 85 osób/ km². Podobne ukierunkowanie miał wskaźnik liczby kobiet na 100 mężczyzn, który wynosił 103 (w województwie 106). Mieszkańcy obszarów miejskich (miasto Hrubieszów) stanowili ponad 30% ludności całego obszaru.

Tabela 3.3. Ludność obszaru LGD (31.12.2014).

JST	Powierzchnia (km ²)	Ludność				Kobiety na 100 mężczyzn
		ogółem	mężczyźni	kobiety	na 1 km ²	
Gmina Dolhobyczów	212,61	5758	2832	2926	27	103
Miasto Hrubieszów	33,03	18450	8733	9717	559	111
Gmina Hrubieszów	259,21	10292	5188	5104	40	98
Gmina Mircze	234,88	7527	3741	3786	32	101
Gmina Trzeszczany	90,29	4459	2172	2287	49	105
Gmina Uchanie	120,63	4847	2409	2438	40	101
Gmina Werbkowice	187,15	9778	4881	4897	52	100
RAZEM LGD	1137,80	61111	29956	31155	54	103
POWIAT	1268	66512	32613	33899	52	104
WOJEWÓDZTWO	25122	2147746	1040990	1106756	85	106

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

W latach 2010 – 2014 liczba mieszkańców zmniejszyła się o 2702 osoby, co pozwala określić dynamikę tego negatywnego zjawiska na poziomie ok. -3,2% w ciągu ostatnich pięciu lat (powiat: -3,4%, województwo: -1,4%).

Tabela 3.4. Zmiany liczby mieszkańców obszaru LGD w latach 2010 – 2014 (stan na 31 grudnia).

JST	Rok 2010	Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
Gmina Dolhobyczów	6075	5965	5904	5848	5758
Miasto Hrubieszów	18915	18836	18731	18585	18450

¹⁸ Obwieszczenie Nr 1/2015 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 21 stycznia 2013 roku w sprawie wykazów zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego (Dz. Urz. Woj. Lub. 2015 poz. 195).

Gmina Hrubieszów	10621	10569	10445	10382	10292
Gmina Mirze	7771	7660	7639	7579	7527
Gmina Trzeszczany	4684	4618	4572	4548	4459
Gmina Uchanie	4996	4941	4891	4873	4847
Gmina Werbkowice	10121	10009	9934	9848	9778
RAZEM LGD	63183	62598	62116	61663	61111
POWIAT	68858	68205	67662	67157	66512
WOJEWÓDZTWO	2178611	2171857	2165651	2156150	2147746

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

Od kilku lat na notowany jest **ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego**, w roku 2014 osiągnął on wartość: -2,7 na 1000 osób ludności. Zauważyć należy jednak fakt, iż natężenie tego zjawiska jest mniejsze niż w powiecie (-3,2), ale zdecydowanie wyższe od wskaźnika województwa (-1,1).

Tabela 3.5. Przyrost naturalny mieszkańców obszaru LGD (stan na 31 grudnia 2014 roku).

JST	Przyrost naturalny			Przyrost naturalny na 1000 ludności
	ogółem	mężczyźni	kobiety	
Gmina Dolhobyczów	-8	4	-12	-1,4
Miasto Hrubieszów	-18	-15	-3	-1,0
Gmina Hrubieszów	-42	-21	-21	-4,1
Gmina Mirze	-26	-21	-5	-3,4
Gmina Trzeszczany	-43	-20	-23	-9,6
Gmina Uchanie	-12	-4	-8	-2,5
Gmina Werbkowice	-13	-4	-9	-1,3
RAZEM LGD	-162	-81	-81	-2,7
POWIAT	-213	-97	-116	-3,2
WOJEWÓDZTWO	-2279	-1548	-731	-1,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

Obserwowane jest również **ujemne saldo migracji**, które w 2014 roku osiągnęło wartość 368 osób dla migracji wewnętrznych (-6,02 na 1000 osób ludności). Jest ono zbliżone do podobnego wskaźnika wyliczonego dla powiatu hrubieszowskiego (-6,5 na 1000 osób ludności) i zdecydowanie wyższy od średniej wojewódzkiej (-2,39 na 1000 osób ludności). Mniejsze znaczenie miały migracje zagraniczne, jednak ich wskaźnik przyjmował również wartości ujemne (-0,3). Wskaźniki salda migracji od kilku lat posiadają ujemne ukierunkowania i tendencja ta wydaje się być trwała.

Tabela 3.6. Saldo migracji mieszkańców obszaru LGD (stan na 31 grudnia 2014 roku).

JST	Saldo migracji wewnętrznych			Saldo migracji zagranicznych		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
Gmina Dolhobyczów	-84	-41	-43	1	0	1
Miasto Hrubieszów	-108	-50	-58	-11	-5	-6
Gmina Hrubieszów	-30	-14	-16	0	0	0
Gmina Mirze	-41	-16	-25	-5	-2	-3
Gmina Trzeszczany	-45	-27	-18	0	0	0
Gmina Uchanie	-18	-7	-11	0	0	0
Gmina Werbkowice	-42	-15	-27	-2	-2	0
RAZEM LGD	-368	-170	-198	-17	-9	-8
POWIAT	-414	-192	-222	-17	-9	-8
WOJEWÓDZTWO	-5125	-2308	-2817	-635	-315	-320

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

Struktura wiekowa mieszkańców obszaru LGD przedstawiała się następująco:

- ❖ wiek przedprodukcyjny: 17,0%,
- ❖ wiek produkcyjny: 61,8%,
- ❖ wiek poprodukcyjny: 21,2%.

Powyższe wartości w badanych grupach wiekowych zbliżone są do danych powiatowych, które wynoszą: wiek przedprodukcyjny: 17,1%, wiek produkcyjny: 62,0 i wiek poprodukcyjny: 20,9%¹⁹.

Na obszarze objętym niniejszym opracowaniem obserwowane są negatywne zjawiska demograficzne. W ciągu ostatnich lat widoczne jest stale zmniejszanie się liczby mieszkańców na skutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz migracji krajowych i zagranicznych. Wyraźnie widoczne jest starzenie się społeczeństwa, co jest bezpośrednio związane z większą liczbą zgonów w stosunku do urodzeń, a także wyjazdami osób młodych w poszukiwaniu lepszych warunków pracy i zamieszkania.

3.4.2. Problemy społeczne

Podstawowymi instytucjami świadczącymi usługi pomocy społecznej w przypadku gmin wiejskich są Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, a w przypadku miasta Hrubieszowa – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej. W 2014 roku realizował one różnego typu świadczenia, z których skorzystało 1970 rodzin, w tym 5903 osoby, co stanowiło 9,6% wszystkich mieszkańców obszaru LGD. Udzielane one były w następującym zakresie: świadczenia finansowe: 1441 rodzin, praca socjalna (wyłącznie): 529 rodzin.

Tabela 3.7. Osoby korzystające z różnych form wsparcia pomocy społecznej w 2014 roku.

	Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej (ogółem)	Liczba członków rodzin korzystających z pomocy społecznej (ogółem)
Obszar LGD	1970	5903
POWIAT	2254	6714

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

Wśród podstawowych form wsparcia w analizowanym okresie należy wymienić: zasiłki celowe, okresowe, stałe, specjalne celowe oraz świadczenia w formie posiłków dla dzieci w szkołach, a także świadczenie pracy socjalnej. Przyczynami korzystania ze świadczeń pomocy społecznej były:

- ❖ ubóstwo: 76,9% rodzin,
- ❖ bezrobocie: 65,2% rodzin,
- ❖ długotrwała lub ciężka choroba: 29,7%,
- ❖ niepełnosprawność: 28,3%,
- ❖ alkoholizm: 14,4% rodzin,
- ❖ potrzeba ochrony macierzyństwa: 11,4%,
- ❖ bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego: 11,1%,
- ❖ trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego: 1,6%,
- ❖ bezdomność: 1,3%,
- ❖ przemoc w rodzinie: 1,3%,

Na obszarze sporadycznie notowano przypadki narkomanii – w 2014 roku zarejestrowano dwie osoby²⁰.

Wskaźnikowy udział osób objętych pomocą społeczną w ogólnej liczbie mieszkańców obszaru na przestrzeni ostatnich czterech lat utrzymuje się na zbliżonym poziomie (10,7% - 9,6%), co wskazuje na wyraźne utrwalenie problemów społecznych na obszarze LGD.

Tabela 3.8. Beneficjenci pomocy społecznej w latach 2010 – 2014.

	Rok 2010	Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej (ogółem)	2431	2080	2060	2042	2070
Liczba członków rodzin korzystających z pomocy społecznej (ogółem)	8209	6749	6636	6320	5903
Udział osób objętych pomocą społeczną w ogólnej liczbie mieszkańców gminy (%)	12,9	10,7	10,6	10,2	9,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

¹⁹ Informacje GUS, Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

²⁰ Dane GUS, Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

Udział osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej wg ekonomicznych grup wieku przedstawiał się następująco:

- ❖ wiek przedprodukcyjny: 34,1% osób,
- ❖ wiek produkcyjny: 58,9% osób, w tym: produkcyjny mobilny: 37,4% osób, produkcyjny niemobilny: 21,5% osób.
- ❖ wiek poprodukcyjny: 7,0% osób.

Analiza powyższych danych wskazuje, iż na obszarze LGD dominującymi problemami społecznymi są ubóstwo (3/4 rodzin korzystających ze wsparcia pomocy społecznej) i bezrobocie (2/3 rodzin korzystających ze wsparcia pomocy społecznej). Dotyczą one w większości osób dorosłych w wieku produkcyjnym (58,9% osób objętych różnymi formami wsparcia). Wysoki udział tych zjawisk w strukturze problemów społecznych wskazuje na ewidentną słabość lokalnego rynku pracy, który nie jest w stanie zaspokoić podstawowych potrzeb mieszkańców.

3.4.3. Bezrobocie

Na koniec 2014 roku na terenie LGD zarejestrowanych było **4666 bezrobotnych**, w tym 2230 kobiet (47,7%). Stanowiło to prawie 90% wszystkich bezrobotnych na terenie powiatu ujętych w ewidencji PUP w Hrubieszowie. Należy zauważyć, iż problem kobiet bezrobotnych miał nieco mniejsze natężenie, ich udział w tej grupie wynosił 47,7%. Analiza udziału bezrobotnych wg miejsca zamieszkania wskazuje, iż brak pracy w zdecydowanej większości dotyczy mieszkańców obszaru wiejskiego – ich udział wśród osób pozostających bez zatrudnienia wynosi ok. 73%. Uwagę zwraca także **duży odsetek osób młodych, dotychczas niepracujących, które stanowiły 33,7% wszystkich bezrobotnych**. Struktura bezrobocia wg poziomu wykształcenia przedstawiała się następująco:

- ❖ wyższe: 9,6%,
- ❖ policealne, średnie zawodowe: 24,5%,
- ❖ zasadnicze zawodowe: 26,7%,
- ❖ podstawowe lub bez wykształcenia: 39,2%.

Największą grupę bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, co jest zjawiskiem typowym dla aktualnego rynku pracy. Uwagę zwraca niski udział absolwentów z wykształceniem wyższym, co jest zapewne efektem masowej emigracji osób młodych poza miejsce zamieszkania w poszukiwaniu pracy²¹.

Tabela 3.9. Bezrobotni zarejestrowani wg płci (stan na 31.12.2014).

JST	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
	osoby		
Obszar LGD	4666	2436	2230
POWIAT	5202	2717	2485

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

Przedstawiona powyżej ewidencja nie oddaje w pełni skali bezrobocia na badanym terenie. Występuje tutaj również problem ukrytego bezrobocia, a także nieewidencjonowane zatrudnienie, tzw. praca dorywcza. Związane jest to głównie z przyjętymi negatywnymi wzorcami zachowań w rodzinie, brakiem odpowiedzialności za swoją przyszłość, niskim poziomem wykształcenia, niewielką świadomością społeczną, a także niechęcią do dążenia do zmiany swojej sytuacji.

Liczba osób bezrobotnych oraz stopa bezrobocia na przestrzeni ostatnich pięciu lat utrzymywała się na zbliżonym poziomie. Należy jednak zanotować wzrost wartości tych wskaźników w latach 2012 – 2013, co było efektem niestabilnej sytuacji gospodarczej w tym okresie. W roku 2014 udział bezrobotnych zarejestrowanych w spisie ludności w wieku produkcyjnym wynosił 8,9%. Zauważyć należy, iż ze względu na płeć wskaźnik ten przyjmował wartość większą o 0,3% wśród mężczyzn. Analizowane na terenie LGD zjawisko posiada zbliżone natężenie do obserwowanego na terenie powiatu (8,5%). Na tej podstawie należy ocenić, iż stopa bezrobocia przyjmuje wartości zbliżone dla wskaźnika powiatowego, który wynosi 18,3 i jest zdecydowanie wyższa od średniej wojewódzkiej (12,7)²².

Tabela 3.10. Bezrobotni zarejestrowani w latach 2010 – 2014.

	Rok 2010	Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
Obszar LGD	4676	4868	5228	5329	4666
Powiat	5213	5392	5795	5946	5202

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

²¹ Tamże.

²² Tamże.

Tabela 3.11. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiecie hrubieszowskim w latach 2010 – 2014.

	Rok 2010	Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
Powiat	18,3	18,6	20,3	20,3	18,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

3.4.4. Źródła utrzymania ludności

Według informacji pozyskanych w ramach Narodowego Spisu Powszechnego 2011, **najczęściej notowanym źródłem utrzymania było pozostawanie na utrzymaniu innych osób, posiadających własne dochody**. Ta grupa ludności stanowiła prawie 1/3 mieszkańców całego obszaru LGD. Kategoria ta dotyczy nie tylko dzieci pozostających pod opieką rodziców, ale również **osób młodych w wieku produkcyjnym oraz osób dorosłych**. W ramach tej grupy udział osób dorosłych należy ocenić na poziomie ok. 20% zasobów ludzkich analizowanego zespołu gmin. Istotną rolę w omawianej strukturze odgrywały też źródła niezarobkowe, w tym emerytury i renty, które były podstawą utrzymania dla ponad 1/4 mieszkańców obszaru LGD.

Tabela 3.12. Źródła utrzymania mieszkańców (wg NSP 2011).

Źródło utrzymania	Odsetek ludności
Praca najemna poza rolnictwem	18,6
Praca na rachunek własny poza rolnictwem lub dochody z wynajmu	1,8
Praca w rolnictwie	13,1
Niezarobkowe źródło: emerytura, renta	26,6
Pozostałe źródła	3,9
Utrzymywani	32,0
Nieustalone	4,0
RAZEM	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

Do najważniejszych zarobkowych źródeł utrzymania należała **praca najemna poza rolnictwem, w ramach której dochody otrzymywało 18,6% mieszkańców, a także rolnictwo, które było podstawą egzystencji dla 13,1% zamieszkałych tu osób**. Przedstawiona powyżej struktura źródeł utrzymania jest typowa dla większości gmin Lubelszczyzny. Charakteryzuje ją duży udział niezarobkowych źródeł utrzymania, praca najemna poza rolnictwem (w znacznej mierze w sektorze publicznym) oraz rolnictwo.

3.4.5. Organizacje społeczne

Na obszarze działania LGD funkcjonuje blisko **200 organizacji pozarządowych**, które skupiają mieszkańców w licznych formach działalności²³. Posiadają one zróżnicowane statusy organizacyjne oraz profile działalności, a do najczęściej występujących należy zaliczyć: **Ochotnicze Straże Pożarne, stowarzyszenia kultury fizycznej, a także niewielkie lokalne stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju poszczególnych miejscowości**. W większości miejscowości funkcjonują również **Koła Gospodyń Wiejskich**.

Aktywność lokalnych organizacji pozarządowych jest zróżnicowana. Niektóre z nich prowadzą szeroką działalność kulturalną i społeczną, wspartą środkami finansowymi pozyskanymi ze źródeł zewnętrznych, ale są też i takie, których funkcjonowanie nie jest zbyt widoczne. Na uwagę zasługuje fakt, iż **w ostatnich latach widoczny jest wyraźny wzrost ich liczby a także aktywności**, co jest zapewne związane z udanymi inicjatywami przeprowadzonymi przez partnerstwo gmin Hrubieszów i Mircze, a później Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania. Szczególnie widoczne jest zainteresowanie społeczności lokalnych dążeniem do odbudowy tożsamości kulturowej. Licznie pojawiają się inicjatywy związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego. Na obszarze działania LGD funkcjonuje dużo grup zajmujących się kultywacją lokalnego dziedzictwa z zakresu tańca, śpiewu czy też takich które prezentują dawna obrzędowość ludową. Bardzo dużą aktywnością wykazują się grupy kultywujące tradycję kulinarną. Grupy te zrzeszają sporą część społeczności lokalnej, są bardzo aktywne i konsekwentne w swoich działaniach. Ponadto na obszarze funkcjonują grupy zajmujące się rzeźbiarstwem, malarstwem i fotografią. Ponadto kultywowane jest tkactwo oraz hafciarstwo i koronkarstwo. Działalność ta skupia się w amatorskich zespołach ludowych, stowarzyszeniach twórców i grupach nieformalnych. Tradycją jest organizowanie licznych konkursów, zabaw i festynów o zróżnicowanym charakterze.

²³ Liczba ustalona na podstawie stron internetowych gmin tworzących LGD.

Należy jednak zauważyć **niewielką liczbę wydarzeń, imprez, spotkań o charakterze ponadlokalnym, które mogą być reklamowane jako atrakcje turystyczne dla osób z zewnątrz**. Istotnym problemem działających na obszarze grup/zespołów jest jednak niewystarczający poziom ich wyposażeni w atrybuty podkreślające charakter grupy, co w znacznym stopniu utrudnia prezentowanie oraz kultywowanie na właściwym poziomie tradycji lokalnych zarówno dla odwiedzających obszar turystów jak i podczas imprez mających miejsce poza terenem LGD, a będących formą promocji obszaru na zewnątrz. Grupy te potrzebują również odpowiedniego wyposażenia w rzeczy materialne które w znacznym stopniu ułatwią im podejmowanie i realizację zamierzonych działań.

3.4.6. Poziom zaspokojenia potrzeb – dostęp do infrastruktury

Aktualnie **funkcje integrujące społeczność lokalną realizowane są w obiektach typu świetlice wiejskie, remizy itp.**, które prowadzone są w większości przez Gminne Ośrodki Kultury, Gminne Biblioteki Publiczne, a także sołectwa. Zlokalizowane są one na całym obszarze funkcjonowania LGD, niemniej jednak **ich sieć i rozplanowanie przestrzenne wymagają dalszego uzupełnienia**. Poważnym mankamentem jest też ich **niezadawalający stan techniczny (obiekty wymagają dalszego rozwoju), niekompletne wyposażenie w media, stara stolarka okienna i drzwiowa, przeciekające dachy, przestarzałe systemy ogrzewania itp.** czy wręcz bardzo skromny metraż w stosunku do potrzeb mieszkańców, wynikających z rozmiaru i form podejmowanej przez nich aktywności i działalności na rzecz integracji i rozwoju relacji społecznych w ich miejscowościach. Ponadto obiekty te w zdecydowanej większości **nie są monitorowane**, co obniża bezpieczeństwo ich użytkowania. Oddzielnym problemem nadal jest **niedostosowane do potrzeb wyposażenia tych obiektów w podstawowe sprzęty i materiały, umożliwiające w pełni wykorzystanie ich funkcji** (sprzęt RTV, AGD, sprzęt nagłaśniający, komputery, stoły do tenisa, stoły bilardowe itp.). W większości przypadków placówki te posiadają otaczające je lub przylegające niezagospodarowane place, które poprzez uporządkowanie i dodatkowe wyposażenie mogą rozszerzyć katalog możliwych do realizacji funkcji społecznych. Uwagę zwraca też **duża ilość niezagospodarowanych przestrzeni publicznych, tworzących zróżnicowane oferty dla dzieci i młodzieży, a także osób dorosłych**. W szczególności chodzi tutaj o place zabaw, tereny rekreacyjne wyposażone w odpowiedni sprzęt, a także skwery i parki wiejskie oraz miejsca organizacji uroczystości lokalnych. **Opisana powyżej sytuacja powoduje niewielki udział mieszkańców w działaniach integracyjnych (imprezy, festyny, koncerty) ze względu na niewystarczającą sieć obiektów i zły stan techniczny istniejącej infrastruktury społecznej sprzyjającej aktywizacji i integracji społeczności lokalnej**. Utrudnia też organizację wydarzeń kulturalnych i promocyjnych o charakterze ponadlokalnym opartych na zasobach kulturowych. Element ten wymaga podjęcia pilnych działań inwestycyjnych, gdyż jest jedną z głównych barier hamujących rozwój społeczności lokalnej.

Należy podkreślić, iż wszechstronna aktywizacja i integracja mieszkańców będzie miała bezpośrednie przełożenie na wykorzystanie potencjałów opisywanego terenu. Wynika to z faktu, iż aktywna i współpracująca w różnych dziedzinach społeczność lokalna ma większe szanse na rozwój oraz wdrażanie nowoczesnych rozwiązań, zarówno w sferze działalności gospodarczej, jak i w sferach społecznych.

3.5. Profil gospodarczy obszaru LGD

3.5.1. Rolnictwo

Podstawowym profilem działalności ekonomicznej mieszkańców obszaru LGD jest rolnictwo. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego 2010 funkcjonowało tutaj **8759 gospodarstw rolnych**, z czego 8428 deklarowało prowadzenie działalności rolniczej (96,2%). Dość duży odsetek tworzyły gospodarstwa rolne położone na terenie miasta Hrubieszowa, których łącznie było 635, co stanowiło 7,2% zasobów opisywanego terenu²⁴. **W strukturze gospodarstw zdecydowanie dominowały małe gospodarstwa rolne o powierzchni do 5 ha, których liczba wynosiła 3949 sztuk (45%)**. Ma to bezpośrednie przełożenie na niską dochodowość prowadzonej działalności rolniczej. Uwagę zwraca **stosunkowo wysoki, w porównaniu do innych gmin Lubelszczyzny, udział gospodarstw rolnych o powierzchni przekraczającej 15 ha, które stanowiły ok. 13,8% zasobów opisywanego obszaru**. Struktura powierzchni gospodarstw przedstawiała się następująco: gospodarstwa do 1 ha: 17,0%, gospodarstwa od 1,01 do 5 ha: 28,0%, gospodarstwa od 5,01 do 10 ha: 28,2%, gospodarstwa od 10,01 do 15 ha: 13,0%, gospodarstwa powyżej 15 ha: 13,8%.

Tabela 3.13. Struktura gospodarstw rolnych ze względu na powierzchnię (wg PSR 2010).

²⁴ Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

Liczba gospodarstw rolnych ogółem	Powierzchnia gospodarstw rolnych				
	Do 1 ha włącznie	1,01 ha – 5 ha	5,01 – 10 ha	10,01 – 15 ha	Powyżej 15 ha
Obszar LGD	1494	2455	2475	1139	1196
w tym Hrubieszów²⁵	245	212	106	31	41
POWIAT	1899	2713	2644	1221	1313

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych – PSR 2010, (www.stat.gov.pl).

W strukturze upraw (7837 gospodarstw rolnych) dominowały tradycyjne kierunki produkcji, oparte przede wszystkim na różnych gatunkach zbóż oraz ziemniakach. Udział najważniejszych rodzajów upraw w ogólnej ich strukturze przedstawiał się następująco (według liczby gospodarstw): zboża razem: 92,7% gospodarstw rolnych, ziemniaki: 45,3% gospodarstw rolnych, rośliny strączkowe: 40,5% gospodarstw rolnych, uprawy przemysłowe: 32,1% gospodarstw rolnych, buraki cukrowe: 24,1% gospodarstw rolnych.

Tabela 3.14. Gospodarstwa z uprawą wg rodzaju zasiewów (wg PSR 2010).

Rodzaj zasiewów	Liczba gospodarstw (w sztukach)	
	Obszar LGD	Powiat
Ogólna liczba gospodarstw z uprawami	7837	8542
Zboża razem	7272	7906
Zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi	7257	7887
Ziemniaki	3554	3853
Uprawy przemysłowe	2516	2715
Buraki cukrowe	1893	2019
Rzepak i rzepik razem	988	1085
Strączkowe jadalne na ziarno razem	3174	3435
Warzywa gruntowe	292	307

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych – PSR 2010, (www.stat.gov.pl).

Pod względem powierzchni zasiewów do najważniejszych upraw należały zboża razem (63,9% powierzchni zasiewów), uprawy przemysłowe (19,1% powierzchni zasiewów), rośliny strączkowe (9,0% powierzchni zasiewów) oraz rzepak i rzepik (8,0% powierzchni zasiewów). Wśród zbóż najpopularniejsze były następujące odmiany: pszenica ozima i jara, jęczmień jary, mieszanki zbożowe jare oraz pszenżyto ozime.

Tabela 3.15. Powierzchnia zasiewów wg rodzaju upraw (wg PSR 2010).

Rodzaj zasiewów	Powierzchnia zasiewów (w ha)	
	Obszar LGD	Powiat
Ogólna powierzchnia zasiewów	71500,36	77829,44
Zboża razem	46469,15	50837,75
Zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi	45453,85	49806,18
Ziemniaki	835,52	912,24
Uprawy przemysłowe	13724,53	14952,80
Buraki cukrowe	7266,01	7838,10
Rzepak i rzepik razem	6443,94	7100,12
Strączkowe jadalne na ziarno razem	6783,33	7149,33
Warzywa gruntowe	753,25	788,88

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych – PSR 2010, (www.stat.gov.pl).

Hodowlą zwierząt gospodarskich zajmowało się 4654 gospodarstw rolnych (55,2% gospodarstw deklarujących prowadzenie działalności rolniczej). W jej strukturze dominowały następujące kierunki: drób: 80,6% gospodarstw rolnych, bydło: 61,3%, w tym krowy: 54,8% gospodarstw rolnych, trzoda chlewna: ogółem 37,7%, w tym lochy: 12,1% gospodarstw rolnych²⁶.

²⁵ Dotyczy obszaru miejskiego – gospodarstwa rolne położone w obrębie miasta Hrubieszów.

²⁶ Informacja GUS - Bank Danych Lokalnych – PSR 2010, (www.stat.gov.pl).

Wyposażenie w ciągniki osiągnęło wartość 1,42 ciągnika/ gospodarstwo rolne i było zbliżone do poziomu obserwowanego w powiecie hrubieszowskim (1,41) oraz nieco wyższe od wskaźnika wyliczonego dla województwa lubelskiego (1,31)²⁷.

Pomimo, iż rolnictwo jest podstawowym źródłem utrzymania mieszkańców gminy, poziom jej rozwoju należy uznać za przeciętny. W strukturze gospodarstw rolnych dominują gospodarstwa, których powierzchnia nie przekracza 10 ha (ponad 56,2%). Należy jednak zauważyć ponad dwukrotnie większą liczbę dużych gospodarstw rolnych (powyżej 15 ha - 13,8%) w stosunku do średniej wojewódzkiej (ok. 6%). Uprawa roślin oparta jest na tradycyjnych kierunkach upraw, dominują różne gatunki zbóż oraz ziemniaki, a sama struktura upraw zbliżona jest do poziomu wojewódzkiego. W zakresie hodowli zwierząt gospodarskich najpopularniejszy jest drób, którego produkcja realizowana jest w ponad 4/5 gospodarstw rolnych funkcjonujących na tym terenie. Hodowla innych zwierząt gospodarskich realizowana jest na przeciętnym poziomie powiatu hrubieszowskiego.

3.5.2. Przedsiębiorczość

Pod koniec 2014 roku funkcjonowało tutaj 4010 podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, co stanowiło ok. 93,8% ich liczby w powiecie hrubieszowskim. Zdecydowanie **dominował sektor prywatny (95,7%)**. Sektor publiczny reprezentowany był przede wszystkim przez państwowe i samorządowe jednostki budżetowe, w tym przez: Sekcja O – Administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, Sekcja P – Edukacja, Sekcja Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna, Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją. Należy zwrócić uwagę, że **ponad połowa podmiotów gospodarczych funkcjonowała w mieście Hrubieszowie, co podkreśla dominującą rolę miasta w zakresie gospodarczej działalności pozarolniczej.**

Tabela 3.16. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sektorów własnościowych (na dzień 31.12.2014).

JST	Podmioty gospodarki narodowej ogółem	Sektor publiczny		Sektor prywatny	
		ogółem	państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego	ogółem	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą
Obszar LGD	4010	171	126	3839	3051
w tym Hrubieszów ²⁸	2008	89	59	1919	1534
POWIAT	4272	187	139	4085	3243

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

Wśród podmiotów wpisanych do rejestru REGON (sektor prywatny) **najważniejsze kierunki działalności gospodarczej przedstawiały się następująco:**

- ❖ handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów: 33,9% podmiotów gospodarczych,
- ❖ budownictwo: 11,8%,
- ❖ pozostała działalność usługowa (sekcje SiT): 8,6%,
- ❖ przetwórstwo przemysłowe: 6,5% podmiotów gospodarczych,
- ❖ transport i gospodarka magazynowa: 6,2% podmiotów gospodarczych,
- ❖ rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo: 5,7% podmiotów gospodarczych.

Tabela 3.17. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sekcji PKD – sektor prywatny (na dzień 31.12.2014).

Sekcja PKD 2007	Liczba podmiotów
Sekcja A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	219
Sekcja C – Przetwórstwo przemysłowe	252
Sekcja D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	6
Sekcja E -	6
Sekcja F – Budownictwo	456
Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	1303

²⁷ Informacja GUS - Bank Danych Lokalnych – PSR 2010, (www.stat.gov.pl).

²⁸ Dotyczy obszaru miejskiego – podmioty gospodarcze położone w obrębie miasta Hrubieszów.

Sekcja H – Transport i gospodarka magazynowa	241
Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	113
Sekcja J – Informacja i komunikacja	43
Sekcja K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	98
Sekcja L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	108
Sekcja M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	190
Sekcja N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	97
Sekcja O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	67
Sekcja P – Edukacja	86
Sekcja Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	162
Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	60
Sekcja S – Pozostała działalność usługowa i Sekcja T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące i świadczące usługi na własne potrzeby	332
RAZEM	3839

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

W analizowanej grupie podmiotów gospodarczych dominowały mikroprzedsiębiorstwa, których funkcjonowało 3830 (93,9%). Niewielki udział miały małe i średnie przedsiębiorstwa (178 podmiotów gospodarczych) - zdecydowana większość z nich funkcjonowała w ramach sektora publicznego (171 podmiotów gospodarczych).

Tabela 3.18. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg klas wielkości (na dzień 31.12.2014).

JST	Wielkość zatrudnienia (osoby)				
	0 - 9	10 - 49	50 - 249	250 - 999	1000 i więcej
Obszar LGD	3830	154	24	2	0
POWIAT	4077	168	25	2	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

W latach 2010 – 2014 zanotowano wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON. Dynamikę tego zjawiska w analizowanym okresie można określić na poziomie około 2%. Była ona zbliżona do wartości podobnego wskaźnika wyliczonego dla powiatu, który wynosił 2,4%.

Tabela 3.19. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w latach 2010 – 2014 (na dzień 31.12.2014).

JST	2010	2011	2012	2013	2014
	w sztukach				
Obszar LGD	3764	3593	3667	3791	3839
POWIAT	3987	3811	3889	4029	4085

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji GUS - Bank Danych Lokalnych (www.stat.gov.pl).

Wskaźnikiem mierzącym aktywność ekonomiczną mieszkańców są osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W 2014 roku na obszarze LGD ich liczba wynosiła 3051, co stanowiło 79,4% wszystkich podmiotów wpisanych do rejestru REGON. W latach 2010 – 2014 liczba przedsiębiorstw zmniejszyła się o 44 podmioty (1,4%). Wskazuje to, iż w analizowanym okresie aktywność gospodarcza mieszkańców wykazywała niewielką tendencję spadkową.

Tabela 3.20. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w latach 2010 – 2014 wg sekcji PKD 2007 (na dzień 31.12.2014).

JST	2010	2011	2012	2013	2014
	w sztukach				
Obszar LGD	3095	2911	2940	3032	3051
POWIAT	3271	3084	3112	3217	3243

Dobrze funkcjonująca przedsiębiorczość stanowi podstawę do budowania konkurencyjności lokalnej. Sektor przedsiębiorczości na analizowanym obszarze należy do najslabiej rozwiniętych w Polsce i boryka się z wieloma poważnymi problemami rozwojowymi. Pozytywne zjawiska gospodarcze hamowane są przez bariery powodowane regulacjami formalno - prawnymi prowadzenia działalności gospodarczej oraz ograniczoną dostępnością do udziału w szkoleniach podnoszących poziom wiedzy z zakresu przedsiębiorczości, co stanowi jeden z najczęstszych powodów rezygnacji z podejmowania własnej działalności gospodarczej. Aktualnie do najważniejszych utrudnień na obszarze LGD związanych z rozwojem tego sektora należy zaliczyć:

- ❖ przestarzałe lub niekompletne wyposażenie w maszyny i urządzenia znacznej części lokalnych podmiotów gospodarczych,
- ❖ niewielkie kapitały własne podmiotów gospodarczych utrudniające inwestycje w nowe urządzenia i maszyny stanowiące podstawę do rozwoju, a tym samym tworzenia nowych miejsc pracy
- ❖ dominacja tradycyjnych kierunków działalności gospodarczej – nisko poziom wykorzystania i wdrażania innowacyjności,
- ❖ niskie zatrudnienie (dominacja mikroprzedsiębiorstw),
- ❖ niewielki dostęp do doradztwa dotyczącego pozyskania funduszy w ramach PROW 2014-2020 osi Leader-RLKS (m.in. zakres możliwych obszarów wsparcia , kryteria dostępności, wnioski, biznesplan)
- ❖ niewielki poziom wiedzy mieszkańców nt. zasad i warunków aplikowania o środki w ramach PROW 2014-2020 Leader

Należy również zwrócić uwagę na dużą wrażliwość lokalnych przedsiębiorstw na wszelkiego rodzaju fluktuacje gospodarcze, co potwierdza ich słabość ekonomiczną.

3.6. Grupy defaworyzowane

Analiza zjawisk społecznych i procesów gospodarczych na obszarze LGD umożliwiła na wskazanie grup społecznych, które zagrożone są marginalizacją z różnych powodów. Obserwowane jest to zarówno w obszarze zaspokajania potrzeb osobistych, jak i obszarze przedsiębiorczości i rynku pracy. Poniżej przedstawiona została analiza grup defaworyzowanych w ramach poszczególnych obszarów

Tabela 3.21. Analiza grup defaworyzowanych.

Obszar	Grupa defaworyzowana	Uzasadnienie
Spółeczny	Bezrobotni spełniający jeden z następujących warunków: - wiek poniżej 30 r. ż. - wykształcenie podstawowe lub bez wykształcenia - miejsce zamieszkania na terenie gmin wiejskich	Na obszarze działania LGD „Lepsze Jutro” procent bezrobotnych w stosunku do liczby ludności w wieku produkcyjnym na koniec 2013 r. wynosił 13,9%. Wskaźnik ten na omawianym obszarze jest wyższy od średniej wojewódzkiej, która w analogicznym okresie wynosiła 9,9%. Liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne w tym samym okresie wynosiła 5329 (całkowita liczba ludności na obszarze – 61663). W grupie bezrobotnych stwierdzono wyróżniające się kategorie ze względu na wiek, poziom wykształcenia , miejsce zamieszkania , dlatego jako przedstawicieli grup defaworyzowanych uznano osoby bezrobotne spełniające jeden z następujących warunków: - wiek poniżej 30 r. ż. - wykształcenie podstawowe lub bez wykształcenia - miejsce zamieszkania na terenie gmin wiejskich Dofinansowanie tworzenia działalności gospodarczej będzie stanowić wsparcie dla tej grupy społecznej. Wprawdzie wnioskodawcami będą mogły być również inne podmioty , to w celu przeciwdziałania zjawisku wykluczenia, wprowadzone zostaną kryteria premiujące wnioskodawców z tej grupy. Przełoży się na dostępność oferowanego wsparcia dla tych osób. Wyjściem naprzeciw osobom defaworyzowanym będzie również preferowanie ich zatrudnienia przez podmioty rozwijające działalność gospodarczą, które w ramach realizacji operacji będą zobowiązane do utworzenia i utrzymania miejsca pracy.

Źródło: opracowanie własne.

Podkreślić należy, iż przedstawiciele grup defaworyzowanych byli uczestnikami działań konsultacyjnych na etapie tworzenia założeń niniejszego dokumentu, jak i opracowania poszczególnych procedur wykorzystywanych przy udzielaniu pomocy.

3.7. Potencjał turystyczny

3.7.1. Walory krajobrazowe

Analiza zasobów przyrodniczych i kulturowych wskazuje, iż **obszar LGD posiada doskonale warunki do rozwoju turystyki**. Atrakcyjność krajobrazową tego obszaru tworzą równiny i niewielkie rozłożyste wzgórza, pokryte kobiercami różnorodnych roślin. Miedzy nimi ulokowane są **wtulone w doliny wioski**, których największą ozdobą są **małe kościoły i cerkiewki**. Uroku dodają też **pozostałości parków podworskich z pałacami i dworkami** w otoczeniu parkowego starodrzewu. Szczególnie atrakcyjne są tereny wzdłuż **rzek Bugu i Huczwy**, gdzie obficie zlokalizowane są pomniki przyrody oraz Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu. Istnieją tu idealne warunki do wędkowania, a licznie łowione egzemplarze rekordowych sztuk ryb zachęcają pasjonatów tego sportu do odwiedzin i wędkowania. O czystości ekologicznej okolic świadczy również **ogromna ilość gniazd bocianich**. Bug wykorzystywany jest do organizowania **splywów kajakowych**, a inicjatywa ta na Międzynarodowych Targach Poznańskich w 2002 roku otrzymała I Nagrodę jako Najlepszy Agroturystyczny Produkt Regionalny.

3.7.2. Informacja turystyczna

Na obszarze objętym niniejszym opracowaniem funkcjonuje profesjonalny, w pełni wyposażony punkt informacji turystycznej. Zlokalizowany jest on na terenie miasta Hrubieszowa, a jego oficjalna nazwa brzmi: **Transgraniczne Centrum Informacji Turystycznej (TCIT)**. Do jego podstawowych zadań należy: obsługa turystów – informacja, oferowanie i korzystanie z produktów turystycznych, integracja osób niepełnosprawnych – dostęp osób niepełnosprawnych do ofert turystycznych regionu, kreowanie wizerunku Hrubieszowa oraz podregionu „Gotania” jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, działanie na rzecz poprawy infrastruktury turystycznej, tworzenie i rozwój oferty turystycznej na bazie lokalnych walorów, tworzenie wspólnych wydawnictw reklamowo-promocyjnych, gromadzenie i aktualizacja informacji na temat miejscowości i ich walorów.

TCIT zostało utworzone w wyniku realizacji projektu pn. „Gotania. Etap I - Oznakowanie tras turystycznych oraz Transgraniczne Centrum Informacji Turystycznej w Hrubieszowie”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach RPO WL na lata 2007 – 2013, Oś Priorytetowa VII. Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna, Działania 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki²⁹.

Należy ocenić, iż funkcjonowanie tylko jednego punktu informacji turystycznej na obszarze o tak dużej atrakcyjności nie spełnia warunku powszechnej dostępności dla turystów oraz utrudnia prowadzenie profesjonalnych działań promocyjnych. Jego działalność koncentruje się na najbliższym otoczeniu, tj. mieście i gminie Hrubieszów. W ograniczonym zakresie realizuje funkcje informacyjne dotyczące innych gmin wchodzących w skład LGD. To wszystko powoduje, że aktualnie funkcjonujący system promocji i informacji turystycznej należy ocenić jako niespójny i mało efektywny, niedostosowany do potrzeb i potencjałów gmin uczestniczących w partnerstwie.

3.7.3. Baza noclegowa

Bazę noclegową tworzą hotele, pensjonaty oraz obiekty niesklasyfikowane, których na obszarze LGD w 2014 roku funkcjonowało siedem. Większość z nich (5 obiektów) oferowało usługi całoroczne. Dysponowały one 260 miejscami noclegowymi, w tym 225 miejscami całorocznymi.

Tabela 3.22. Turystyczne obiekty noclegowe (31.12.2014).

	Obiekty ogółem	Obiekty całoroczne	Miejsca noclegowe ogółem	Miejsca noclegowe całoroczne	Korzystający z noclegów ogółem	Udzielone noclegi ogółem
Obszar LGD	7	5	260	225	5464	7624

Źródło: Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

²⁹ Strona internetowa Miasta Hrubieszów,

http://www.miasto.hrubieszow.pl/Transgraniczne_Centrum_Informacji_Turystycznej.

W latach 2010 – 2014 wyraźnie widoczne jest zwiększanie się liczby osób korzystających z noclegów (wzrost o 37,4%). Jednocześnie obserwowane jest także zwiększanie się liczby udzielonych noclegów (wzrost o 61,6%). Proces ten jest wynikiem dwóch tendencji: **zwiększania się liczby przyjezdnych oraz wydłużania się pobytu** – wskaźnik długości pobytu w 2010 roku wynosił 1,18 dnia, a w 2014 roku – 1,4 dnia. Obie można potraktować jako pozytywny sygnał rodzącego się ruchu turystycznego na obszarze objętym działaniem LGD.

Tabela 3.23. Korzystający z noclegów ogółem w latach 2010 – 2014.

	Korzystający z noclegów ogółem				
	rok 2010	rok 2011	rok 2012	rok 2013	rok 2014
Obszar LGD	3976	2978	2760	3725	5464

Źródło: Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

Tabela 3.24. Udzielone noclegi ogółem w latach 2010 – 2014.

	Udzielone noclegi ogółem				
	rok 2010	rok 2011	rok 2012	rok 2013	rok 2014
Obszar LGD	4716	3470	3531	5394	7624

Źródło: Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

Na niewielkim poziomie kształtuje się liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym. W roku 2014 stanowili oni zaledwie 3,4% osób korzystających z noclegów. Jednak również tutaj widać pozytywną tendencję wydłużania się pobytu z poziomu 1,0 w 2010 roku do wartości do 2,1 dnia w 2014 roku.

Bazę turystyczną uzupełniają **gospodarstwa agroturystyczne** zlokalizowane na obszarze funkcjonowania LGD. Oferują one liczne atrakcje turystyczne oparte na miejscowych zasobach kulturowych i środowiskowych, w tym m.in.: wędkarstwo, zbieranie grzybów, wycieczki krajoznawcze, spływy kajakowe itp.

Rozwój bazy noclegowej na terenie LGD należy ocenić jako niewystarczający do zaspokojenia potrzeb związanych z planowanym rozwojem funkcji turystycznych i działań promocyjno – informacyjnych. Interwencja w tym zakresie powinna koncentrować się zarówno na tworzeniu nowych obiektów infrastruktury noclegowej, jak i wsparciu istniejących usługodawców w zakresie rozwoju i podnoszenia jakości oferty.

3.7.4. Obiekty muzealne

Na terenie gmin objętych niniejszym opracowaniem funkcjonują **dwa obiekty o charakterze muzealnym**. Należą do nich **Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie** oraz **Skansen Wioska Gotów w Masłomęczu**. Pierwsza ze wskazanych placówek mieści się w zabytkowym barokowo - klasycystycznym dworcu Du Chateau w Hrubieszowie. W zbiorach posiada eksponaty związane ze staszicowskim Towarzystwem Rolniczym Hrubieszowskim oraz liczne zabytki z zakresu archeologii, etnografii, historii, numizmatyki i sztuki. Na wystawę stałą muzeum składają się następujące ekspozycje: **Archeologiczna** - prezentująca pradzieje terenów Kotliny Hrubieszowskiej, począwszy od neolitu do średniowiecza. **Historyczna** - obejmująca okres dziejów Hrubieszowa od średniowiecza po drugą połowę XX wieku. **Etnograficzna** - obrazująca kulturę ludową i sztukę ludową Ziemi Hrubieszowskiej. Eksponowane jest tu malarstwo i rzeźba twórców ludowych, stroje ludowe oraz narzędzia i sprzęty codziennego użytku. **Sztuki** - obejmująca galerię malarstwa Pawła Gajewskiego (portrety ziemian, sceny rodzajowe, martwe natury) oraz kilimy jego autorstwa.³⁰ Muzeum im. ks. Stanisława Staszica jest jedynym podmiotem na opisywanym terenie, który w sposób kompleksowy zajmuje się gromadzeniem, badaniem i udostępnianiem lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Nieco inne funkcje edukacyjne i naukowe pełni **skansen Wioska Gotów w Masłomęczu**. Do powstania pomysłu budowy tego obiektu przyczyniły się wyjątkowe w skali europejskiej wyniki badań archeologicznych, prowadzonych od lat 70-tych XX wieku w okolicach Hrubieszowa. Stwierdzono ślady pradziejowej zabudowy, w tym konstrukcji naziemnych, jam pełniących funkcję piwniczek, pozostałości po glinianych piecach kopułkowych. Jednym z najważniejszych odkryć były relikty wielkiej chaty. To właśnie one stały się podstawą do odtworzenia tego obiektu na terenie skansenu w Masłomęczu. Obiekt ze względu na jego specyfikę, zwiedzać można w miesiącach maj – październik. Dla gości **organizowane są żywe lekcje historii, podczas których prowadzone są pokazy i warsztaty dawnych rzemiosł, pokazy walk, prezentacje dawnej kuchni**³¹.

³⁰ Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie, <http://www.muzeum-hrubieszow.com.pl>.

³¹ Masłomęckie Stowarzyszenie Wioska Gotów, <http://www.wioska-gotow.pl>.

3.7.5. Szlaki turystyczne

Na opisywanym terenie funkcjonują **cztery trasy rowerowe**, które rozpoczynają się i kończą w mieście Hrubieszów. Przebiegają one przez malownicze i unikalne przyrodniczo miejsca, zarówno samego miasta, jak i jego okolic. Najważniejsze informacje na temat tych szlaków turystycznych przedstawione zostały w poniższym zestawieniu.

Tabela 3.25. Szlaki turystyczne na terenie miasta Hrubieszowa i jego okolic.

L.p.	Nazwa trasy	Długość trasy	Opis trasy
1.	Zielona rowerowa trasa turystyczna: Hrubieszów – Gródek - Czumów – Kozodawy – Czerniczyn - Hrubieszów	25 km	Trasa przebiega przez: <ul style="list-style-type: none">❖ Gródek - „Królewski Kąt” – miejsce przeprawy Bolesława Chrobrego w Wyprawie na Kijów w 1018 roku, siedlisko susła perełkowego oraz bobra europejskiego,❖ Czumów - eklektyczny pałacyk z połowy XIX wieku.
	Niebieska rowerowa trasa turystyczna: Hrubieszów – Gródek - Czumów - Ślipcze – Kryłów - Małków – Mieniany - Masłomęcz - Hrubieszów	50 km	Trasa przebiega przez: <ul style="list-style-type: none">❖ Ślipcze - kurhany z „Mogiłą Chrobrego”, przełom Bugu.❖ Mieniany – cmentarz poprawo sławny, klasycystyczna kaplica grobowa rodziny Madan de Magura z I połowy XIX wieku - obecnie kościół filialny.❖ Masłomęcz – „Chata Gocka”.
	Czarna rowerowa trasa turystyczna: Hrubieszów – Masłomęcz – Mircze – Adelina - Tyszowce – Malice – Werbkowice – Gozdów – Brodzica – Hrubieszów	70 km	Trasa przebiega przez: <ul style="list-style-type: none">❖ Mircze - budynek dawnego aresztu z 1870 roku,❖ Tyszowce - kościół parafialny pw. św. Leonarda w Tyszowcach, prywatne muzeum p. Czarnieckich.❖ Werbkowice – drewniana cerkiew grekokatolicka z 1864 roku, klasycystyczny pałac z pierwszej połowy XIX wieku.
	Czerwona rowerowa trasa turystyczna: Hrubieszów – Mieniany – Cichobórz – Kosmów – Kryłów – Małków – Mircze – Stara Wieś – Mołożów – Nabróż – Tyszowce – Czermno – Wronowice – Malice – Łysa Góra – Werbkowice – Wilków – Podhorce – Leopoldów – Nieledew – Obrowiec – Hrubieszów	80 km	Trasa przebiega przez: <ul style="list-style-type: none">❖ Kosmów – park podworski, kopiec - pomnik z okresu zarazy morowej.❖ Kryłów – ruiny XVI wiecznego zamku na wyspie, neogotycki kościół z obrazem matki Boskiej Loretańskiej.❖ Czermno - Grodzisko w Czermnie.❖ Nieledew - pozostałości parku z murowanym dworem z drugiej połowy XIX wieku.❖ Obrowiec – stanowisko żoły, cmentarz z I wojny światowej w postaci kopca.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych na stronie internetowej: http://www.miasto.hrubieszow.pl/pl/Transgraniczne_Centrum_Informacji_Turystycznej/Trasy_rowerowe/Trasy_rowerowe.

Wskazane powyżej szlaki rowerowe zostały wyznaczone, a także oznakowane tablicami i kierunkowskazami w ramach projektu pn. „Gotania. Etap I - Oznakowanie tras turystycznych oraz Transgraniczne Centrum

Informacji Turystycznej w Hrubieszowie”, który był współfinansowany w ramach RPO WL na lata 2007 – 2013.

Przebiegają tędy także inne szlaki turystyczne, które są elementami tras o charakterze regionalnym lub krajowym. Do najważniejszych należy zaliczyć: Szlak Nadbużański; Nadbużański Szlak Rowerowy; Ścieżka Historyczno - Przyrodnicza „Królewski Kąt”; Lokalna Trasa Turystyczna „Nadbużański Tramp”; Transgraniczna Trasa Turystyczna; Szlak Gocki Masłomęcz – Kryłów; Transgraniczny Szlak Turystyczny Bełżec - Bełż – Bełżec.

Opisane szlaki turystyczne znajdują się w dobrym stanie technicznym. Oznaczenia tras są często uzupełniane lub odnawiane. Wszystkie one powiązane są z innymi atrakcjami turystycznymi położonymi w pobliżu ścieżek, co dodatkowo podnosi ich atrakcyjność dla potencjalnych turystów. Należy jednak wskazać, iż nie obejmują one równomiernie całego obszaru LGD. Sytuacja ta w istotny sposób ogranicza możliwość efektywnego rozwoju funkcji turystycznych opartych na zasobach własnych w skali całego obszaru LGD.

3.7.6. Produkty turystyczne

W niniejszej analizie przyjęto definicję produktu turystycznego wskazaną w publikacji zbiorowej pn. „Produkt turystyczny”, która określa go jako „wszystkie dobra i usługi nabywane przez konsumenta w związku z wyjazdem ze stałego miejsca zamieszkania, miejsca, atrakcje turystyczne, infrastruktura”³². Wykorzystano także klasyfikację produktu turystycznego zamieszczoną w cytowanej pracy, która obejmuje następujące elementy: rzecz, usługa, wydarzenie, impreza, obiekt, szlak i obszar. Przeprowadzona analiza wskazuje, iż na opisywanym obszarze występuje **produkty turystyczne**, na bazie których można rozwijać funkcje turystyczne. Są to elementy infrastruktury oraz działalności kulturalnej i kulturowej, w tym: **Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie; Skansen Wioska Gotów w Masłomęczu; szlaki turystyczne** funkcjonujące na opisywanym terenie; **wydarzenia kulturalne o zasięgu ponadlokalnym**, w tym: Nadbużańskie Spotkania Artystyczne – Międzynarodowy Festiwal Sztuk Wszelakich w Hrubieszowie, Jarmark Hrubieszowski oraz Biesiada Archeologiczna w Masłomęczu; **Gotania** – obszar znany w Europie jako miejsce pobytu Gotów, bogato udokumentowany artefaktami pochodzącymi z wykopalisk archeologicznych,

Pozostałe elementy wymagały będą podjęcia działań zmierzających do poprawy organizacji i infrastruktury obsługi ruchu turystycznego, tworzenia nowych i rozwoju istniejących produktów turystycznych, a także promocji i informacji obszaru LGD. Podkreślić należy, iż opisywany obszar położony jest w strefie transgranicznej, co dotychczas nie było efektywnie wykorzystywane w rozwoju turystyki.

Obszar LGD posiada szereg atrakcji turystycznych opartych na zasobach własnych, w tym środowiskowych i kulturowych, które w przyszłości mogą stać się podstawą rozwoju działalności gospodarczej. Problemem jest niezbyt duża, w odniesieniu do potencjału obszaru, liczba turystów. Jednym z głównych powodów tej sytuacji jest niewielki poziom działalności promocyjnej i informacyjnej działających tutaj podmiotów i instytucji.

3.8. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju

Rozwój społeczno – gospodarczy obszaru LGD uzależniony będzie od szeregu czynników zewnętrznych. Niektóre z nich będą miały pozytywny wpływ na ten proces, natomiast inne mogą w sposób istotny przyczynić się do ograniczania zjawisk o korzystnym ukierunkowaniu. W niniejszej analizie przedstawiona została krótka charakterystyka najważniejszych pozytywnych i negatywnych uwarunkowań, mogących w znaczący sposób wpłynąć na dalszy rozwój obszaru. Jest ona uzupełnieniem diagnozy, która z założenia koncentrowała się na uwarunkowaniach wewnętrznych. Podkreślić należy, iż od precyzyjnego określenia roli i znaczenia tych zjawisk, w dużej mierze zależeć będzie właściwe określenie strategicznej wizji rozwoju gminy.

Do pierwszej grupy głównych czynników zewnętrznych, mogących pozytywnie wpłynąć na rozwój, należeć będą czynniki związane z członkostwem Polski w Unii Europejskiej. Zaliczyć do nich należy: **Procesy integracyjne w Unii Europejskiej** – obserwowane są w wymiarze przestrzennym, społecznym i gospodarczym. Związane są w dłuższej perspektywie czasu z unowocześnianiem gospodarki, modernizacją infrastruktury technicznej, napływem nowych technologii, rozwojem nowych form zatrudnienia, a także poprawą poziomu wykształcenia i jakości życia mieszkańców. **Transfer do regionu znacznych środków finansowych** związanych z realizacją przez Polskę programów operacyjnych współfinansowanych z budżetu Unii Europejskiej. W przypadku LGD w szczególności będą to środki finansowe w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, które dotyczą zarówno rozwoju infrastruktury technicznej, jak i wszechstronnego rozwoju zasobów ludzkich oraz poprawy warunków życia ludności. **Rozwój sektora odnawialnych źródeł energii** - założenia polityki energetycznej Wspólnoty Europejskiej zakładają wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w produkcji energii ogółem w krajach Unii Europejskiej. W przypadku LGD stwarza to szanse na rozwój technologii związanej z wykorzystaniem energii słonecznej. Wynika to z faktu,

³² Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., Produkt turystyczny PWE, Warszawa 2005.

iż na omawianym obszarze występują jedne z najlepszych w kraju warunków nasłonecznienia, które sprzyjają wykorzystaniu zarówno zjawiska konwersji fotowoltaicznej, jak i konwersji fototermicznej. W perspektywie najbliższych kilku lat prognozowany jest gwałtowny wzrost zapotrzebowania na energię, co stworzy dla wielu gmin wiejskich Lubelszczyzny alternatywę do zwiększenia dochodów, a także dodatkowe szanse na różnicowanie działalności gospodarczej.

Kolejną grupę korzystnych czynników stanowią **procesy związane z rozwojem technologii i innowacyjności**. Jednym z nich będzie rozwój społeczeństwa informacyjnego. W ciągu najbliższych lat postępować będzie dalszy rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Dostęp do informacji i wiedzy stanowi obecnie fundament rozwoju i może stać się ważnym czynnikiem przyczyniającym się do wyrównywania szans rozwojowych i przeciwdziałania marginalizacji terenów wiejskich i małych miasteczek Lubelszczyzny. Nowoczesne narzędzia komunikacji i informacji mogą być wykorzystane do działań promocyjnych, nawiązywania współpracy partnerskiej w relacjach krajowych i międzynarodowych, a także poszukiwania kooperantów dla lokalnych podmiotów gospodarczych. Wraz z upowszechnianiem się infrastruktury komunikacji elektronicznej możliwy będzie stopniowy rozwój różnych form zatrudnienia oraz samokształcenia mieszkańców.

W ostatnich latach zauważalny jest **wzrost znaczenia walorów przyrodniczych i kulturowych** w rozwoju różnych form aktywności gospodarczej, w tym turystyki. Analizy gospodarcze wskazują, iż w ciągu ostatnich kilku lat turystyka stała się jednym z najszybciej rozwijających się sektorów gospodarki, zarówno w Europie jak i Polsce. Rynek tych usług będzie w dużej mierze kształtowany przez kompleksowe produkty turystyczne, które w dużym stopniu oparte będą na lokalnych walorach przyrodniczych i kulturowych. Tego typu ukierunkowanie stwarza istotne szanse dla rozwoju obszaru LGD, który na swym terenie posiada szereg zasobów, które mogą być efektywnie wypromowane. Należą do nich niewątpliwie walory środowiska naturalnego, elementy dziedzictwa kulturowego, a także bogata, a niekiedy tragiczna historia.

Planowanie rozwoju napotkać może również szereg barier zewnętrznych, które wpływały będą negatywnie na procesy społeczno – gospodarcze. Do najważniejszych należy zaliczyć: **Duża konkurencja sąsiednich LGD**, posiadających zbliżone warunki środowiskowe i kulturowe, a także podobną ofertę gospodarczo - społeczną. **Peryferyjne położenie województwa lubelskiego i jego zapóźnienia w zakresie rozwoju infrastruktury drogowej** - jest to niewątpliwie jeden z głównych czynników hamujących rozwój poszczególnych gmin Lubelszczyzny. Bez poprawy dostępności komunikacyjnej całego województwa i polepszenia infrastruktury drogowej wewnątrz regionu, trudno będzie planować działania strategiczne na poziomie lokalnym w zakresie przyciągania inwestycji i rozwoju nowych usług rynkowych. **Narastająca emigracja ludzi młodych poza teren LGD lub za granicę** – wzrastające możliwości dostępu do europejskiego rynku pracy, połączone z brakiem realnych możliwości zatrudnienia w miejscu zamieszkania powoduje, że coraz więcej młodych i dobrze wykształconych ludzi decyduje się na szukanie pracy poza terenem zamieszkania. Proces ten wpływa negatywnie na lokalny rynek pracy oraz sytuację gospodarczą, ograniczając szanse rozwojowe całego regionu, a w szczególności gmin wiejskich. W wymiarze lokalnym, dalsze utrzymywanie się niekorzystnych zjawisk demograficznych, może prowadzić do wyludniania się obszarów wiejskich i zachwiania funkcjonowania podstawowych struktur społeczno-gospodarczych w wielu miejscowościach Lubelszczyzny.

Nowym czynnikiem ryzyka i niepewności w planowaniu rozwoju społeczno – gospodarczego będzie także **sytuacja polityczna związana z konfliktem na Ukrainie**. Ma to szczególne znaczenie dla obszarów wschodniej Polski, gdzie położone są gminy tworzące LGD.

4. ANALIZA SWOT

W przeprowadzonej analizie SWOT obszaru LGD zastosowano następujące definicje elementów macierzy strategicznej: **silne strony** (czynniki wewnętrzne pozytywne) - atuty obszaru LGD odróżniające go od innych jednostek; **słabe strony** (czynniki wewnętrzne negatywne) - słabe strony obszaru LGD, będące konsekwencją deficytów lub ograniczeń zasobów lokalnych; **szanse** (czynniki zewnętrzne pozytywne) - korzystne tendencje w otoczeniu zewnętrznym obszaru LGD, które właściwie wykorzystane mogą stanowić impuls rozwojowy; **zagrożenia** (czynniki zewnętrzne negatywne) - niekorzystne tendencje w otoczeniu zewnętrznym, które mogą być barierą dla rozwoju obszaru LGD³³.

Poprzez zastosowanie czterech metod partycypacyjnych zapewniono udział społeczności lokalnej w opracowaniu analizy SWOT (szczegółowy opis zastosowanych metod zamieszczony został w rozdziale 2. Partycypacyjny charakter LSR). W szczególności zadbano o to, aby w pracach brali udział na równych zasadach i przy w miarę zachowanych proporcjach, przedstawiciele wszystkich sektorów, na których oparte jest działanie LGD, tj. przedstawiciele sektora społecznego, publicznego, gospodarczego oraz mieszkańców. Zamieszczone

³³ Cholewicka-Goździk K., Analiza SWOT – instrument wyboru strategii i polityki jakościowej, <http://iblis.home.pl/swot.pdf>.

poniżej wyniki są efektem: współpracy społeczności lokalnej, są efektem ścisłej współpracy społeczności lokalnej oraz pracowników biura LGD. Przedstawione zostały w formie tabelarycznej (macierz), gdzie opisano słabe i mocne strony LGD oraz szanse i zagrożenia dla jej rozwoju. **Analiza SWOT w takiej formie jest bezpośrednio powiązana z diagnozą obszaru** co wynika z opisu aktualnej sytuacji oraz związanych z nią danych statystycznych.

Tabela 4.1. Macierz SWOT obszaru LGD.

Mocne strony	Odniesienie do diagnozy	Słabe strony	Odniesienie do diagnozy
Duża liczba miejsc do rozwoju infrastruktury rekreacyjnej	Podrozdział 3.4.6	Niewielka liczba obiektów infrastruktury rekreacyjnej.	Podrozdział 3.4.6., 3.2
Unikatowe w skali europejskiej zasoby kulturowe obszaru – strefa przenikania się kultur	Podrozdział 3.3	Niezadawalający poziom wyposażenia lokalnych grup i zespołów będący czynnikiem ograniczającym możliwości kultywowania tradycji.	Podrozdział 3.4.5., 3.4.6
Funkcjonowanie atrakcji (środowisko i dziedzictwo kulturowe) umożliwiających rozwój funkcji rekreacyjnych obszaru.	Rozdział 3.7	Niespójny i mało efektywny system promocji obszaru LGD	Rozdział 3.7, 3.2, 3.3
Korzystna w porównaniu z obszarami wiejskimi Lubelszczyzny struktura wiekowa mieszkańców	Podrozdział 3.4.1	Zmniejszanie się liczby mieszkańców obszaru poprzez ujemne ukierunkowanie zjawisk demograficznych, w tym migracje osób młodych, utrwalone problemy społeczne z dominacją ubóstwa i bezrobocia	Podrozdziały 3.4.1 i 3.4.2
		Wysokie bezrobocie, szczególnie wśród osób młodych, z wykształceniem podstawowym i bez wykształcenia, zamieszkałych w gminach wiejskich.	Podrozdział 3.4.3.
		Niewielki udział mieszkańców w działaniach integracyjnych ze względu na niewystarczającą sieć obiektów i zły stan techniczny istniejącej infrastruktury społecznej sprzyjającej aktywizacji i integracji społeczności lokalnej.	Podrozdział 3.4.5., 3.4.6
Wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych	Podrozdział 3.5.2	Niewielki poziom wiedzy mieszkańców nt. zasad i warunków aplikowania o środki pomocowe PROW na lata 2014-2020 Leader.	Podrozdział 3.5.2.
		Niewielki dostęp do doradztwa dotyczącego pozyskania funduszy w ramach PROW 2014-2020 osi Leader-RLKS (m.in. zakres możliwych obszarów wsparcia, kryteria dostępności, wnioski, biznesplan)	Podrozdział 3.5.2f
		Niewielkie kapitały własne podmiotów gospodarczych utrudniające inwestycje w tworzenie i wyposażenie nowych miejsc pracy.	Podrozdział 3.5.2
		Mała liczba podmiotów świadczących usługi rekreacyjne.	Podrozdział 3.7.6
Szanse	Odniesienie do diagnozy	Zagrożenia	Odniesienie do diagnozy
Wzrost znaczenia walorów	Podrozdział 3.7.	Sąsiedztwo LGD o podobnym profilu	Podrozdział 3.7.

przyrodniczych i kulturowych w rozwoju różnych form aktywności gospodarczej, w tym turystyki		społeczno - gospodarczym (konkurencja).	
Współpraca w rozwoju infrastruktury turystycznej z sąsiednimi LGD	Podrozdział 3.7.	Peryferyjne położenie województwa lubelskiego i jego zapóźnienia w zakresie rozwoju infrastruktury drogowej	Podrozdział 3.7.
Rozwój sektora odnawialnych źródeł energii	Podrozdział 3.7.	Degradacja środowiska naturalnego wskutek niedorozwoju infrastruktury, w tym infrastruktury ochrony środowiska	Podrozdział 3.7.
Nawiązanie współpracy z partnerami zewnętrznymi, w tym z zagranicy	Podrozdział 3.7.	Narastająca emigracja ludzi młodych poza teren gminy lub za granicę	Podrozdział 3.7.
Wzrost dostępności do usług społecznych, m.in. poprzez zastosowanie nowoczesnych technik informacyjnych i komunikacji	Podrozdział 3.7.	Niska świadomość mieszkańców, dotycząca potrzeby funkcjonowania instytucji doradczych i wsparcia biznesu	Podrozdział 3.7.
Wykorzystanie środków unijnych na lata 2014 – 2020	Podrozdział 3.7.	Konkurencja innych JST i LGD innych podmiotów w pozyskiwaniu dotacji unijnych	Podrozdział 3.7.

Źródło: opracowanie własne.

Do podstawowych **atutów obszaru LGD** należy jego położenie w strefie transgranicznej (funkcjonują tutaj dwa przejścia graniczne), a także dobra jakość środowiska oraz jego atrakcyjność pod względem krajobrazowym. Walory te uzupełniają unikatowe w skali europejskiej zasoby kulturowe, wynikające z lokalizacji w obszarze przenikania się kultur. Ludność w skali Lubelszczyzny posiada dość korzystną strukturę wiekową. Jest dobrze zorganizowana – funkcjonuje tutaj duża liczba organizacji pozarządowych i grup nieformalnych. Od kilku lat notowany jest przyrost podmiotów gospodarczych w grupie mikroprzedsiębiorstw. Obszar posiada też dobre warunki do rozwoju rolnictwa specjalistycznego, a także usług około rolniczych, w tym turystyki wiejskiej i agroturystyki.

Analizowany obszar posiada szereg słabości, które negatywnie wpływają na tempo rozwoju społeczno – gospodarczego. W niewystarczającym zakresie wykorzystywane jest jego transgraniczne położenie. Efektem tego jest niewielka liczba elementów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej umożliwiających wykorzystanie zasobów środowiska i elementów kulturowych. Część z nich znajduje się w złym stanie technicznym i wymaga pilnej interwencji (obiekty zabytkowe, infrastruktura społeczna). W małym zakresie wykorzystywane są zasoby kulturowe w efektywnej promocji obszaru. Od kilku lat notowane jest zmniejszanie się liczby mieszkańców obszaru poprzez ujemne ukierunkowanie zjawisk demograficznych, w tym migracje osób młodych, utrwalone problemy społeczne z dominacją ubóstwa i bezrobocia. Problemem jest wysokie bezrobocie, szczególnie wśród osób młodych. Niewystarczająca sieć obiektów infrastruktury społecznej nie sprzyja aktywizacji i integracji społeczności lokalnej, a zły stan techniczny niektórych obiektów, niekompletne wyposażenie tworzą kolejne bariery. Konsekwencją tego jest niewielki udział mieszkańców w działaniach integracyjnych ze względu na słaby dostęp do infrastruktury społecznej, a także złe warunki funkcjonowania lokalnych grup mieszkańców (KGW, Kluby Seniora). Obserwowany jest niewielki poziom wiedzy mieszkańców nt. zasad i warunków rozwoju przedsiębiorczości, co w sposób decydujący hamuje rozwój tego sektora. Miejscowe podmioty gospodarcze w większości dysponują przestarzałym lub niekompletnym wyposażeniem, niewielkimi kapitałami własnymi. W niewielkim zakresie ich działalność opiera się na wykorzystaniu zasobów własnych obszaru LGD. Dodatkowe utrudnienia stwarza niewielki dostęp do doradztwa biznesowego i finansowego.

Do **podstawowych szans rozwojowych opisywanego obszaru** należy zaliczyć wzrost znaczenia walorów przyrodniczych i kulturowych w rozwoju różnych form aktywności gospodarczej, w tym turystyki, a także współpraca w rozwoju infrastruktury turystycznej z sąsiednimi LGD i jednostkami samorządu. Ze względu na wyjątkowe w skali kraju warunki nasłonecznienia, ważny będzie rozwój sektora odnawialnych źródeł energii. Efektywne wykorzystanie położenia w strefie transgranicznej wymagało będzie nawiązania współpracy z partnerami zewnętrznymi, w tym z zagranicy. Istotny będzie też wzrost dostępności do usług społecznych, m.in. poprzez zastosowanie nowoczesnych technik informacyjnych i komunikacji, a także wykorzystanie środków unijnych na lata 2014 – 2020.

Zagrożeniem dla rozwoju obszaru będzie konkurencja sąsiednich LGD, które posiadają zbliżone uwarunkowania społeczno – gospodarcze, a także środowiskowe i kulturowe. Bariera będzie również peryferyjne

położenie województwa lubelskiego i jego zapóźnienia w zakresie rozwoju infrastruktury drogowej, co ogranicza dostępność komunikacyjną opisywanego terenu. Problemem jest też postępująca degradacja środowiska naturalnego wskutek niedorozwoju infrastruktury technicznej, w tym infrastruktury ochrony środowiska. Narastająca emigracja ludzi młodych poza teren gminy lub za granicę stanowi zagrożenie odpływu osób młodych najlepiej wykształconych, które w przyszłości mogłyby tworzyć trzon społeczności lokalnej. Obserwowana jest też niska świadomość mieszkańców, dotycząca potrzeby funkcjonowania instytucji doradczych i wsparcia biznesu. Elementem zagrożenia jest też konkurencja innych JST i LGD w pozyskiwaniu dotacji unijnych.

5. CELE I WSKAŹNIKI

Lokalna Strategia Rozwoju określona została poprzez **trzyściebłowy układ celów i przedsięwzięć**, podporządkowanych wspomaganie rozwoju społecznego i gospodarczego obszarów wiejskich. Wybór narzędzi możliwych do zastosowania wyznaczony został poprzez przedsięwzięcia oraz preferowane w ich ramach operacje (typy operacji). Podkreślić należy, że jest to najważniejsza część dokumentu strategii określająca kierunki działań adekwatnie do aspiracji rozwojowych, słabych i mocnych stron obszaru LGD, grup docelowych oraz uwarunkowań zewnętrznych jej rozwoju. Cele zostały sformułowane w następującym układzie: **Cel ogólny** - odwrócenie dalekosiężnych, negatywnych następstw problemów, które wynikają z diagnozy obszaru LSR zawartej w analizie SWOT. Cel ogólny stanowi efekt szerszego oddziaływania rezultatu osiągnięcia celu szczegółowego dla grupy docelowej i jej otoczenia. **Cel szczegółowy** – odnosi się do precyzyjnie zdefiniowanych w obszarze LSR problemów. Jest to cel bezpośredni, który stanowi odzwierciedlenie problemu grupy docelowej i który jest osiągany poprzez wykorzystanie bezpośredniego efektu dostaw, robót i usług. **Przedsięwzięcie** - działanie złożone, wielopodmiotowe, pakiety komplementarnych operacji, stanowiące propozycję rozwiązania problemu.

Kierunki interwencji w ramach LSR opierają się na trzech wybranych celach ogólnych, które wynikają ze wskazania najbardziej znaczących słabych i mocnych stron oraz aspiracji rozwojowych, uwzględniających wyzwania przyszłości. Należy tutaj uzupełnić, iż precyzują one zmianę, jaka ma nastąpić, nie określają natomiast działań, które mają do tego doprowadzić. Dla przedmiotowego obszaru określono następujące cele ogólne:

- ❖ CEL OGÓLNY 1: Aktywizacja mieszkańców oraz promocja obszaru LGD.
- ❖ CEL OGÓLNY 2: Integracja mieszkańców i rozwój zasobów własnych.
- ❖ CEL OGÓLNY 3: Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD.

Szczegółowy opis związków celów i przedsięwzięć z diagnozą:

W ramach celu ogólnego 1 wyszczególniono jeden cel szczegółowy 1.1, któremu odpowiada przedsięwzięcie 1.1.1 Wiedza, aktywność, promocja. W swoim zakresie obejmuje wszystkie projekty i inicjatywy dotyczące promocji obszaru i działań podnoszących wiedzę i aktywizację społeczności lokalnej. Takie przedsięwzięcie określone zostało na podstawie dokonanej analizy obszaru. Realizować będzie zadania podnoszące wiedzę oraz pobudzać do większej aktywności społeczność lokalną. Ma za cel promowanie obszaru objętego LSR ich wartości przyrodniczych i historycznych. Odpowiada na diagnozę obszaru i ludności opisaną w Rozdziale 3. Związek pomiędzy celem szczegółowym 2.1, przedsięwzięciem 2.1.1 Infrastruktura społeczna a diagnozą został szczegółowo opisany w rozdziale 3.4.6 omawiającym m.in. niezadowalający stan techniczny i niekompletne wyposażenie w media istniejącej infrastruktury społecznej oraz wskazującym niewielką ilość zagospodarowanych przestrzeni publicznych. W związku z powyższym, stwierdza się, iż niezbędne będzie przeprowadzenie działań inwestycyjnych w zakresie szeroko rozumianej infrastruktury społecznej, wpływającej na integrację społeczności lokalnej obszaru LGD. W celu ogólnym 2 wyszczególniono Cel szczegółowy 2.1., na osiągnięcie tych celów określono Przedsięwzięcie 2.2.1 Zasoby lokalne. Taka struktura celu ogólnego wynikała z posiadanych zasobów lokalnych obszaru LGD które stanowi duża liczba funkcjonujących na obszarze stowarzyszeń i organizacji pozarządowych. To przedsięwzięcie ściśle wiąże się z posiadaniem dziedzictwem lokalnym na które składa się dziedzictwo historyczne, przyrodnicze, obrzędowe. Społeczność lokalna z wielkim zaangażowaniem stara się zachować pamięć o dawnych obyczajach i obrzędach jak również zachować trwałość posiadanych zasobów zarówno historycznych jak i przyrodniczych. Praca organizacji pozarządowych na terenie LSR w dużej mierze wpływa na angażowanie różnych grup społecznych w życie społeczności lokalnej a realizacja wspólnych zadań wpływa na zacieśnianie więzi i integrację grup społecznych co zapobiega ich wykluczeniu. Realizacja tego celu szczegółowego ułatwi społeczności lokalnej pracę nad zachowaniem dziedzictwa lokalnego które jest bardzo ważne dla obszaru LSR oraz wpłynie na zaangażowanie społeczności w sprawy lokalne. Wyodrębnienie tego przedsięwzięcia wynikało z przeprowadzonej diagnozy obszaru opisanego w rozdziale 3 w szczególności odnosi się do części opisującej uwarunkowania historyczne i dziedzictwo kulturowe oraz części opisującej społeczność lokalną i jej aktywność. Przeciwwstawieniem się istniejącym problemom przedsiębiorczości obszaru LSR zawartym w rozdziale 3.5.2, jest cel szczegółowy 3.1, przedsięwzięcie 3.1.1 Wspieranie przedsiębiorstw dzięki realizacji którego przedsiębiorstwa będą mogły inwestować w maszyny i urządzenia, wdrażać rozwiązania innowacyjne i wykorzystywać zasoby własne co wpłynie na podniesienie poziomu konkurencyjności i produktywności

lokalnych podmiotów gospodarczych. Odpowiedzią na zdiagnozowany w rozdziale 3.4.3 problem jest cel szczegółowy 3.2, przedsięwzięcie 3.1 Nowopowstałe podmioty gospodarcze, który to szczególnie skierowany jest do osób bezrobotnych. Realizacja wskazanych celu i przedsięwzięcia ma za zadanie umożliwienie osobom pozostającym bez zatrudnienia wejście na rynek pracy poprzez podjęcie działalności gospodarczej. Wybór grupy docelowej jest ściśle powiązany z wskazanymi poniżej obszarami interwencji. Konieczność przeprowadzenia działań zmierzających do rozwoju przedsiębiorczości jednoznacznie wskazuje grupy docelowe do której kierowane będą zadania zaplanowane w LSR, grupa ta są przedsiębiorcy. Wysoki stopień bezrobocia oraz niewykorzystany potencjał ludzki do prowadzenia działalności gospodarczej stał się argumentem do wprowadzenia przedsięwzięcia którego bezpośrednią grupą docelową są osoby pozostające bez pracy. Przedsięwzięcia infrastruktura społeczna i zasoby lokalne wzajemnie uzupełniają się i skierowane są do podobnej grupy odbiorców którymi jest szeroko pojęta społeczność lokalna, która przenika różne grupy docelowe wskazane w diagnozie obszaru. Przewidziane obszary interwencji właściwie odpowiadają na posiadane zasoby lokalne i posiadany potencjał ludzki są ściśle powiązane z właściwie wskazanymi grupami docelowymi wskazanym w diagnozie.

Wyszczególnione **cele ogólne, cele szczegółowe i przedsięwzięcia zostały sformułowane z uwzględnieniem wniosków z konsultacji społecznych**. Przyjęto te najistotniejsze i najczęściej wskazywane przez społeczność lokalną oraz zgodne z założeniami PROW i te na które realizacja LSR może mieć wpływ. Stanowią one doprecyzowanie planowanych kierunków interwencji. Szczegółowa struktura przedstawiona została w poniższych diagramach.

Tabela 5.1. Struktura Celu ogólnego 1.

CEL OGÓLNY 1: Aktywizacja mieszkańców oraz promocja obszaru LGD	
Cele szczegółowe	Przedsięwzięcia
Cel szczegółowy 1.1: Podnoszenie poziomu wiedzy społeczności lokalnej oraz promocja walorów turystycznych obszaru LGD	<p>Przedsięwzięcie 1.1.1: Wiedza, aktywność i promocja</p> <p>Typy projektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ udział w wydarzeniach promocyjnych ⇒ szkolenia, ⇒ spotkania informacyjno - konsultacyjne, ⇒ doradztwo, ⇒ organizacja warsztatów, seminariów, konferencji promujących zasoby lokalne, ⇒ nawiązywanie współpracy z partnerami zewnętrznymi w zakresie promocji i marketingu produktów lokalnych, ⇒ produkcja i dystrybucja materiałów promocyjnych obszaru LGD, w tym: filmy, strony internetowe, publikacje itp.,

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5.2. Struktura Celu ogólnego 2.

CEL OGÓLNY 2: Integracja mieszkańców i rozwój zasobów własnych	
Cele szczegółowe	Przedsięwzięcia
Cel szczegółowy 2.1: Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług i infrastruktury społecznej	<p>Przedsięwzięcie 2.1.1: Infrastruktura społeczna</p> <p>Typy projektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury rekreacyjnej, kulturalnej
Cel szczegółowy 2.2: Ochrona i utrwalanie lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego	<p>Przedsięwzięcie 2.2.1: Zasoby lokalne</p> <p>Typy projektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ zachowanie dziedzictwa lokalnego

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5.3. Struktura Celu ogólnego 3.

CEL OGÓLNY 3: Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD	
Cele szczegółowe	Przedsięwzięcia
Cel szczegółowy 3.1: Wzmacnianie lokalnych podmiotów gospodarczych	Przedsięwzięcie 3.1.1: Wspieranie przedsiębiorstw Typy projektów: ⇒ podnoszenie konkurencyjności i produktywności lokalnych podmiotów gospodarczych
Cel szczegółowy 3.2: Tworzenie nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD	Przedsięwzięcie 3.2.1: Nowopowstałe podmioty gospodarcze Typy projektów: ⇒ podejmowanie działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na specyfikę niniejszego dokumentu – strategia jednofunduszowa – podstawowymi źródłami współfinansowania poszczególnych przedsięwzięć będzie Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 oraz wkład własny wnioskodawców, w tym środki jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, organizacji samorządowych oraz osób prywatnych.

Proponowana powyżej struktura trzech kompleksowych i wzajemnie uzupełniających się celów ogólnych pozwala na wszechstronny rozwój obszaru LGD. Ich wybór wynika z przeprowadzonych analiz możliwych procesów rozwojowych, zawartych między innymi w diagnozie strategicznej, a także uwzględnia opinie przedstawicieli grup docelowych przekazane podczas konsultacji społecznych. Pozwalają one na identyfikację krytycznych elementów, których wsparcie powinno doprowadzić do zdynamiczowania procesu rozwojowego. W ciągu najbliższych kilkunastu lat kluczowymi elementami w rozwoju społeczno - gospodarczym będzie z pewnością: **Aktywizacja i integracja lokalnych zasobów ludzkich**, wspomaganie rozwoju lokalnych organizacji pozarządowych oraz grup nieformalnych oraz rozwijanie kontaktów zewnętrznych podmiotów działających na terenie LGD. **Rozwój nowoczesnego, zintegrowanego społeczeństwa wiejskiego zdolnego funkcjonować w gospodarce opartej na wiedzy i informacji**, co będzie efektem realizacji zadań związanych z rozwojem osobistym mieszkańców, jak i wdrażaniem i promocją nowoczesnych rozwiązań technicznych i technologicznych. **Wspieranie tworzenia pozarolniczych miejsc pracy** dywersyfikacji działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. **Rozwój i modernizacja infrastruktury rekreacyjnej oraz obiektów kultury i dziedzictwa kulturowego**, a także obiektów sprzyjających nawiązywaniu relacji osobistych i integracji społeczności lokalnej obszaru LGD. **Efektywna promocja** obszaru LGD.

Wskazane powyżej **obszary interwencji** realizują Cel szczegółowy 6B: Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich w ramach Priorytetu 6 Wspieranie włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich PROW na lata 2014-2020. Poniżej przedstawione zostały wskaźniki dla każdego celu ogólnego wraz z ich oczekiwanymi wartościami oraz źródłami pozyskiwania danych. Mają również wpływ na osiąganie celów przekrojowych PROW 2014 – 2020, w tym: innowacyjność, ochrona środowiska, przeciwdziałanie zmianom klimatu poprzez: **preferowanie przedsięwzięć stosujących rozwiązania techniczne i technologiczne przyjazne dla środowiska** (zapis w kryteriach oceny), które ograniczą zapotrzebowanie na energię obiektów infrastruktury społecznej (zmniejszenie emisji CO₂ i siarki do atmosfery), **wykorzystanie odnawialnych źródeł energii**, ze szczególnym wskazaniem na energię słoneczną. Natężenie promieniowania słonecznego na obszarze LGD należy do najwyższych w kraju i stanowi jego zasób własny. Wykorzystanie OZE jest również elementem innowacyjności (zapis w kryteriach oceny).

W LSR uwzględniono wskaźnik pochodzący ze źródeł statystyki publicznej odnoszący się do celu ogólnego 3 Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD.

Tabela 5.4. Wskaźniki dla Celu ogólnego 1. Aktywizacja mieszkańców oraz promocja obszaru LGD.

1.0.	Cel ogólny 1		Aktywizacja mieszkańców oraz promocja obszaru LGD					
1.1	Cele szczegółowe		Podnoszenie poziomu wiedzy społeczności lokalnej oraz promocja walorów turystycznych obszaru LGD					
			Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2024 rok	Źródło danych/ sposób pomiaru	
W 1.0	Procentowy udział mieszkańców obszaru LSR w działaniach aktywizacyjnych i szkoleniowo – doradczych.		%	3	8	Pomiar na podstawie list uczestników, sprawozdań opracowywanych przez organizatorów, analiz własnych. Czas pomiaru: na bieżąco.		
			Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2024 rok	Źródło danych/ sposób pomiaru	
W 1.1	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD		osoby	0	57	Pomiar na podstawie ewidencji projektów prowadzonej przez biuro LGD oraz karty konsultacji. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku		
W 1.2	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych na których promowano PROW 2014-2020 Leader, działalność LGD i obszar LSR		osoby	0	240	Pomiar na podstawie dokumentacji fotograficznej. Czas pomiaru na bieżąco		
W 1.3	Liczba odbiorców działań informacyjno - promocyjnych		osoby	0	21100	Pomiar na podstawie liczby rozpowszechnionych biuletynów i ulotek liczby wizyt na stronie internetowej LGD, Czas pomiaru na bieżąco		
W 1.4	Liczba osób uczestniczących w szkoleniach / spotkaniach informacyjno – konsultacyjnych		osoby	0	260	Pomiar na podstawie list obecności. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku		
W 1.5	Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD		osoby	0	20	Pomiar na podstawie ankiet. Czas pomiaru: na bieżąco		
W 1.6	Liczba projektów skierowanych do grup docelowych		sztuki	0	3	Pomiar na podstawie ewidencji projektów prowadzonej przez biuro LGD. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku		
Przedsięwzięcie		Grupy docelowe	Sposób realizacji	Nazwa	Jednostka miary	Wskaźnik produktu		Źródło danych/ sposób pomiaru
						Wartość		
						początkowa – 2016 rok	końcowa – 2024 rok	
1.1.1	Wiedza, aktywność i promocja	Mieszkańcy obszaru LGD	Projekt współpracy, aktywizacja,	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	osobodzień	0	28	Pomiar na podstawie list obecności, ewidencji wydanych zaświadczeń. Czas pomiaru:

				na bieżąco			
koszty bieżące	Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	osobodzień	0	98	Pomiar na podstawie list obecności, ewidencji wydanych zaświadczeń. Czas pomiaru: na bieżąco		
	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	sztuki	0	57	Pomiar na podstawie karty konsultacji/doradztwa. Czas pomiaru: na bieżąco		
	Liczba wydarzeń adresowanych do mieszkańców	sztuki	0	6	Pomiar na podstawie dokumentacji fotograficznej. Czas pomiaru na bieżąco		
	Liczba działań informacyjno - promocyjnych	sztuki	0	9	Pomiar na podstawie wydanych biuletynów, ulotek, strony internetowej. Czas pomiaru na bieżąco		
	Liczba szkoleń /spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	sztuki	0	8	Pomiar na podstawie list obecności ze spotkań, szkoleń, konferencji, dokumentacja fotograficzna. Czas pomiaru: na bieżąco		
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy międzyregionalnych	sztuki	0	3	Pomiar na podstawie ewidencji projektów prowadzonej przez biuro LGD. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku		
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy międzynarodowych	sztuki	0	1	Pomiar na podstawie ewidencji projektów prowadzonej przez biuro LGD. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku		

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5.5. Wskaźniki dla Celu ogólnego 2. Integracja mieszkańców i rozwój zasobów własnych

2.0.	Cel ogólny 2		Integracja mieszkańców i rozwój zasobów własnych						
2.1	Cele szczegółowe		Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług i infrastruktury społecznej						
2.2			Ochrona i utrwalanie lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego						
			Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2024 rok	Źródło danych/ sposób pomiaru		
W 2.0	Procentowy udział mieszkańców obszaru LSR w działaniach integracyjnych, w tym imprezy, wystawy, zespoły ludowe itp.		%	10	20	Pomiar na podstawie list uczestników, sprawozdań opracowywanych przez organizatorów, analiz własnych. Czas pomiaru: na bieżąco.			
			Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2024 rok	Źródło danych/ sposób pomiaru		
W 2.1	Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury rekreacyjnej i kulturalnej		osoby	0	11 700	Ewidencja użytkowników prowadzona przez wnioskodawcę. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku			
W 2.2.	Liczba występów/prezentacji wspartych podmiotów		występy/ prezentacje	0	138	Dokumentacja fotograficzna z występów/prezentacji. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku			
			Wskaźnik produktu						
Przedsięwzięcie			Grupy docelowe	Sposób realizacji	Nazwa	Jednostka miary	Wartość		Źródło danych/ sposób pomiaru
							początkowa – 2016 rok	końcowa – 2024 rok	
2.1.1	Infrastruktura społeczna	Mieszkańcy obszaru LGD, organizacje pozarządowe	Konkurs, projekt grantowy, operacja własna,	Liczba rozwiniętych obiektów infrastruktury rekreacyjnej	sztuki	0	32	Protokoły odbioru, ewidencje obiektów prowadzone przez Wnioskodawców. Czas pomiaru: na bieżąco	
				Liczba rozwiniętych obiektów infrastruktury kulturalnej	sztuki	0	18	Protokoły odbioru, ewidencje obiektów prowadzone przez Wnioskodawców. Czas pomiaru: na bieżąco	
2.2.1	Zasoby lokalne	Mieszkańcy obszaru LGD, organizacje pozarządowe	Konkurs	Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji	grupy / zespoły	0	11	Protokoły odbioru, ewidencje obiektów prowadzone przez Wnioskodawców. Czas pomiaru: na bieżąco	

				obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego				
--	--	--	--	--	--	--	--	--

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5.6. Wskaźniki dla Celu ogólnego 3. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD.

3.0.	Cel ogólny 3	Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD						
3.1	Cele szczegółowe	Wzmacnianie lokalnych podmiotów gospodarczych						
3.2		Tworzenie nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD						
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2024 rok	Źródło danych/ sposób pomiaru		
W 3.0	Wzrost liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w bazie REGON		sztuki	3839	3865	Dane GUS, Ewidencje podmiotów gospodarczych prowadzone przez UG – CEIDG. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku		
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2024 rok	Źródło danych/ sposób pomiaru		
W 3.1	Liczba utworzonych miejsc pracy		sztuki	0	30	Umowy o pracę, wpisy do CEIDG. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku		
W 3.1	Liczba utrzymanych miejsc pracy		sztuki	0	45	Umowy o pracę, wpisy do CEIDG. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku		
W 3.2.	Liczba utworzonych miejsc pracy		sztuki	0	26	Umowy o pracę, wpisy do CEIDG. Czas pomiaru: I kwartał każdego kolejnego roku		
			Wskaźnik produktu					
					Wartość			
					początkowa – 2016 rok	końcowa – 2024 rok		
Przedsięwzięcie	Grupy docelowe	Sposób realizacji	Nazwa	Jednostka miary	Źródło danych/ sposób pomiaru			
3.1.1	Wspieranie	Mikro i małe	konkurs	Liczba	sztuki	0	18	Protokoły odbioru, ewidencje środków

	przedsiębiorstw	przedsiębiorstwa prowadzący działalność gospodarczą		zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa				trwałych prowadzonych przez przedsiębiorców. Czas pomiaru: na bieżąco.
3.2.1	Nowopowstałe podmioty gospodarcze	Osoby fizyczne	konkurs	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	sztuki	0	26	Wpisy do CEIDG, protokoły odbioru, ewidencje środków trwałych prowadzonych przez przedsiębiorców. Czas pomiaru: na bieżąco

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5.7. Matryca logiczna powiązań diagnozy obszaru i ludności, analizy SWOT oraz celów i wskaźników.

Zidentyfikowane problemy/wyzwania społeczno-ekonomiczne	Cel ogólny	Cele szczegółowe	Planowane przedsięwzięcia	Produkty	Rezultaty	Oddziaływanie	Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników
<p>1. Niewielki dostęp do doradztwa dotyczącego pozyskania funduszy w ramach PROW 2014-2020 osi Leader-RLKS (m.in. zakres możliwych obszarów wsparcia, kryteria dostępności, wniosek, biznesplan)</p> <p>2. Niewielki poziom wiedzy mieszkańców nt. zasad i warunków aplikowania o środki</p>	<p>1: Aktywizacja mieszkańców oraz promocja obszaru LGD</p>	<p>1.1: Podnoszenie poziomu wiedzy społeczności lokalnej oraz promocja walorów turystycznych obszaru LGD</p>	<p>1.1.1: Wiedza, aktywność i promocja</p>	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	<p>Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD</p>	<p>Procentowy udział mieszkańców obszaru LSR w działaniach aktywizacyjnych i szkoleniowo – doradczych.</p>	<p>Szanse: 1. Wzrost znaczenia walorów przyrodniczych i kulturowych w rozwoju różnych form aktywności gospodarczej, w tym turystyki 2. Współpraca w rozwoju infrastruktury turystycznej z</p>
				Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD			
				Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa			
				Liczba wydarzeń	Liczba osób		

pomocowe PROW na lata 2014-2020 Leader. 3. Niespójny i mało efektywny system promocji obszaru LGD.				adresowanych do mieszkańców	uczestniczących wydarzeniach promocyjnych na których promowano PROW 2014-2020 Leader, działalność LGD i obszar LSR		sąsiednimi LGD 3. Rozwój sektora odnawialnych źródeł energii 4. Nawiązanie współpracy z partnerami zewnętrznymi, w tym z zagranicy 5. Wzrost dostępności do usług społecznych, m.in. poprzez zastosowanie nowoczesnych technik informacyjnych i komunikacji 6. Wykorzystanie środków unijnych na lata 2014 – 2020. Zagrożenia: 1. Sąsiedztwo LGD o podobnym profilu społeczno - gospodarczym (konkurencja). 2. Peryferyjne położenie województwa lubelskiego i
				Liczba działań informacyjno - promocyjnych	Liczba odbiorców działań informacyjno – promocyjnych		
				Liczba szkoleń /spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	Liczba osób uczestniczących w szkoleniach / spotkaniach informacyjno – konsultacyjnych		
					Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD		
				Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów współpracy międzyregionalnej	Liczba projektów skierowanych do turystów i przedsiębiorców do grup docelowych		
				Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów współpracy międzynarodowej			
1. Niewielka liczba obiektów infrastruktury	2. Integracja mieszkańców i rozwój zasobów	2.1: Poprawa dostępności do wysokiej	2.1.1: Infrastruktura społeczna	Liczba rozwiniętych obiektów infrastruktury rekreacyjnej	Liczba osób korzystających z obiektów	Procentowy udział mieszkańców	

rekreacyjnej. 2. Niewielki udział mieszkańców w działaniach integracyjnych ze względu na niewystarczającą sieć obiektów i zły stan techniczny istniejącej infrastruktury społecznej sprzyjającej aktywizacji i integracji społeczności lokalnej. 4. Niezadawalający poziom wyposażenia lokalnych grup i zespołów będący czynnikiem ograniczającym możliwości kultywowania tradycji.	własnych	jakości usług i infrastruktury społecznej		Liczba rozwiniętych obiektów infrastruktury kulturalnej	infrastruktury rekreacyjnej i kulturalnej	obszaru LSR w działaniach integracyjnych, w tym imprezy, wystawy, zespoły ludowe itp.	jego zapóźnienia w zakresie rozwoju infrastruktury drogowej. 3. Degradacja środowiska naturalnego wskutek niedorozwoju infrastruktury, w tym infrastruktury ochrony środowiska. 4. Narastająca emigracja ludzi młodych poza teren gminy lub za granicę
		2.2: Ochrona i utrwalanie lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego	2.2.1: Zasoby lokalne	Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	Liczba występów/ prezentacji wspartych podmiotów		
1. Wysokie bezrobocie, szczególnie wśród osób młodych, z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, zamieszkałych w gminach wiejskich. 2. Niewielkie kapitały własne podmiotów gospodarczych utrudniające inwestycje w tworzenie i wyposażenie nowych miejsc pracy. 3. Mała liczba podmiotów	3. Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD	3.1: Wzmacnianie lokalnych podmiotów gospodarczych	3.1.1: Wspieranie przedsiębiorstw	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Liczba utworzonych miejsc pracy	Liczba podmiotów kontynuujących prowadzenie działalności gospodarczej dzięki uzyskanemu wsparciu	5. Niska świadomość mieszkańców, dotycząca potrzeby funkcjonowania instytucji doradczych i wsparcia biznesu 6. Konkurencja innych JST i LGD/innych podmiotów w pozyskiwaniu dotacji unijnych
		3.2: Tworzenie nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD	3.2.1: Nowopowstałe podmioty gospodarcze	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Liczba utrzymanych miejsc pracy		

świadczących usługi rekreacyjne. 4. Zmniejszanie się liczby mieszkańców obszaru poprzez ujemne ukierunkowanie zjawisk demograficznych, w tym migracje osób młodych, utrwalone problemy społeczne z dominacją ubóstwa i bezrobocia							
--	--	--	--	--	--	--	--

Źródło: opracowanie własne.

6. SPOSÓB OCENY I WYBORU OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTALANIA KRYTERIÓW WYBORU

Procedury oceny i wyboru operacji w ramach podziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego PROW 2014-2020, zostały szczegółowo opisane w dokumentach, dotyczących operacji realizowanych przez LDG, grantobiorców oraz podmiotów innych niż LGD, odrębnie dla każdego rodzaju tych podmiotów, stanowiących załącznik do LSR. Opracowane one zostały w taki sposób, aby zapewnić:

- ❖ niedyskryminujące i przejrzyste zasady oraz kryteria oceny i wyboru operacji, oraz ustalenia kwot wsparcia, pozwalające uniknąć konfliktów interesów, dotyczące w szczególności:
- ❖ organizacji naboru wniosków,
- ❖ zachowania bezstronności i unikania konfliktu interesów,
- ❖ sposobu oceny i wyboru operacji do finansowania oraz ustalania kwoty wsparcia,
- ❖ zapewnienia stosowania tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru,
- ❖ informowania w wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu,
- ❖ postępowania w sytuacji wniesienia protestu, co do wyniku oceny lub wyboru operacji,
- ❖ postępowanie z dokumentacją dotyczącą wyboru operacji po zakończeniu procesu oceny i wyboru,
- ❖ sposobu udostępniania procedur,
- ❖ postępowanie w sytuacji wystąpienia Wnioskodawcy o zmianę umowy o udzielenie wsparcia.

Załącznikami do dokumentu są wzory kart oceny zgodności operacji wg lokalnych kryteriów, dostosowane do poszczególnych typów operacji i rodzaju beneficjentów.

Ogłoszenie każdego konkursu będzie poprzedzone pisemnym wystąpieniem do Zarządu Województwa w celu uzgodnienia terminu naboru wniosków (nie później niż 30 dni przed planowanym terminem rozpoczęcia biegu terminu ich składania). Po uzyskaniu pozytywnej opinii, LGD zamieści ogłoszenie o naborze wniosków nie wcześniej niż 30 dni i nie później niż 14 dni przed planowanym terminem ich składania. Ogłoszenie o naborze wniosków zamieszczane będzie na stronie internetowej LGD oraz na tablicy ogłoszeń.

Kryteria oceny i wyboru operacji zostały opracowane na podstawie wyników konsultacji społecznych realizowanych w 2015 roku z wykorzystaniem czterech metod partycypacyjnych. Uczestniczyli w nich przedstawiciele wszystkich sektorów tworzących partnerstwo w ramach LGD, w tym grup defaworyzowanych. Powodem tak szerokiego zaangażowania społeczności lokalnej było dążenie do opracowania szczegółowej diagnozy obszaru LGD i analizy SWOT, określenia akceptowalnych społecznie celów LSR wraz z kwantyfikującymi je wskaźnikami, a także wypracowania zestawu kryteriów oceny operacji, opierających się na konsensusie różnych opinii społecznych i instytucjonalnych. Zastosowanie tej metody umożliwiło utrzymanie bezpośrednich **powiązań pomiędzy diagnozą obszaru LGD, kierunkami interwencji (struktura celów) oraz kryteriami oceny operacji** (wskazanie preferencji dotyczących poszczególnych operacji wynikających z przeprowadzonych analiz). Zgromadzona dokumentacja została opracowana przez pracowników biura LGD, a następnie wykorzystana przez Zarząd Stowarzyszenia do przedstawienia rekomendacji w tym zakresie. Po uzyskaniu akceptacji partnerów społecznych i gospodarczych, przyjęte założenia zostały opracowane w formie kart oceny zgodności operacji wg lokalnych kryteriów (załącznik do „Procedury oceny i wyboru operacji w ramach podziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność objętego PROW 2014-2020 realizowanego przez podmioty inne niż LGD”). **Kryteria są adekwatne do diagnozy**, zostały wybrane w taki sposób, aby maksymalnie wykorzystać zasoby własne obszaru LGD, wpływać bezpośrednio na ochronę środowiska i klimatu, ograniczać problemy grup defaworyzowanych, a także promować innowacyjność we wszelkich możliwych formach. Kryteria zostały ustalone zgodnie z wymogami określonymi w PROW. **Lokalne kryteria wyboru odnoszą się bezpośrednio do wskaźników produktu i rezultatu LSR, zapewniają premiowanie operacji przyczyniających się do osiągnięcia celów i wpływają na osiąganie wskaźników produktu i rezultatu LSR.** Kryteria posiadają metodologię wyliczania są mierzalne i zawierają szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny wskazujący wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium i nie budzą wątpliwości interpretacyjnych. Kryteria posiadają dodatkowe opisy a sposób przyznawania wagi nie budzi wątpliwości. Zasady tworzenia kryteriów konsultowane były ze społecznością lokalną a każda ich zmian będzie również podlegała takim samym konsultacjom. Zasady ustalania lub zmiany kryteriów nie budzą wątpliwości i są przejrzyste. W tym miejscu należy uzupełnić, iż innowacyjność to zdolność do tworzenia i wdrażania innowacji, a także faktyczna umiejętność wprowadzania nowych i zmodernizowanych produktów, nowych lub zmienionych procesów technologicznych lub organizacyjnych. Nie ma przy tym znaczenia, że produkty czy technologie (jako metody wytwarzania lub organizacji) znane są gdzie indziej. Dla danej społeczności, która ich wcześniej nie знаła, są one bez wątpienia innowacjami. W związku z tym na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, iż **innowacją jest nie tylko to, co jest absolutną nowością w skali krajowej**

czy międzynarodowej, ale to, co jest nowością dla danej społeczności. Innowacyjność w niniejszej LSR będzie postrzegana w kilku płaszczyznach, w tym:

1. **Innowacyjność produktowa** przejawiająca się w:

- ❖ kreowaniu nowych produktów turystycznych i rekreacyjnych przy wykorzystaniu niepowtarzalnych walorów lokalnych, w szczególności kulturowych i przyrodniczych (rozwijane produkty tradycyjne lub zupełnie nowe koncepcje produktów),
- ❖ rozszerzaniu działalności organizacji pozarządowych i grup nieformalnych o nowe akcje, wydarzenia, usługi,

Niniejsza **uszczegółowiona definicja innowacyjności odnosi się w szczególności do przedsięwzięcia:**

- ❖ zasoby lokalne

2. **Innowacyjność technologiczna**, odnosząca się do:

- ❖ wykorzystywania nowoczesnych technologii do wytwarzania nowych produktów i promowania obszaru,
- ❖ upowszechnienia nowoczesnych systemów i technologii, w tym dotyczących odnawialnych źródeł energii,
- ❖ przywracania tradycyjnych metod wytwarzania dóbr konsumpcyjnych z zastosowaniem nowoczesnych technologii w celu wytwarzania konkurencyjnych produktów lokalnych,

Niniejsza **uszczegółowiona definicja innowacyjności odnosi się w szczególności do przedsięwzięć:**

- ❖ wspieranie przedsiębiorstw,
- ❖ nowopowstałe podmioty gospodarcze

3. **Innowacyjność procesowa** polegająca na:

- ❖ wdrożeniu nowoczesnych rozwiązań w zarządzaniu strategią i rozwojem obszaru LGD,
- ❖ wdrożeniu planu komunikacji z mieszkańcami wraz z zestawem wskaźników docelowych,
- ❖ efektywnej organizacji współpracy pomiędzy podmiotami lokalnymi oraz tworzeniu trwałych sieci kooperacji pomiędzy nimi,
- ❖ upowszechnianiu wykorzystania nowoczesnych technologii w bieżącej komunikacji społecznej mieszkańców obszaru LGD.

Niniejsza **uszczegółowiona definicja innowacyjności odnosi się w szczególności do przedsięwzięcia:**

- ❖ wiedza, aktywność i promocja

4. **Edukacja kreatywna** dotycząca:

- ❖ wzmocnienia kompetencji młodych ludzi do generowania i realizowania pomysłów na własny biznes,
- ❖ poznawania doświadczeń innych obszarów wiejskich we wdrażaniu niekonwencjonalnych rozwiązań,
- ❖ wykreowania i promowania systemu samokształcenia mieszkańców LGD z zastosowaniem najnowocześniejszych technik informatycznych.

Dodatkowo zastosowano kryterium pozwalające na premiowanie operacji które zakładają wkład wyższy niż minimalny wymagany. W przypadku konieczności zmiany kryteriów wyboru i oceny operacji, opisany powyżej sposób konsultacji będzie powtórzony.

Poziom dofinansowania poszczególnych operacji w odniesieniu do przedsięwzięć i typów operacji przedstawiony został w poniższym zestawieniu.

Tabela 6.1. Poziom dofinansowania operacji w ramach poszczególnych przedsięwzięć.

Przedsięwzięcie		Zakres tematyczny			
Nr	Nazwa	Typy projektów	Beneficjenci	Poziom dofinansowania (%)	Wartość wsparcia minimalna i maksymalna (EURO)-zł
2.1.1	Infrastruktura społeczna	Rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury rekreacyjnej, kulturalnej	Osoby prawne	Nie wyżej niż 63,63 dla JSFP do 100 % dla innych	od 31 820 do bez limitu dla JSFP od 5 000 do 50 000 dla innych
2.2.1	Zasoby lokalne	Zachowanie dziedzictwa lokalnego	Osoby prawne	Nie wyżej niż 63,63 dla JSFP do 100 % dla innych	od 31 820 do bez limitu dla JSFP od 50 000 do bez limitu dla innych

3.1.1	Wspieranie przedsiębiorstw	Podnoszenie konkurencyjności i produktywności lokalnych podmiotów gospodarczych	Osoby fizyczne, osoby prawne prowadzące działalność gospodarczą	do 70%	od 25 001 do 300 000
3.2.1	Nowopowstałe podmioty gospodarcze	Podejmowanie działalności gospodarczej	Osoby fizyczne nie prowadzące działalności gospodarczej	do 100%	100 000

Źródło: opracowanie własne.

Zaplanowany przez LGD poziom dofinansowania przedstawia Tabela 6.1 może on być niższy jedynie w sytuacji kiedy wnioskodawca przewiduje wkład własny wyższy niż minimalny wymagany.

Wszystkie nabory wniosków dotyczące podmiotów uprawnionych realizowane będą w trybie konkursowym. Planowana kwota wsparcia na projekty konkursowe wyniesie **2 616 000 EURO**.

Tabela 6.2. Organizacja naborów i środki finansowe.

Przedsięwzięcie		Sposób realizacji	Środki przeznaczone na realizację (EURO)
Nr	Nazwa		
2.1.1	Infrastruktura społeczna	Konkurs/ projekt grantowy/ operacja własna	1 205 100,78
2.2.1	Zasoby lokalne	Konkurs	18 009,19
3.1.1	Wspieranie przedsiębiorstw	Konkurs	982 293,01
3.2.1	Nowopowstałe podmioty gospodarcze	Konkurs	410 597,02
RAZEM			2 616 000,00

Źródło: opracowanie własne.

7. PLAN DZIAŁANIA

Plan działania w ramach niniejszej LSR wdrażany będzie w latach 2016 –2024. Zadanie to realizowane będzie w trzech etapach:

- ❖ I etap – obejmujący lata 2016 – 2018,
- ❖ II etap – obejmujący lata 2019 – 2021,
- ❖ III etap – obejmujący lata 2022 –2024.

Podział na poszczególne etapy wynika z wymogów nowej perspektywy finansowej na lata 2014-2020, dla której wyznaczono termin osiągnięcia celów pośrednich na 2018 rok, a celów końcowych na 2024 rok.

Plan działania jest ściśle powiązany z logiką realizacji LSR opisaną w rozdziale dotyczącym celów i wskaźników. Zawiera on szczegółowe wskazanie harmonogramu osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu (w przedziałach czasowych) dla określonych w LSR przedsięwzięć, co w konsekwencji przełoży się na osiągnięcie celów ogólnych i szczegółowych. Wartości poszczególnych wskaźników osiągnane będą w kolejnych etapach narastająco, stąd dla każdego z nich wyznaczono oczekiwane wartości.

Szczegółowy opis powiązań budżetu z celami i planem działania:

Wypracowano trzy cele ogólne: 1.Aktywizacja mieszkańców oraz promocja obszaru LGD, 2.Integracja mieszkańców i rozwój zasobów własnych, 3.Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD. Budżet określony w tabeli 6.2. *Organizacja naborów i środki finansowe* dotyczący celów ogólnych wynika z przeprowadzonych konsultacji ze społecznością lokalną, opracowanej diagnozy obszaru i doświadczeń z poprzedniego okresu wdrażania LSR. Budżet na realizację celów ogólnych 1,2 został przyjęty ze względu na oczekiwania społeczności zamieszkującej obszar LSR co do rozwoju posiadanych zasobów lokalnych i poprawy infrastruktury społecznej z której mogli by korzystać. Kwoty na działania dotyczące celu ogólnego 3 wynikały z założeń PROW na lata 2014-2020 który zakłada przeznaczenie 50% budżetu na tworzenie miejsc pracy. Podział między podmiotami rozpoczynającymi działalność a już istniejącymi wypracowany został podczas konsultacji oraz opinii sektora gospodarczego. **Tworząc harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu oraz określając realizację budżetu LSR w planie działania** szczegółowo analizowano rodzaje projektów jakie mogą

być finansowane w ramach osiągnięcia poszczególnych celów, czas realizacji tych inwestycji oraz stanowisko potencjalnych wnioskodawców co do racjonalności jego wykonania. Uwzględniając wszystkie dane i opinie zebrane podczas konsultacji ze społecznością lokalną opracowano harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu oraz realizacji budżetu LSR w planie działania który jest racjonalny i stanowi ścisły związek z celami LSR.

LGD zaplanowała realizację dwóch projektów współpracy w tym jednego dotyczącego współpracy międzyregionalnej i dotyczącego współpracy międzynarodowej określając szczegółowo w Tabeli 5.4. „Wskaźniki dla Celu Ogólnego 1. Aktywizacja mieszkańców oraz promocja obszaru LGD” cele szczegółowe i wskaźniki LSR jakie te projekty będą realizować.

Podział realizacji założonych wskaźników na przedziały czasowe umożliwi sprawny monitoring i ewaluację przyjętych kierunków interwencji, a także umożliwi wcześniejsze wykrywanie ewentualnych zagrożeń. **Harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu oraz realizacji budżetu LSR w planie działania jest racjonalny. Szczegółowa informacja na ten temat, obejmująca harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników LSR wraz z ich docelowymi wartościami i zaangażowaniem finansowym znajduje się w tabeli Plan działania, stanowiącej załącznik do LSR.**

8. BUDŻET LSR

Niniejsza Lokalna Strategia Rozwoju jest **dokumentem jednofunduszowym** - wszystkie określone w niej przedsięwzięcia współfinansowane będą ze środków **Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich**. Maksymalne kwoty środków działania LEADER przewidziane na poddziałanie 19.2 PROW w odniesieniu do LSR wyniosą 2 616 000,00 EURO. Zgodnie z obowiązującymi zasadami podziału środków finansowych, 50% budżetu na Poddziałania 19.2. „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” przeznaczone jest na przedsięwzięcia związane z tworzeniem lub utrzymaniem miejsc pracy (1 392 890,03 EURO). Maksymalna kwota środków na poddziałanie 19.3 PROW, stanowi równowartość **7 % tej kwoty, czyli 183 120,00 EURO**. LGD zaplanowała realizację trzech projektów współpracy, w tym przynajmniej jednego dotyczącego współpracy międzynarodowej. Budżet na funkcjonowanie i aktywizację w obecnym okresie programowania to kwota 495 820,00 EURO.

Tabela 8.1. Wysokość wsparcia finansowego PROW 2014-2020 w ramach poszczególnych poddziałań LSR (w PLN-EURO).

Zakres wsparcia	Razem PROW
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	2 616 000,00
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	183 120,00
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	495 820,00
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	6 675,00
Razem	3 301 615,00

Źródło: opracowanie własne.

Budżet w zakresie poddziałania 19.2. „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” zakłada udział następujących źródeł finansowania:

- ❖ EFRROW: 63,63%,
- ❖ wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych: 36,37%.

Zaplanowane w jego ramach kierunki interwencji wpływają bezpośrednio na aktywizację i integrację społeczności lokalnej, promocję zasobów własnych obszaru i rozwój relacji zewnętrznych, a także rozwój przedsiębiorczości. Wskazuje to na pełną zgodność z celami ogólnymi LSR. Zabezpiecza również potrzeby i oczekiwania grup defaworyzowanych, które zostały wskazane podczas konsultacji społecznych. Budżet i plan działania są w bezpośredni sposób powiązane z celami i przedsięwzięciami. Kwotę na rozpoczęcie działalności gospodarczej określono na podstawie doświadczeń innych podmiotów wdrażających wsparcie dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą i konsultacje społeczne. Instytucje te oferowały pomoc w wysokości 20-40 tys. zł. Po przeprowadzonych konsultacjach z tymi instytucjami oraz konsultacjach ze społecznością lokalną ustalono kwotę 50 tys. na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Kwota ta odpowiada na realne potrzeby potencjalnych wnioskodawców i wyodrębnionych grup defaworyzowanych. Grupy te często nie dysponują żadnymi innymi środkami które mogły by stanowić dodatkowe wsparcie finansowe dlatego też poziom dofinansowania został ustalony na takim poziomie by maksymalnie wesprzeć osoby rozpoczynające działalność. Kwota ta jest dość wysoką kwotą w porównaniu z oferowaną pomocą przez inne podmioty. Wiąże się to rodzajem i jakością

zakładanych przedsiębiorstw. W opinii osób posiadających doświadczenie osoby które uzyskały większe dofinansowanie poważniej i z większą rozważą podchodzą do podejmowania działalności co może przełożyć się na trwałość przedsięwzięcia. Kwota ta nie została ustalona przypadkową lecz w oparciu o szereg doświadczeń i opinii oraz w wysokim stopniu przyczyni się do osiągnięcia ustalonego wskaźnika.

W 2021 roku w wyniku przeprowadzonych konsultacji społecznych z mieszkańcami obszaru LSR i potencjalnymi wnioskodawcami działania związanego z rozpoczęciem działalności gospodarczej zwiększono kwotę wsparcia z 50 tys. zł do 100 tys. Działanie takie jest odpowiedzią na zmieniającą się sytuacją gospodarczą i zwiększone zainteresowanie uzyskaniem wsparcia w tym zakresie. LGD wyznaczyła zasady premiowania projektów w których wkład własny wnioskodawcy przekracza określoną LSR intensywność pomocy. Przewidziane zostały one na etapie oceny operacji wg lokalnych kryteriów wyboru poprzez zastosowanie kryterium w ramach którego przyznaje się większą liczbę punktów operacją które zakładają wkład własny wyższy niż minimalny wymagany.

LGD w ramach realizacji projektów własnych zaplanowała udział środków większy o 5% od wymaganego wkładu minimalnego.

9. PLAN KOMUNIKACJI

Plan komunikacji opracowany został na podstawie informacji i opinii przekazanych podczas konsultacji społecznych przeprowadzonych na etapie opracowania LSR. Uzyskano je w następujących formach: **formie pisemnej** – w ramach badań ankietowych, spotkań otwartych, punktów konsultacyjnych; **formie ustnej** – podczas funkcjonowania punktów konsultacyjnych, a także w trakcie spotkań otwartych, warsztatów przyszłościowych (wszystkie przekazane opinie zostały zapisane w protokołach spotkań lub notatkach sporządzanych przez pracowników biura). Podkreślić należy dużą reprezentatywność zebranych informacji, gdyż w konsultacjach społecznych wzięli udział przedstawiciele samorządu i lokalnych organizacji pozarządowych, a także przedsiębiorcy i mieszkańcy indywidualni.

Na podstawie analizy zebranego materiału określono, że **celem ogólnym** Planu Komunikacji Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2014 - 2020 jest budowanie pozytywnego wizerunku LGD oraz promowanie i informowanie o działaniach i założeniach LSR. Planowane działania mają za zadanie wzbudzać zainteresowanie oraz zachęcać potencjalnych beneficjentów do aplikowania o środki, zwiększając liczbę zrealizowanych inwestycji, a przez to wzmocnić konkurencyjność i atrakcyjność Lokalnej Grupy Działania.

Cel ogólny działań informacyjno – promocyjnych realizowany będzie poprzez następujące **cele szczegółowe**: Rozpowszechnienie wiedzy na temat możliwości pozyskania środków z PROW na lata 2014-2020 Leader, Pobudzenie aktywności i włączenie społeczności w procesy wdrażania LSR, Poinformowanie grup defaworyzowanych o możliwościach aplikowania o środki pomocowe, Wspieranie w aplikowaniu o środki pomocowe, Zapewnienie dostępności i jawności stosowanych procedur naborów wniosków, Dążenie do ciągłej wymiany informacji pomiędzy LGD a społecznością lokalną, Informowanie o założeniach LSR, Promowanie działalności LGD i obszaru LSR, Promowanie korzyści płynących z pozyskania środków, Informowanie o stopniu realizacji LSR, Informowanie o efektach realizacji LSR poprzez prezentowanie operacji i osiągniętych wskaźników Planowane działania informacyjno – promocyjne dotyczące LSR mają za zadanie zwiększyć jej rozpoznawalność, podnieść społeczne rozumienie udzielanego wsparcia, ukazać przejrzystość realizacji, a także poinformować określone grupy odbiorców o możliwościach, jakie oferuje. W tym celu w planie komunikacji wyodrębniono kilka **grup docelowych**: wnioskodawcy- w grupie tej znajdują się osoby które otrzymały wsparcie jak również potencjalni przyszli wnioskodawcy; przedsiębiorcy- osoby prowadzące działalność gospodarczą bądź deklarujące jej podjęcie; jednostki sektora finansów publicznych- jednostki samorządu terytorialnego, jednostki organizacyjne gminy; organizacje pozarządowe; lokalni liderzy; mieszkańcy obszaru; osoby tworzące LGD - partnerzy LGD, Zarząd, Członkowie, Rada Stowarzyszenia, pracownicy biura LGD.

Na podstawie prowadzonych spotkań partycypacyjnych oraz danych dostępnych w Banku Danych Lokalnych wyodrębniono następujące **grupy defaworyzowane**: osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia i osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej.

Dla każdej z powyższych grup docelowych zaplanowano adekwatny do ich stopnia zaangażowania we wdrażanie LSR zestaw **działań komunikacyjnych**, które będą wykorzystywane w planie komunikacji: Informowanie o LGD, Propagowanie wiedzy o PROW, Informowanie o możliwościach wsparcia, Organizacja spotkań przez LGD, Działania dla grup defaworyzowanych, Organizacja szkoleń dla beneficjentów, Działania doradcze przy wypełnianiu wniosku w Biurze LGD, Informowanie o procedurach naboru, Badanie satysfakcji, Informowanie o LGD, Promocja działań LGD, Propagowanie dobrych praktyk w zakresie zrealizowanych projektów, Informowanie o zrealizowanych operacjach i stopniu wykorzystania środków, Dążenie do ciągłej wymiany informacji między LGD a społecznością lokalną, Działania podsumowujące. Zakładane wskaźniki realizacji planu komunikacji odpowiadają zastosowanym środkom przekazu i mieszczą się we wskaźnikach określonych w LSR. Szczegółowy opis i podział wskaźników znajduje się w załączniku Plan komunikacji.

Ocena realizacji planu komunikacji opierać się będzie na analizie efektywności poszczególnych działań realizowanych w jego ramach poprzez porównywanie z zestawem zaplanowanych wskaźników: Zebrane do sprawozdań informacje zostaną każdorazowo przeanalizowane i wykorzystane do usprawnienia prowadzonych działań informacyjno – promocyjnych. Wyniki działań realizowanych w ramach planu komunikacji będą upubliczniane za pomocą internetowych środków przekazu - raporty i zestawienia będą na bieżąco pojawiały się na stronie internetowej LGD.

10. ZINTEGROWANIE

Przy planowaniu przedsięwzięć, które zostały zapisane w LSR kierowano się **podejściem zintegrowanym**. Wynikało to z przekonania, iż tylko w sytuacji, gdy współpracują ze sobą różne elementy i różne podmioty, można uzyskać trwały efekt działań. Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, iż **zintegrowany charakter strategii oznacza kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów poprzez wielokierunkowe działania w sferze społecznej, gospodarczej, kulturowej i środowiskowej prowadzone przez wszystkie podmioty zainteresowane rozwojem społeczno – gospodarczym obszaru LGD**. Analiza przyjętych celów i planowanych do zrealizowania w ich ramach operacji wskazuje, iż każdy podmiot uczestniczący w partnerstwie pozostaje w wyraźnej korelacji z innymi. Zasada ta została zapisana w Statucie, a przejawia się uczestnictwem w poszczególnych organach LGD przedstawicieli wszystkich sektorów. Również plan operacyjny został skonstruowany w taki sposób, aby każdy sektor miał możliwość realizacji projektów. Dotyczy to każdego z obszarów priorytetowych (celów ogólnych).

Grupy docelowe, które będą ubiegały się o wsparcie w ramach wdrażania LSR, również obejmują podmioty pochodzące z każdego z sektorów tworzących Partnerstwo. W związku z tym należy stwierdzić, iż **realizacja celów niniejszego dokumentu przyniesie konkretne korzyści wszystkim mieszkańcom Ziemi Hrubieszowskiej**. Będą to zarówno przedsiębiorcy, którzy będą mogli uzyskać wsparcie na rozwój swojej działalności, osoby fizyczne, dla których rozwój obszaru będzie warunkował poziom życia, a także sektor publiczny, który uzyska dodatkowe wsparcie finansowe na realizację zadań. Istotne wsparcie udzielone zostanie również lokalnym organizacjom pozarządowym, które skorzystają z pomocy finansowej i organizacyjnej. Tak więc należy stwierdzić, iż każda zainteresowana osoba lub podmiot będą mogły „dołożyć swoją cegiełkę”, oczywiście pod warunkiem, iż będzie ona służyła realizacji przyjętych celów. Należy również zauważyć, iż **planowane do realizacji przedsięwzięcia wykorzystują zasoby własne obszaru objętego niniejszą LSR**, w tym:

- ❖ zasoby środowiska przyrodniczego,
- ❖ zasoby dziedzictwa kulturowego i kultury,
- ❖ zasoby ludzkie.

Istotny jest również fakt, że często będzie miała miejsce sytuacja, gdy planowane przedsięwzięcia lub ich etapy będą realizowane przez podmioty z różnych sektorów, a niekiedy również o odmiennych profilach działalności, co będzie miało miejsce w przypadku podmiotów gospodarczych i organizacji pozarządowych. Podejście takie umożliwia „**uspołecznienie strategii**” i **zaangażowanie w jej wdrażanie maksymalnie szerokiego spektrum podmiotów i osób fizycznych** zainteresowanych poprawą sytuacji społeczno – gospodarczej na obszarze działania LGD.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, iż podejście zintegrowane do planowanych przedsięwzięć obejmuje szeroki zakres zagadnień. Widoczne jest ono na następujących poziomach funkcjonowania LGD:

- ❖ **Integracja podmiotów różnych sektorów** – realizacja kolejnych przedsięwzięć wymaga aktywnego włączenia się podmiotów reprezentujących różne miejscowości i różne sektory; znaczna część przedsięwzięć związana jest z sieciowaniem podmiotów, koordynowaniem ich działań, tworzeniem wspólnych projektów, prowadzeniem wspólnej, ujednoliconej polityki informacyjnej opartej na danych przekazywanych przez różne podmioty lokalne.
- ❖ **Integracja obszaru** – wśród proponowanych przedsięwzięć preferowane są te, które obejmują swoim zasięgiem cały obszar LGD; nawet w sytuacji, gdyby charakter pojedynczego projektu ograniczał jego zasięg przestrzennie, powinien on stanowić część większego systemu.
- ❖ **Integracja funkcji** – w ramach strategii dąży się do integrowania rozwoju w wymiarach środowiskowym, społecznym, kulturowym, przestrzennym, gospodarczym; wszystkie te wymiary współzależą od siebie, a realizacja przedsięwzięć w ramach jednego wymiaru sprzyja osiągnięciu celów w innych wymiarach.

Na uwagę zasługuje też postrzeganie procesów rozwoju jako pewnej **sekwencji integrującej różne zjawiska z określonymi przyczynami i skutkami**. Przejawia się to w:

- ❖ postrzeganiu działalności społecznych, aktywności liderów lokalnych i organizacji pozarządowych jako możliwego źródła dla rozwoju funkcji rynkowych i powstawania nowych podmiotów gospodarczych wykorzystujących lokalne potencjały dla kreowania swojej oferty,
- ❖ budowaniu fundamentów pod przyszły rozwój poprzez podejmowanie podstawowych działań edukacyjnych i organizacyjnych.

Analiza komplementarności LSR z lokalnymi strategiami rozwoju (gminy partnerskie, powiat) została przeprowadzona w ograniczonym zakresie. Wynikało to z faktu, iż Gmina Mircze, Gmina Uchanie oraz Gmina Werbkowice nie dysponowały aktualnymi dokumentami strategicznymi odpowiadającymi okresowi wdrażania niniejszej LSR - wszystkie one kończyły się na 2015 roku. Według informacji uzyskanych z poszczególnych samorządów lokalne strategie znajdują się na etapie opracowania i przyjęte będą w I półroczu 2016 roku. W związku z tym, przy analizie powiązań strategicznych w odniesieniu do wskazanych powyżej JST wykorzystano wnioski wypływające z konsultacji projektu LSR. W ich ramach **jednoznacznie potwierdzono, że cele określone w tym dokumencie są zgodne z kierunkami interwencji planowanymi do realizacji w poszczególnych gminach.**

W przypadku gmin: Dołhobyczów, Trzeszczany, Hrubieszów i miasta Hrubieszów przeprowadzono analizę zgodności poprzez porównanie zapisów strategii gminnych z celami LSR. Analiza ta przedstawiona została w poniższych zestawieniach.

Tabela 10.1. Powiązania celów LSR ze Strategią Rozwoju Gminy Dołhobyczów na lata 2007- 2020.

Cel szczegółowy LSR	Wybrany cel operacyjny Strategią Rozwoju Gminy Dołhobyczów na lata 2007-2020	Uzasadnienie
Cel szczegółowy 1.1: Podnoszenie poziomu wiedzy społeczności lokalnej oraz promocja walorów turystycznych obszaru LGD	⇒ Cel operacyjny 1.1. Wzmocnienie zasobów ludzkich. ⇒ Cel operacyjny 1.6. Wzmacnianie i wykorzystywanie kapitału kulturowego i społecznego. ⇒ Cel operacyjny 2.1. Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców ⇒ Cel operacyjny 10.1. Poprawa wizerunku gminy	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie rozwoju zasobów ludzkich oraz wykorzystania tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć.
Cel szczegółowy 2.1: Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług i infrastruktury społecznej	Cel operacyjny 1.2. Wspieranie integracji społecznej i ograniczenie ubóstwa	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie wyposażania w infrastrukturę społeczną o zróżnicowanym charakterze.
Cel szczegółowy 2.2: Ochrona i utrwalanie lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego	Cel operacyjny 8.1. Ochrona i pielęgnacja dziedzictwa kulturowego	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie działań kulturotwórczych i kulturowych.
Cel szczegółowy 3.1: Wzmacnianie lokalnych podmiotów gospodarczych	Cel operacyjny 9.1. Wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie rozwijania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.
Cel szczegółowy 3.2: Tworzenie nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD		

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 10.2. Powiązania celów LSR ze Strategią Rozwoju Gminy Trzeszczany na lata 2015- 2020.

Cel szczegółowy LSR	Wybrany cel operacyjny Strategią Rozwoju Gminy Trzeszczany na lata 2015-2020	Uzasadnienie
Cel szczegółowy 1.1: Podnoszenie poziomu wiedzy społeczności lokalnej oraz promocja walorów turystycznych obszaru LGD	⇒ Cel operacyjny 1.4 Rozwój infrastruktury turystycznej i usług około turystycznych ⇒ Cel operacyjny 2.4. Podniesienie poziomu wiedzy i wykształcenia oraz wzrost aktywności mieszkańców	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie rozwoju zasobów ludzkich oraz wykorzystania tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć.
Cel szczegółowy 2.1: Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług i infrastruktury społecznej	Cel operacyjny 2.1. Rozwój infrastruktury społecznej i komunikacyjnej	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie wyposażania w infrastrukturę społeczną o zróżnicowanym charakterze.
Cel szczegółowy 2.2: Ochrona i utrwalanie lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego	Cel operacyjny 2.2. Zachowanie i wzmocnienie walorów kulturowych i ochrony środowiska	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie działań kulturowych i kulturowych.
Cel szczegółowy 3.1: Wzmacnianie lokalnych podmiotów gospodarczych	⇒ Cel operacyjny 1.1 Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz promocja terenów inwestycyjnych gminy ⇒ Cel operacyjny 1.3 Rozwój inwestycji gospodarczych oparty na zasobach gminy	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie rozwijania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.
Cel szczegółowy 3.2: Tworzenie nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD		

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 10.3. Powiązania celów LSR ze Strategią Rozwoju Gminy Hrubieszów na lata 2008- 2020.

Cel szczegółowy LSR	Wybrany cel szczegółowy Strategii Rozwoju Gminy Hrubieszów na lata 2008-2020	Uzasadnienie
Cel szczegółowy 1.1: Podnoszenie poziomu wiedzy społeczności lokalnej oraz promocja walorów turystycznych obszaru LGD	⇒ Cel VI. Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców, w tym zmiany w strukturze zamieszkania	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie rozwoju zasobów ludzkich oraz wykorzystania tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć.
Cel szczegółowy 2.1: Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług i infrastruktury społecznej	Cel III. Rozwój systemu komunikacji i infrastruktury	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie wyposażania w infrastrukturę społeczną o zróżnicowanym charakterze.
Cel szczegółowy 2.2: Ochrona i utrwalanie lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego	⇒ Cel V. Poprawa stanu środowiska kulturowego	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie działań kulturowych i kulturowych.
Cel szczegółowy 3.1: Wzmacnianie lokalnych podmiotów gospodarczych	⇒ Cel I. Zmiany w strukturze gospodarczej obszaru, w tym zasady kształtowania rolnej i leśnej przestrzeni	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie rozwijania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.
Cel szczegółowy 3.2:		

Tworzenie nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD	produkcyjnej	
--	--------------	--

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 10.4. Powiązania celów LSR ze Strategią Rozwoju Miasta Hrubieszów na lata 2015- 2020 (z perspektywą do 2030 roku).

Cel szczegółowy LSR	Wybrany cele operacyjne Strategii Rozwoju Miasta Hrubieszów na lata 2008-2020	Uzasadnienie
Cel szczegółowy 1.1: Podnoszenie poziomu wiedzy społeczności lokalnej oraz promocja walorów turystycznych obszaru LGD	⇒ Cel operacyjny 1.4. Prowadzenie skutecznego marketingu gospodarczego w celu przyciągnięcia inwestorów i turystów z zewnątrz ⇒ Cel operacyjny 3.3. Zwiększenie poziomu kompetencji i umiejętności kadr w zakresie zarządzania rozwojem i kreowania innowacyjnych rozwiązań.	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie rozwoju zasobów ludzkich oraz wykorzystania tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć.
Cel szczegółowy 2.1: Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług i infrastruktury społecznej	⇒ Cel operacyjny 2.1. Rozwój skutecznych form integracji społecznej.	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie wyposażania w infrastrukturę społeczną o zróżnicowanym charakterze.
Cel szczegółowy 2.2: Ochrona i utrwalanie lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego	⇒ Cel operacyjny 2.2. Rewitalizacja przestrzeni publicznej miasta i poprawa dostępu do usług i dóbr kultury.	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie działań kulturotwórczych i kulturowych.
Cel szczegółowy 3.1: Wzmacnianie lokalnych podmiotów gospodarczych	⇒ Cel operacyjny 1.1. Rozwój przedsiębiorczości w oparciu o lokalne zasoby oraz nowe modele biznesowe	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie rozwijania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.
Cel szczegółowy 3.2: Tworzenie nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD		

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzona powyżej analiza wskazuje na pełną zgodność założeń strategicznych LSR z dokumentami opracowanymi na poziomie gmin Hrubieszów, Dołhobyczów i Trzeszczany oraz miasta Hrubieszów.

Wdrożenie założeń niniejszej LSR przyczyni się także do osiągnięcia celów przyjętych w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030 roku) poprzez zbieżność zaplanowanych kierunków interwencji. Szczegółowa analiza tych powiązań przedstawiona została w zestawieniu zamieszczonym poniżej.

Tabela 10.3. Powiązania celów LSR ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 - 2020.

Cel szczegółowy LSR	Wybrany cel operacyjny SRWL 2014-2020	Uzasadnienie
Cel szczegółowy 1.1: Podnoszenie	Cel operacyjny 4.3. Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej	Zbieżność kierunków

poziomu wiedzy społeczności lokalnej oraz promocja walorów turystycznych obszaru LGD	i rozwijanie więzi współpracy wewnątrzregionalnej m.in. przez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i włączaniu jej do regionalnych programów edukacyjnych i selektywnie wspieranych działań kulturotwórczych oraz stymulowanie podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych, edukacyjnych.	interwencji w zakresie rozwoju zasobów ludzkich oraz wykorzystania tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć.
Cel szczegółowy 2.1: Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług i infrastruktury społecznej	Cel operacyjny 2.5. Wyposażanie obszarów wiejskich w infrastrukturę transportową, komunalną i energetyczną w sposób skoordynowany z innymi przedsięwzięciami i spójny wewnętrznie Cel operacyjny 4.4. Przełamywanie niekorzystnych efektów przygranicznego położenia regionu.	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie wyposażania w infrastrukturę społeczną o zróżnicowanym charakterze.
Cel szczegółowy 2.2: Ochrona i utrwalanie lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego	Cel operacyjny 4.3. Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi współpracy wewnątrzregionalnej m.in. przez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i włączaniu jej do regionalnych programów edukacyjnych i selektywnie wspieranych działań kulturotwórczych oraz stymulowanie podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych, edukacyjnych.	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie działań kulturotwórczych i kulturowych.
Cel szczegółowy 3.1: Wzmacnianie lokalnych podmiotów gospodarczych Cel szczegółowy 3.2: Tworzenie nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD	Cel operacyjny 2.4. Wspieranie przedsiębiorczości na wsi i tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich w najbardziej efektywnych sektorach gospodarki (głównie usług, w tym usług dla rolnictwa). Cel operacyjny 4.4. Przełamywanie niekorzystnych efektów przygranicznego położenia regionu.	Zbieżność kierunków interwencji w zakresie rozwijania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie powyższej analizy należy stwierdzić, iż realizacja LSR wpłynie na osiągnięcie Celu strategicznego 2. Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich oraz Celu strategicznego

5. Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu.

11. MONITORING I EWALUACJA

Dokonywanie procedury monitoringu i ewaluacji jest procesem niezbędnym we wdrażaniu LSR. Dzięki jej przeprowadzeniu można zmierzyć efekty wdrażania LSR i ewentualnie jeśli to konieczne wprowadzić zmiany. Monitoring ma na celu uzyskanie informacji na temat skuteczności i wydajności wdrażanej strategii i działania organów i biur LGD oraz sprawdzenie stopnia wdrożenia przewidzianych celów i wskaźników w stosunku do tych założonych w LSR. Monitoring będzie sporządzany na podstawie kryteriów ilościowych. Monitoring prowadzony będzie na bieżąco głównie przez pracowników biur LGD oraz przy współpracy zarządu, a swoim zakresem obejmie: Harmonogram ogłaszania konkursów, budżet LSR, wskaźniki realizacji LSR, praca biur LGD projekt współpracy, praca organów stowarzyszenia, harmonogram realizacji planu komunikacji.

Zebrane dane poddane zostaną analizie i ocenie. Działania monitoringowe posłużą do sporządzenia materiałów niezbędnych do przedstawienia stopnia zrealizowania założeń LSR na warsztacie refleksyjnym oraz

podstawę do realizacji zadań związanych z przeprowadzeniem ewaluacji. Ewaluacja LSR będzie polegać na oszacowaniu jakości wdrażanych działań. Przeprowadzenie ewaluacji opierać będzie się na zebranych danych w procesie przeprowadzania monitoringu. Ewaluacja wdrożenia LSR realizowana jest na trzech poziomach: **ewaluacja ex-ante (planowania)**; **ewaluacja on-going** w zakresie: celów LSR, realizacji wskaźników, realizacji harmonogramu, procedury wyboru, kryteriów wyboru, plan komunikacji, działań aktywizacyjnych, oraz pracowników biura LGD i organów LGD; **ewaluacja (ex-post)** - w końcowym okresie wdrażania LSR.

12. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, w ramach którego wdrażana będzie przedmiotowa Lokalna Strategia Rozwoju, poddany został procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, w której brał udział Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska i Główny Inspektor Sanitarny. Prognoza oddziaływania przeprowadzona została na poziomie każdego z działań objętego PROW 2014 - 2020, w tym działania „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER”, które stanowi podstawę wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. We wnioskach końcowych z przeprowadzonej analizy wskazano na brak oddziaływania na elementy środowiska, w tym: różnorodność biologiczną, powierzchnię ziemi, krajobraz i klimat. Ponadto stwierdzono, że nie przewiduje się oddziaływań skumulowanych i transgranicznych³⁴. Na potrzeby niniejszego opracowania przeprowadzono analizę uwarunkowań branych pod uwagę przy odstępianiu od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko zgodnie z art. 49 ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko³⁵. Jej wyniki przedstawione zostały w poniższych zestawieniach.

Tabela 12.1. Charakter działań przewidzianych w dokumentach o których mowa w art. 46 i 47 ustawy³⁶.

Analizowany element	Opis i wnioski
Stopień, w jakim ustala ramy dla późniejszych realizacji przedsięwzięć w odniesieniu do usytuowania, rodzaju i skali tych przedsięwzięć	Lokalna Strategia Rozwoju jest dokumentem, w ramach którego została opracowana koncepcja rozwoju obszaru obejmującego siedem gmin powiatu hrubieszowskiego: Gminę Dołhobyczów – gmina wiejska, Miasto Hrubieszów – gmina miejska, Gminę Hrubieszów – gmina wiejska, Gminę Mircze – gmina wiejska, Gminę Trzeszczany – gmina wiejska, Gminę Uchanie – gmina wiejska, Gminę Werbkowice – gmina wiejska. Niniejszy dokument uwzględnia potencjał rozwojowy oraz plany inwestycyjne całego obszaru, a także respektuje oczekiwania i aspiracje mieszkańców. Nie wyznacza on jednak szczegółowych ram dla planowanych przedsięwzięć. W kryteriach wyboru projektów ubiegających się o dofinansowanie przewidziane zostały dodatkowe punkty za operacje, które zapobiegają będą skutkom negatywnego oddziaływania na środowisko. Wpływnie to na zwiększenie zainteresowania technologiami prowadzącymi do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej na terenie całego obszaru LGD. Wpływnie to również pozytywnie na jakość życia oraz promocję ekologicznego wizerunku wszystkich gmin uczestniczących w partnerstwie.
Powiązania z działaniami przewidzianymi w innych dokumentach	Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2023 charakteryzuje się następującymi elementami: ❖ przyjęte cele ogólne są zgodne z priorytetami wynikającymi ze Strategii Rozwoju Kraju 2020, jak również wpisują się w Strategię Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030) oraz Regionalną Strategię Innowacji Województwa Lubelskiego do roku 2020. ❖ planowane działania są także zgodne z zadaniami ujętymi w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 oraz Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020. Dla wymienionych dokumentów na szczeblu krajowym

³⁴ Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, www.minrol.gov.pl.

³⁵ Ustawa z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2008 r. NR 199, poz. 1227 z późn. zm.).

³⁶ Tamże.

	i wojewódzkim zostały sporządzone prognozy oddziaływania na środowisko, które wykazały brak potencjalnych znaczących oddziaływań na środowisko.
Przydatność w uwzględnieniu aspektów środowiskowych, w szczególności w celu wspierania zrównoważonego rozwoju oraz wdrażania prawa wspólnotowego w dziedzinie ochrony środowiska	Projekt Lokalnej Strategii Rozwoju, nawiązując do konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju, zakłada realizację następujących celów głównych: <ul style="list-style-type: none"> ❖ Aktywizacja i integracja mieszkańców oraz promocja obszaru LGD. ❖ Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD. Przedstawione w dokumencie cele, a także działania inwestycyjne oraz pozainwestycyjne wpisują się w cele polityki ekologicznej państwa, województwa lubelskiego i gmin wchodzących w skład LGD. Ponadto cele związane są z wymaganiami Unii Europejskiej, która wspiera poprawę stanu środowiska w krajach członkowskich poprzez współfinansowanie projektów mających za zadanie poprawę jakości środowiska.
Powiązania z problemami dotyczącymi ochrony środowiska	Lokalna Strategia Rozwoju uwzględnia stan środowiska, a także potrzebę jego poprawy, m.in. poprzez włączanie społeczności lokalnej do rozwiązywania problemów związanych z ochroną środowiska i wdrażaniem zasad zrównoważonego rozwoju na terenie LGD. Ponadto założenia dokumentu wskazują na potrzebę wsparcia edukacji w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz podniesienia umiejętności w pozyskiwaniu funduszy na realizację inwestycji związanych z OZE.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 12.2. Rodzaj i skala oddziaływania na środowisko.

Analizowany element	Opis i wnioski
Prawdopodobieństwo wystąpienia, czas trwania, zasięg, częstotliwość i odwracalność oddziaływań	Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, iż pełne wdrożenie LSR będzie skutkowało pozytywnym oddziaływaniem na środowisko (np. wykorzystanie OZE). Wśród planowanych do realizacji przedsięwzięć nie ma działań, które mogłyby potencjalnie negatywnie oddziaływać na środowisko. Na chwilę obecną nie jest znany szczegółowy zakres i lokalizacja poszczególnych inwestycji.
Prawdopodobieństwo wystąpienia oddziaływania skumulowanych lub transgranicznych oddziaływań	W założeniach Lokalnej Strategii Rozwoju nie przewidziano przedsięwzięć, które powodowałyby jakiegokolwiek rodzaj działań wpływających na występowanie oddziaływań skumulowanych lub transgranicznych.
Prawdopodobieństwo wystąpienia ryzyka dla zdrowia ludzi lub zagrożenia dla środowiska	Prawdopodobieństwo wystąpienia ryzyka dla zdrowia ludzi lub zagrożenia dla środowiska jest ograniczone do minimum. Nie planuje się realizacji projektów, które mogą stanowić istotne źródło zagrożeń dla ludzi i środowiska. Nie przewiduje się także wystąpienia poważnych konfliktów społecznych związanych z realizacją zadań wynikających ze Strategii.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 12.3. Cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko.

Analizowany element	Opis i wnioski
Obszary o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego, wrażliwe na oddziaływanie, istniejące przekroczenia standardów jakości środowiska lub intensywne wykorzystywanie terenu	Elementami o szczególnych właściwościach naturalnych są obszary chronione pod względem przyrodniczym. Natomiast do obiektów posiadających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego należy zaliczyć zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków. Celem opracowywania niniejszego dokumentu była m.in. ochrona obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych i kulturowych poprzez poprawę dotychczasowych standardów jakości środowiska.
Formy ochrony przyrody w rozumieniu ustawy z dnia 16	Obszar LGD posiada zasoby i walory przyrodnicze, w tym objęte różnymi formami ochrony prawnej. Należą do nich:

kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody oraz obszary podlegające ochronie zgodnie z prawem międzynarodowym	<ol style="list-style-type: none"> 1. Parki krajobrazowe: Strzelecki Park Krajobrazowy. 2. Obszary Chronionego Krajobrazu: Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu, Dołhobyczowski Obszar Chronionego Krajobrazu. 3. Rezerваты: Rezerwat „Gliniska”, Rezerwat „Suśle Wzgórza”. 4. Użytki ekologiczne: Użytek ekologiczny „Kacapka”, Użytek ekologiczny „Błonia Nadbużańskie”. 5. Obszary Natura 2000, w tym: <u>Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków:</u> Dolina Środkowego Bugu PLB060003, Lasy Strzeleckie PLB060007, Ostoja Tyszowiecka PLB060011). <u>Obszary Specjalnej Ochrony Siedlisk:</u> Gliniska PLH060006, Zachodniowołyńska Dolina Bugu PLH060035). LSR nie przewiduje realizacji projektów inwestycyjnych, które potencjalnie mogłyby oddziaływać w sposób znaczący na istniejące formy ochrony przyrody na terenie LGD.
---	---

Źródło: opracowanie własne.

Wszystkie przedsięwzięcia o charakterze infrastrukturalnym (roboty budowlane, rewitalizacje itp.) będą obowiązkowo poddane wymaganym przepisami prawa procedurom, które dotyczą uzyskania niezbędnych pozwoleń i uzgodnień (np. pozwolenie na budowę lub wykonanie prac konserwatorskich). Gwarantuje to, że wszystkie działania inwestycyjne zostaną zweryfikowane przez organy uprawnione do wydawania właściwych decyzji administracyjnych. Ograniczy również do minimum możliwość występowania negatywnego wpływu na środowisko oraz zasoby dziedzictwa kulturowego. **Na podstawie powyższej analizy uznano, że przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko LSR nie jest niezbędne. Wystąpiono również pisemnie z prośbą o zaopiniowanie projektu LSR do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Lublinie. W piśmie z dnia 3 grudnia 2015 roku (znak: WSTIII.410.137.2015ML) RDOŚ stwierdził brak potrzeby przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu LSR przedłożonego przez Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze jutro” Lokalna Grupa Działania.**

BIBLIOGRAFIA

1. Bogdańska B., Zespół aktynometrii IMiGW, „Energia odnawialna w Polsce”, Warszawa 2002.
2. Cholewicka-Goździk K., Analiza SWOT – instrument wyboru strategii i polityki jakościowej, <http://iblis.home.pl/swot.pdf>.
3. Gierat K. (red.), Wybór narzędzi i technik konsultacji społecznych sporządzony został na podstawie publikacji. Narzędzia i techniki konsultacji społecznych. Podręcznik jak prowadzi konsultacje społeczne w samorządzie, Katowice 2013.
4. Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., Produkt turystyczny PWE, Warszawa 2005.
5. Kondracki J., Geografia regionalna Polski, Warszawa, 2000.
6. Obwieszczenie Nr 1/2015 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 21 stycznia 2013 roku w sprawie wykazów zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego (Dz. Urz. Woj. Lub. 2015 poz. 195).
7. Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, www.minrol.gov.pl.
8. Regulamin Biura Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze jutro” Lokalna Grupa Działania, uchwała nr V/3/2015 Zarządu Stowarzyszenia z dnia 28 grudnia 2015 roku.
9. Regulamin Rady Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania, uchwała nr III/7/2015 Walnego Zgromadzenia Członków z dnia 28 grudnia 2015 roku.
10. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r., Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 20.12.2013.
11. Statut Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania, uchwała nr 3/2006 Walnego Zgromadzenia Członków z dnia 24 lutego 2006 roku (z późn. zm.).
12. Tymiński J., Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w Polsce do 2030 roku. Aspekt energetyczny i ekologiczny. Instytut Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa, Warszawa 1997.
13. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2015 r., poz.1393).
14. Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. z 2013 r., poz. 173 j.t.).
15. Ustawa z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa.
16. w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2008 r. NR 199, poz. 1227 z późn. zm.).

17. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 roku o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz.U. z 2015 r., poz. 358).

ZAŁĄCZNIKI:

ZAŁĄCZNIK 1: Procedura aktualizacji LSR

- 1. Cel procedury:** Celem procedury jest sformalizowanie procesu dokonywania korekt w Lokalnej Strategii Rozwoju, by zapewnić jej najszerszy udział partnerów LGD i wszystkich mieszkańców obszaru.
- 2. Założenia ogólne:** proces wdrażania i aktualizacji odbywa się z jak najszerszym udziałem partnerów LGD i wszystkich mieszkańców obszaru; wszystkie działania LGD dotyczące wdrażania LSR są jawne; LGD monitoruje na bieżąco wdrażanie LSR; działania logistyczne zapewnia Biuro LGD.
- 3. Aktualizacja Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność zwanej dalej LSR, może nastąpić w związku z:** zmianą danych dotyczących obszaru LSR; zmianą przepisów dotyczących rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność; potrzebą zastosowania zaleceń z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji LSR/LGD.
- 4. Aktualizacja LSR może nastąpić na wniosek:** rady LGD, komisji Rewizyjnej LGD, zarządu LGD, prezesa LGD, partnerów LGD, mieszkańców obszaru
- 5. Organem LGD uprawnionym do aktualizacji LSR jest Zarząd**
- 6. Wniosek o aktualizację LSR** składa się do Zarządu LGD, który w zależności od przyczyn powodujących konieczność wprowadzenia zmian w Lokalnej Strategii Rozwoju podejmuje uchwałę o:
 - 1) wprowadzeniu zmian dotyczących (aktualizacji danych zawartych w LSR), bądź
 - 2) uruchomieniu procedury aktualizacji LSR z zastosowaniem konsultacji społecznych.
- 7. Dobór odpowiednich metod partycypacyjnych:** spotkania otwarte; ankieta; punkt konsultacyjny; warsztaty przyszłościowe
- 8. Zamieszczenie ogłoszenia** o planowanych terminach i miejscach stosowania metod partycypacyjnych wymienionych w pkt.7 na stronie internetowej LGD (www.lgdhrubieszow.pl.)
9. **Realizacja konsultacji społecznych** i wypracowanie stanowiska mieszkańców
10. Opracowanie protokołów i analiz po zastosowanych metodach.
11. Przekazanie Zarządowi Stowarzyszenia opracowanych dokumentów.
12. **Zwołanie posiedzenia Zarządu** na którym następuje:
 - 1) przedstawienie wypracowanego przez mieszkańców stanowiska dotyczące wprowadzenia zmian,
 - 2) podjęcie przez zarząd uchwały w sprawie wprowadzenia zmian do Lokalnej Strategii Rozwoju lub nieprzyjęcia zmian z powodu braku akceptacji społecznej dla proponowanych zmian.
13. **Po podjęciu uchwały Zarząd LGD**, informuje Biuro LGD które niezwłocznie występuje z prośbą do Zarządu Województwa o podpisanie aneksu do umowy, wprowadzającego zmiany.
14. **Podpisanie aneksu do umowy** następuje w terminie wyznaczonym przez Samorząd Województwa.
15. **Podanie do publicznej wiadomości** zaktualizowanej Lokalnej Strategii Rozwoju.

ZAŁĄCZNIK 2: Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu

Dokonywanie procedury monitoringu i ewaluacji jest procesem niezbędnym we wdrażaniu LSR. Dzięki jej przeprowadzeniu można zmierzyć efekty wdrażania LSR i ewentualnie jeśli to konieczne wprowadzić zmiany. **Monitoring** ma na celu uzyskanie informacji na temat skuteczności i wydajności wdrażanej strategii i działania organów i biur LGD oraz sprawdzenie stopnia wdrożenia przewidzianych celów i wskaźników w stosunku do tych założonych w LSR. Monitoring będzie sporządzany na podstawie **kryteriów ilościowych**. Monitoring prowadzony będzie na bieżąco głównie przez pracowników biur LGD oraz przy współpracy zarządu, a swoim zakresem obejmie:

Zakres	Podmiot realizujący	Sposób realizacji-monitoring	Termin	Elementy podlegające ocenie
Harmonogram ogłaszania konkursów. Budżet LSR. Wskaźniki realizacji LSR Praca biura LGD Projekt współpracy Praca organów stowarzyszenia Harmonogram realizacji planu komunikacji	Pracownicy biura LGD. Zarząd.	Analiza dokumentacji prowadzonej przez biuro LGD (ocena ilościowa).	Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem; Poziom wykorzystania funduszy, wysokość zaangażowanych środków; Stopień realizacji wskaźników; Realizacja LSR zgodnie z harmonogramem; Funkcjonowanie biura LGD Przestrzeganie regulaminu, obecność na posiedzeniach, ocena wniosków; Terminowa realizacja poszczególnych działań komunikacyjnych, ilość odbiorców działań komunikacyjnych.

Źródło: opracowanie własne.

Zebrane dane poddane zostaną analizie i ocenie. Działania monitoringowe posłużą do sporządzenia materiałów niezbędnych do przedstawienia stopnia zrealizowania założeń LSR na warsztacie refleksyjnym oraz podstawę do realizacji zadań związanych z przeprowadzeniem ewaluacji. Ewaluacja LSR będzie polegać na oszacowaniu jakości wdrażanych działań. Przeprowadzenie ewaluacji opierać będzie się na zebranych danych w procesie przeprowadzania monitoringu. Ewaluacja wdrożenia LSR realizowana jest na trzech poziomach:

Ewaluacja ex-ante (planowania) - na etapie tworzenia strategii przeprowadzono diagnozę obszaru połączona z analizą SWOT co pozwoliło na określenie celów i przedsięwzięć LSR;

Ewaluacja on-going - w trakcie wdrażania LSR, na podstawie zebranych danych monitoringowych oraz prowadzonych na bieżąco badań ankietowych skierowanych do mieszkańców gmin wchodzących w skład LGD. Ewaluacja ta będzie serią przeprowadzonych corocznie ćwiczeń analityczno – refleksyjnych, których celem będzie bieżąca analiza procesu wdrażania ocena jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR oraz uzupełnienie danych monitoringowych o stosowną interpretację która stanowić może podstawę do podjęcia decyzji o ewentualnej zmianie kierunków interwencji. Ćwiczenia te będą miały formę warsztatu w którym będą brali udział przedstawiciele LGD oraz jeżeli będzie to możliwe inne podmioty związane z LGD i obszarem objętym LSR. Warsztat odbywać będzie się na początku każdego roku kalendarzowego tak by wnioski mogły zawrzeć się w sprawozdaniu końcowym za rok poprzedni. Zgromadzone dane i poczynione refleksje będą dokumentowane w uporządkowany sposób i porównywane z roku na roku tak aby stanowić mogły użyteczny wkład w ewaluację ex-post. Zakres ewaluacji obejmować będzie:

ZAKRES EWALUACJI	PODMIOT REALIZUJĄCY	SPOSÓB REALIZACJI	TERMIN	ELEMENTY PODLEGAJĄCE EWALUACJI
CELE OKREŚLONE W LSR REALIZACJA WSKAŹNIKÓW	Biuro LGD/ członkowie LGD	Analiza na podstawie zebranych: ankiet ewaluacyjnych, opinii własnej LGD (ocena jakościowa) Analiza dokumentacji	Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Jakość świadczonych usług i stosowanych procedur; Wpływ osiągniętych wskaźników na zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnej;

<p>REALIZACJA HARMONOGRAMU</p> <p>PROCEDURA WYBORU, KRYTERIA</p> <p>PLAN KOMUNIKACJI</p> <p>DZIAŁANIA AKTYWIZACYJNE</p> <p>PRACOWNICY BIURA LGD</p> <p>ORGANY LGD</p>		<p>prowadzonej przez biuro LGD podczas warsztatu refleksyjnego (ocena ilościowa)</p> <p>Opinia kierownika biura nt. podległego personelu.</p> <p>Wywiady z partnerami</p> <p>Opinia zarządu/organów LGD (ocena jakościowa)</p> <p>Analiza dokumentacji prowadzonej przez biuro LGD (ocena ilościowa)</p>		<p>Stopień osiągniętych przedsięwzięć;</p> <p>Stopień realizacji harmonogramu;</p> <p>Opinia społeczności lokalnej na temat wdrażania LSR i realizowanych operacji;</p> <p>Stopień zaangażowania społeczności lokalnej w realizację podejmowanych działań;</p> <p>Ocena jakości planu komunikacyjnego i działań aktywizacyjnych;</p> <p>Jakość pracy biura LGD;</p> <p>Jakość pracy organów LGD;</p>
---	--	---	--	--

Źródło: opracowanie własne.

Ewaluacja (ex-post) - w końcowym okresie wdrażania LSR (2020-2022 r.) ewaluacja ta będzie służyła rozliczeniu efektów przed społecznością lokalną i instytucjami nadrzędnymi oraz stanowić będzie podstawę przygotowania kolejnych interwencji publicznych. Ewaluacja ta zostanie zlecona podmiotom zewnętrznym.

ZAŁĄCZNIK 3: Plan działania – analiza szczegółowego związku pomiędzy budżetem oraz planem działania a celami LSR

Cel ogólny 1	Lata	2016-2018			2019-2021			2022-2024			Razem 2016-2024		Program	Podziałanie/ zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary (szt.)	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie EURO	Wartość z jednostką miary (szt.)	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie EURO	Wartość z jednostką miary (szt.)	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie EURO	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie EURO		
Cel szczegółowy 1.1												PROW		
Przedsięwzięcie 1.1.1	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	12	42,86	300,00	12	85,71	300,00	4	100	100,00	28	700,00	PROW	Akywizacja
	Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	42	42,86	210,00	42	85,71	210,00	14	100	70,00	98	490,00		Akywizacja
	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	36	75,00	166365,30	11	97,92	187160,97	10	100	141103,73	57	494630,00		Akywizacja
	Liczba wydarzeń adresowanych do mieszkańców	2	33,33	750,00	3	83,33	750,00	1	100	250,00	6	1750,00		Akywizacja
	Liczba działań informacyjno - promocyjnych	5	55,56	1400,00	3	88,89	1075,00	1	100	500,00	9	2975,00		Akywizacja
	Liczba szkoleń /spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z	3	37,50	400,00	3	75,00	825,00	2	100	725,00	8	1950,00		Akywizacja

	mieszkańcami													
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy międzyregionalnych	1	50	25000,00	0	0	0	2	100	38771,87	3	173 741,87		Projekt współpracy
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy międzynarodowych	1	100	9378,13	0	0	0	0	0	0	1	9378,13		Projekt współpracy
Razem cel szczegółowy 1.1				203803,43			190320,97			181520,60		685615,00		
Razem cel ogólny nr 1				203803,43			190320,97			181520,60		685615,00		
Cel ogólny nr 2														
Cel szczegółowy 2.1													PROW	
Przedsięwzięcie 2.1.1:	Liczba rozwiniętych obiektów infrastruktury kulturalnej	9	56,25	363939,57	2	68,75	69027,18	7	100	114198,77	18	547165,52	PROW	Realizacja LSR

	Liczba rozwiniętych obiektów infrastruktury rekreacyjnej	23	85,19	359849,72	2	92,59	51724,19	7	100	246361,35	32	657935,26		Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 2.1				723789,29			120751,37			360560,12		1205100,78		
Cel szczegółowy 2.2													PROW	
Przedsięwzięcie 2.2.1	Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	11	100	18009,19	0	0	0	0	0	0	11	18009,19	PROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 2.2				18009,19			0,00			0,00		18009,19		
Razem cel ogólny 2				741798,48			120751,37			360560,12		1223109,97		
Cel ogólny nr 3														
Cel szczegółowy 3.1													PROW	
Przedsięwzięcie 3.1.1	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	8	46,15	462157,25	3	76,92	315926,81	7	100	204208,95	18	982293,01	PROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 3.1				462157,25			315926,81			204208,95		982293,01		
Cel szczegółowy 3.2													PROW	
Przedsięwzięcie 3.2.1	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	12	66,67	82264,96	2	77,78	78332,06	12	100	250000,00	26	410597,02	PROW	Realizacja LSR

Razem cel szczegółowy 3.2		82264,96		78332,06		250000,00		410597,02		
Razem cel ogólny nr 3		544422,21		394258,87		454208,95		1392890,03		
Razem LSR		1490024,12		705331,21		996289,67		3 301 615,00		
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia dedykowane tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacja LSR PROW									% budżetu poddziałania Realizacja LSR	
									1392890,03	53,25

Wysokość wsparcia finansowego EFSI w ramach LSR w ramach poszczególnych poddziałań:

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (EURO)	
	PROW	Razem EFSI
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	2 616 000,00	2 616 000,00
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	183 120,00	183 120,00
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	495 820,00	495 820,00
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	6 675,00	6 675,00
Razem	3 301 615,00	3 301 615,00

Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	904 206,54 EURO	516 831,55 EURO		1 421 038,09 EURO
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	760 354,26 EURO		434 607,65 EURO	1 194 961,91 EURO
Razem	1 664 560,80 EURO	516 831,55 EURO	434 607,65 EURO	2 616 000,00 EURO

ZAŁĄCZNIK 5: Plan komunikacji

1. Główne cele działań komunikacyjnych wynikające z przeprowadzonej analizy potrzeb/problemów komunikacyjnych.

Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania tworząc plan komunikacji przeprowadziło szereg konsultacji i analiz dotyczących skuteczności prowadzonej komunikacji w okresie wdrażania LSR na lata 2009-2015. Poprzez prowadzenie działań mających na celu jak najdokładniejsze zdefiniowanie celów do których osiągnięcia dążyć będzie poprzez realizację planu komunikacji. **Celem ogólnym** planu komunikacji jest: Budowanie pozytywnego wizerunku LGD oraz promowanie i informowanie o działaniach i założeniach LSR. **Celami szczegółowymi** jakie dało się wyodrębnić są: Rozpowszechnienie wiedzy na temat możliwości pozyskania środków z PROW na lata 2014-2020 Leader, Pobudzenie aktywności i włączenie społeczności w procesy wdrażania LSR, Poinformowanie grup defaworyzowanych o możliwościach aplikowania o środki pomocowe, Wspieranie w aplikowaniu o środki pomocowe, Zapewnienie dostępności i jawności stosowanych procedur naborów wniosków, Dążenie do ciągłej wymiany informacji pomiędzy LGD

a społecznością lokalną, Informowanie o założeniach LSR, Promowanie działalności LGD i obszaru LSR, Promowanie korzyści płynących z pozyskania środków, Informowanie o stopniu realizacji LSR, Informowanie o efektach realizacji LSR poprzez prezentowanie operacji i osiągniętych wskaźników.

2. Grupy docelowe działań komunikacyjnych

Podczas spotkań z lokalną społecznością wyodrębniono grupy ważne dla realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju. Są to następujące grupy docelowe działań komunikacyjnych: wnioskodawcy - w grupie tej znajdują się osoby które otrzymały wsparcie jak również potencjalni przyszli wnioskodawcy; przedsiębiorcy- osoby prowadzące działalność gospodarczą bądź deklarujące jej podjęcie; jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe; lokalni liderzy; mieszkańcy obszaru;.

Na podstawie prowadzonych spotkań partycypacyjnych oraz danych dostępnych w Banku Danych Lokalnych wyodrębniono następujące grupy defaworyzowane: osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia i osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej.

3. Opis działań komunikacyjnych oraz odpowiadających im środków przekazu.

Użyte w planie komunikacji działania wybrane zostały na podstawie doświadczeń związanych z poprzednim okresem wdrażania LSR są one najbardziej efektywne w przekazywaniu informacji oraz zbieraniu informacji od adresatów działań. Działania przyjęte w planie komunikacji są działaniami mającymi na celu komunikację obustronną jako na najbardziej wartościową i skuteczną. Komunikacja ta umożliwi utrzymanie mobilizacji w całym kilkuletnim okresie wdrażania LSR ze względu na ciągłą i bezpośrednią wymianę informacji między LGD a odbiorcami działań komunikacyjnych co daje możliwość dostosowania działań do aktualnych potrzeb i oczekiwań grup odbiorców. **Sposobami dotarcia do odbiorców** działań komunikacyjnych bez względu na rodzaj grupy do której będą one kierowane będą: informacje na stronie internetowej LGD o planowanych działaniach komunikacyjnych, tablice ogłoszeń w urzędach gmin i w urzędzie miasta, ulotki informacyjno-promocyjne, biuletyn, , szkolenia, bezpośrednie spotkania, spotkania informacyjne konferencja.

Jedynie w przypadku działań skierowanych do lokalnych liderów poza działaniami wymienionymi powyżej będzie również w miarę możliwości informowanie osobiste tj. poprzez telefonowanie, wysyłanie wiadomości e-mailowych. Ponadto przyjęte sposoby informowania dostosowane będą do konkretnych grup docelowych. W przypadku osób bezrobotnych informacje dodatkowo będą zamieszczane na tablicy ogłoszeń w Powiatowym Urzędzie Pracy. Dla skuteczniejszego dotarcia do przedstawicieli organizacji pozarządowych LGD podejmie współpracę z pracownikami ds. organizacji pozarządowych Jednostek Samorządu Terytorialnego w celu rozpowszechnienia informacji o działaniach skierowanych do NGO w ramach wdrażania LSR. Jednostki sektora finansów publicznych będą informowane przez pracowników LGD o możliwości uzyskania wsparcia również drogą telefoniczną i/lub mailową. W celu dotarcia do przedsiębiorców zainteresowanych ubieganiem się o środki na rozwój działalności, informacje o planowanych spotkaniach zostaną przekazane do Urzędów Gmin (pracownicy zajmujący się sprawami związanymi z wpisami do rejestru działalności gospodarczej).

Podczas stosowania partycypacyjnych metod angażowania społeczności lokalnej w proces budowania LSR a tym samym angażowania jej w tworzenie planu komunikacji wyodrębniono działania kierowane do konkretnych grup adresatów które zdaniem społeczności lokalnej są najbardziej adekwatne i dostępne dla poszczególnych odbiorców działań komunikacyjnych.

Zastosowane w planie komunikacyjnym działania są atrakcyjne ze względu na powszechność ich stosowania. Wybrane działania nie wymagają szczególnych warunków technologicznych czy też szczególnego wysiłku w dotarciu do przekazywanych treści co czyni je atrakcyjne dla odbiorców ze względu na łatwość dostępu do nich oraz racjonalność ich stosowania. Sam fakt opracowania i perspektywa wdrażania planu komunikacyjnego jest innowacyjna na obszarze wdrażania LSR. **Wyodrębniono następujące działania komunikacyjne:** Propagowanie wiedzy o PROW, Informowanie o możliwościach wsparcia, Organizacja spotkań przez LGD, Działania dla grup defaworyzowanych, Organizacja szkoleń dla beneficjentów , Działania doradcze przy wypełnianiu wniosku w Biurze LGD, Informowanie o procedurach naboru, Badanie satysfakcji, Informowanie o LGD , Promocja działań LGD, Propagowanie dobrych praktyk w zakresie zrealizowanych projektów, Informowanie o zrealizowanych operacjach i stopniu wykorzystania środków, Dążenie do ciągłej wymiany informacji między LGD a społecznością lokalną, Działania podsumowujące. Zastosowanie poszczególnych działań komunikacyjnych ze wskazaniem ich grup docelowych, środków przekazu, zrealizowanych celów wskazane zostały w *Tabela.3. Plan komunikacji na lata 2016-2022.*

W przypadku wystąpienia problemów z wdrażaniem planu komunikacji zakłada się zastosowania partycypacyjnych metod angażowania społeczności lokalnej, zwiększenie informowania o podejmowanych działaniach, dotarcie do osób kreujących opinię w małych społecznościach (sołtysi, przewodniczące KGW itp.) oraz nawiązaniu współpracy z nimi w celu zaangażowania społeczności lokalnej.

4. Opis zakładanych wskaźników w oparciu o planowany budżet działań komunikacyjnych

W oparciu o planowany budżet działań komunikacyjnych określone zostały wskaźniki realizacji działań komunikacyjnych wpisujące się we wskaźnik LSR odnoszący się do aktywizacji i kosztów bieżących.

Wskaźnik produktu działań komunikacyjnych	Zakładany produkt na lata 2016-2024	Wskaźniki rezultatu działań komunikacyjnych	Zakładany rezultat na lata 2016-2024
Liczba szkoleń/spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	8	Liczba osób uczestniczących w szkoleniach / spotkaniach informacyjno- konsultacyjnych	260
Liczba szkolenia dla wnioskodawców	4	Liczba uczestników szkoleń dla wnioskodawców	40
Liczba zorganizowanych spotkań przez LGD	2	Liczba uczestników spotkań zorganizowanych przez LGD	20
Liczba konferencji	2	Liczba uczestników konferencji	200
Liczba działań informacyjno-promocyjnych	9	Liczba odbiorców działań informacyjno- promocyjnych	21 100
Liczba wydanych biuletynów	4	Liczba osób które otrzymały biuletyn	4 000
Liczba wydanych ulotek	4	Liczba osób które otrzymały ulotkę	1 600
Liczba utrzymanych stron internetowych	1	Liczba odwiedzin strony internetowej LGD	15 400
Liczba wydarzeń adresowanych do mieszkańców	6	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych na których promowano PROW 2014-2020 Leader, działalność LGD i obszar LSR	240
Liczba wydarzeń promocyjnych, na których propagowano wiedzę o PROW	2	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych, na których propagowano wiedzę o PROW	80
Liczba wydarzeń promocyjnych na których informowano o zrealizowanych operacjach i stopniu wykorzystania środków	2	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych na których informowano o zrealizowanych projektach i stopniu wykorzystania środków	80
Liczba wydarzeń promocyjnych na których promowano działalność LGD i obszar LSR	2	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych na których promowano działalność LGD i obszar LSR	80
Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	57	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	57
Liczba zamieszczonych ogłoszeń na tablicach Urzędu Gmin	28	Liczba osób z grupy defaworyzowanych korzystających z doradztwa w biurze LGD	20
Liczba zamieszczonych ogłoszeń na stronie Urzędu Pracy	4		
Liczba ogłoszeń na tablicy Urzędu Pracy	4		
Liczba uzyskanych ankiet monitorujących realizację działań komunikacyjnych	690	Liczba osób zadowolonych z prowadzonych działań komunikacyjnych	600

Tabela.1 Wskaźniki produktu i rezultatu planu komunikacji.

5. Planowane efekty działań komunikacyjnych

Analiza efektywności odbywać będzie się na podstawie analizy osiągnięcia efektów działań komunikacyjnych pod kontem oceny działań przyczyniających się do osiągnięcia celu na który bezpośredni wpływ ma jakość pracy pracowników biura LGD, realizacja zaplanowanych działań jak też na podstawie jakości i wartości wyprodukowanej informacji i sposobu jej udostępniania. W oparciu o wyznaczone cele działań komunikacyjnych wyszczególniono następujące efekty działań komunikacyjnych: Uzyskanie wiedzy na temat możliwości pozyskiwania środków z PROW 2014 - 2020 Leader przez społeczności lokalną, Zwiększenie aktywności społecznej i jej zaangażowania w procesy wdrażania LSR, Wzrost poziomu wiedzy przedstawicieli grup

defaworyzowanych na temat aplikowania o środki pomocowe, Uzyskanie pomocy w zakresie aplikowania o środki pomocowe PROW przez potencjalnych wnioskodawców, Uzyskanie stałego dostępu do stosowanych procedur naboru wniosków, Utrzymanie stałego kontaktu ze społecznością lokalną i uzyskanie informacji o jej oczekiwaniach oraz opinii o działaniach LGD, Uzyskanie wiedzy dotyczącej założeń LSR, Wzrost poziomu aktywności wśród przedstawicieli grup defaworyzowanych w aplikowaniu o środki pomocowe, Zwiększenie wiedzy o LGD i promocja obszaru, Uzyskanie wiedzy dotyczącej korzyści płynących z pozyskania środków przez mieszkańców obszaru, Uzyskanie wiedzy na temat stopnia wykorzystania środków oraz zrealizowanych operacji a przez to osiągniętych wskaźników przez społeczność lokalną, Uzyskanie wiedzy na temat działalności LGD i obszaru LSR, Uzyskanie wiedzy na temat efektów wykorzystania środków oraz zrealizowanych operacji a przez to osiągniętych wskaźników

6. Analiza efektywności zastosowanych działań

Analiza efektywności zastosowanych środków przekazu i działań komunikacyjnych odbywać się będzie pod kątem planowanych do osiągnięcia działań komunikacyjnych a także racjonalności wykorzystania budżetu. Analiza efektywności prowadzona będzie ciągle w ramach realizowania działań komunikacyjnych. Zakłada się bieżące monitorowanie zasadności i skuteczności stosowanych metod poprzez: prowadzenie list obecności na spotkaniach, konferencjach; prowadzenie rejestru osób korzystających bezpośrednio z doradztwa w biurze LGD; badanie jakości stosowanych działań na podstawie ankiet monitorujących badających poziom satysfakcji z prowadzonych działań; poziom wykorzystania środków przewidzianych na działania komunikacyjne oraz poziom wykorzystania środków przewidziany w LSR; efektywność poprzez zastosowanie metody porównania wskaźnika procentowego określającego udział wnioskodawców korzystających z doradztwa, których operacje uzyskały minimalną liczbę punktów której uzyskanie jest warunkiem wyboru operacji w stosunku do wszystkich wnioskodawców korzystających z doradztwa w ramach danego naboru z wskaźnikiem procentowym wnioskodawców nie korzystających z doradztwa, których operacje uzyskały minimalną liczbę punktów, której uzyskanie jest warunkiem wyboru operacji w stosunku do wszystkich wnioskodawców, którzy nie skorzystali z doradztwa w ramach danego naboru.

7. Opis wniosków i opinii zebranych podczas działań komunikacyjnych. Sposób ich wykorzystania w procesie realizacji LSR.

Lokalna Grupa Działania na podstawie prowadzonej analizy efektywności działań komunikacyjnych opracowuje raport wniosków i opinii dotyczących jakości działań komunikacyjnych. Zakłada się opracowanie raportów rocznych które stanowią część raportu ewaluacyjnego i będą one opracowane w I kwartale roku następującego po roku badanym. Informacje o realizacji planu komunikacyjnego podane zostaną do publicznej wiadomości razem z raportem ewaluacyjnym. Pozyskane informacje stanowią podstawę do ewentualnej aktualizacji LSR, procedur jak również regulaminach poszczególnych organach LGD i pracy biura.

Lokalna Grupa Działania w sytuacji niesatysfakcjonującej lub w sytuacji w której już pojawiły się istotne problemy z wdrażaniem LSR zakłada przeprowadzenie działań mających na celu: identyfikację źródła problemu, analizę przyczyny jego występowania, zastosowanie partycypacyjnych metod z udziałem społeczności lokalnej, opracowanie rozwiązań problemu i ich zastosowanie,

8. Całkowity budżet przewidziany na działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR.

Planowany budżet działań komunikacyjnych ściśle wiąże się z zakładanymi celami planu komunikacji. Całkowity koszt działań komunikacyjnych w okresie realizacji LSR wynosi **6 675,00 EURO**.

Tabela.2. Budżet planu komunikacji

Działanie na lata 2016-2024 (EURO)	Koszt
Liczba szkoleń/spotkań informacyjno- konsultacyjnych LGD z mieszkańcami: spotkania informacyjne, konferencje, szkolenia	1 950,00
Liczba działań informacyjno- promocyjnych: biuletyn, strona internetowa, ulotka	2 975,00
Liczba wydarzeń promocyjnych na których promowano działalność LGD i obszar LSR	1 750,00
SUMA	6 675,00

Tabela.3. Plan komunikacji na lata 2016-2024.

Termin rok	Cel komunikacji	Nazwa działania komunikacyjnego	Adresaci	Środki przekazu	Wskaźnik produktu	Wskaźniki rezultatu	Planowany efekt działań komunikacyjnych
2016	Rozpowszechnienie wiedzy na temat możliwości pozyskania środków z PROW na lata 2014-2020 Leader,	Propagowanie wiedzy o PROW	Mieszkańcy obszaru	Ulotka informacyjno - promocyjna	Liczba wydanych ulotek informacyjno-promocyjnych	Liczba osób które otrzymały ulotkę informacyjno-promocyjną	Uzyskanie wiedzy na temat możliwości pozyskiwania środków z PROW 2014- 2020 Leader przez społeczność lokalną
				Wydarzenie promocyjne	Liczba wydarzeń promocyjnych, na których propagowano wiedzę o PROW	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych, na których propagowano wiedzę o PROW	
		Informowanie o możliwościach wsparcia	Mieszkańcy obszaru	Strona www LGD	Liczba utrzymanych stron internetowych	Liczba odwiedzin strony internetowej LGD	
2016	Pobudzenie aktywności i włączenie społeczności w procesy wdrażania LSR	Organizacja spotkań przez LGD	Mieszkańcy obszaru,	Spotkanie informacyjno-konsultacyjnych	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych	Liczba uczestników spotkań zorganizowanych przez LGD	Zwiększenie aktywności społecznej i jej zaangażowania w procesy wdrażania LSR
2016	Poinformowanie grup defaworyzowanych o możliwościach aplikowania o środki pomocowe	Działania informacyjne dla grup defaworyzowanych	Osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej	Ogłoszenie zamieszczone na tablicach ogłoszeń urzędów gmin i Urzędu Pracy	Liczba zamieszczonych ogłoszeń na tablicach Urzędów Gmin i Urzędu Pracy	Liczba osób z grupy defaworyzowanych korzystających z doradztwa w biurze LGD	Wzrost poziomu wiedzy przedstawicieli grup defaworyzowanych na temat aplikowania o środki pomocowe
				Strona www Urzędu Pracy	Liczba zamieszczonych ogłoszeń na stronie www Urzędu Pracy		

2016	Wspieranie w aplikowaniu o środki pomocowe	Organizacja szkoleń dla beneficjentów	przedsiębiorcy, jednostki samorządu terytorialnego, Organizacje pozarządowe osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej.	Szkolenie	Liczba szkoleń dla wnioskodawców	Liczba uczestników szkoleń dla wnioskodawców	Uzyskanie pomocy w zakresie aplikowania o środki pomocowe PROW przez potencjalnych wnioskodawców
		Działania doradcze przy wypełnianiu wniosku w Biurze LGD		Bezpośrednie spotkanie	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	
2016	Zapewnienie dostępności i jawności stosowanych procedur naborów wniosków	Informowanie o kryteriach oceny i wyboru operacji	wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Strona www LGD	Liczba utrzymanych stron internetowych	Liczba odwiedzin strony internetowej	Uzyskanie stałego dostępu do stosowanych procedur naboru wniosków
2016	Dążenie do ciągłej wymiany informacji pomiędzy LGD a społecznością lokalną	Badanie satysfakcji	wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Ankieta monitorująca działania komunikacyjne	Liczba uzyskanych ankiet monitorujących realizację działań komunikacyjnych	Liczba osób zadowolonych z prowadzonych działań	Utrzymanie stałego kontaktu ze społecznością lokalną i uzyskanie informacji o jej oczekiwaniach oraz opinii o działaniach LGD
2017	Informowanie o LSR	Propagowanie wiedzy o PROW	przedsiębiorcy, jednostki samorządu terytorialnego, mieszkańcy obszaru, organizacje pozarządowe, lokalni liderzy,	Ulotka informacyjno - promocyjna	Liczba wydanych ulotek informacyjno-promocyjnych	Liczba osób które otrzymały ulotkę informacyjno-promocyjną	Uzyskanie wiedzy dotyczącej założeń LSR

			grupy defaworyzowane: osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej	Biuletyn	Liczba wydanych biuletynów	Liczba osób które otrzymały biuletyn	
		Informowanie o możliwościach wsparcia		Strona www LGD	Liczba utrzymanych stron internetowych	Liczba odwiedzin strony internetowej LGD	
2017	Wspieranie w aplikowaniu o środki pomocowe	Organizacja szkoleń dla beneficjentów	przedsiębiorcy, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej.	Szkolenie	Liczba szkoleń dla wnioskodawców	Liczba uczestników szkoleń dla wnioskodawców	Uzyskanie pomocy w zakresie aplikowania o środki pomocowe PROW przez potencjalnych wnioskodawców
		Działania doradcze przy wypełnianiu wniosku w Biurze LGD		Bezpośrednie spotkania	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	
2017	Poinformowanie grup defaworyzowanych o możliwościach aplikowania o środki pomocowe	Działania informacyjne dla grup defaworyzowanych	osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej	Ogłoszenie zamieszczone na tablicach ogłoszeń Urzędów Gmin i Urzędu Pracy	Liczba zamieszczonych ogłoszeń na tablicach Urzędów Gmin i Urzędu Pracy	Liczba osób z grupy defaworyzowanych korzystających z doradztwa w biurze LGD	Wzrost poziomu aktywności wśród przedstawicieli grup defaworyzowanych w aplikowaniu o środki pomocowe
				Strona www Urzędu Pracy	Liczba zamieszczonych ogłoszeń na stronie www Urzędu Pracy		
2018	Promowanie	Kampania informacyjno –	Mieszkańcy obszaru	Strona www LGD	Liczba utrzymanych stron internetowych	Liczba odwiedzin strony internetowej	Zwiększenie wiedzy o LGD i

	działalności LGD i obszaru LSR	promocyjna działalność		Biuletyn	Liczba wydanych biuletynów	Liczba osób które otrzymały biuletyn	promocja obszaru
				Wydarzenie promocyjne	Liczba wydarzeń promocyjnych na których promowano działalność LGD i obszar LSR	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych na których promowano działalność LGD i obszar LSR	
2018	Promowanie korzyści płynących z pozyskania środków	Prezentacja dobrych praktyk w zakresie zrealizowanych projektów	Mieszkańcy obszaru	Strona www LGD	Liczba utrzymanych stron internetowych	Liczba odwiedzin strony internetowej LGD	Uzyskanie wiedzy dotyczącej korzyści płynących z pozyskania środków przez mieszkańców obszaru
2018	Dążenie do ciągłej wymiany informacji pomiędzy LGD a społecznością lokalną	Badanie satysfakcji	Wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Ankieta monitorująca działania komunikacyjne	Liczba uzyskanych ankiet monitorujących realizację działań komunikacyjnych	Liczba osób zadowolonych z prowadzonych działań	Utrzymanie stałego kontaktu ze społecznością lokalną i uzyskanie informacji o jej oczekiwaniach oraz opinii o działaniach LGD
2019	Informowanie o stopniu realizacji LSR	Kampania informacyjna	wszyscy odbiorcy działań komunikacyjnych	Ulotka informacyjno-promocyjna	Liczba wydanych ulotek informacyjno-promocyjnych	Liczba osób które otrzymały ulotkę informacyjno-promocyjną	Uzyskanie wiedzy na temat stopnia wykorzystania środków oraz zrealizowanych operacji a przez to osiągniętych wskaźników przez
				Konferencja	Liczba konferencji	Liczba uczestników konferencji	

				Wydarzenie promocyjne	Liczba wydarzeń promocyjnych na których informowano o zrealizowanych operacjach i stopniu wykorzystania środków	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych na których informowano o zrealizowanych projektach i stopniu wykorzystania środków	społeczność lokalną
2019	Wspieranie w aplikowaniu o środki pomocowe	Organizacja szkoleń dla beneficjentów	przedsiębiorcy, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej.	Szkolenie	Liczba szkoleń dla wnioskodawców	Liczba uczestników szkoleń dla wnioskodawców	Uzyskanie pomocy w zakresie aplikowania o środki pomocowe PROW przez potencjalnych wnioskodawców
		Działania doradcze przy wypełnianiu wniosku w Biurze LGD		Bezpośrednie spotkania	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	Liczba osób/ podmiotów korzystających z doradztwa w biurze LGD	
2019	Dążenie do ciągłej wymiany informacji między LGD a społecznością lokalną	Badanie satysfakcji	wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Ankieta monitorująca działania komunikacyjne	Liczba uzyskanych ankiet monitorujących realizację działań komunikacyjnych	Liczba osób zadowolonych z prowadzonych działań	Utrzymanie stałego kontaktu ze społecznością lokalną i uzyskanie informacji o jej oczekiwaniach oraz opinii o działaniach LGD
2019	Rozpowszechnienie wiedzy na temat możliwości pozyskania środków z PROW na lata 2014-2020 LEADER	Propagowanie wiedzy o PROW	Mieszkańcy obszaru	Wydarzenie promocyjne	Liczba wydarzeń promocyjnych na których informowano o możliwości pozyskania środków z PROW	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych na których informowano o możliwości pozyskania środków	Uzyskanie wiedzy na temat możliwości pozyskiwania środków z PROW 2014- 2020 Leader przez społeczność lokalną

						z PROW	
2019	Zapewnienie dostępności i jawności stosowanych procedur naborów wniosków	Informowanie o kryteriach oceny i wyboru operacji	wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Strona www LGD	Liczba utrzymanych stron internetowych	Liczba odwiedzin strony internetowej	Uzyskanie stałego dostępu do stosowanych procedur naboru wniosków
2020	Wspieranie w aplikowaniu o środki pomocowe	Działania doradcze przy wypełnianiu wniosku w Biurze LGD	przedsiębiorcy, mieszkańcy obszaru, grupy defaworyzowane: osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej	Bezpośrednie spotkania	Liczba godzin świadczonego doradztwa w Biurze LGD	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	Uzyskanie pomocy w zakresie aplikowania o środki pomocowe PROW przez potencjalnych wnioskodawców
2020	Pobudzenie aktywności i włączenie społeczności w procesy wdrażania LSR	Organizacja spotkań przez LGD	Mieszkańcy obszaru,	Spotkanie informacyjno-konsultacyjnych	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych	Liczba uczestników spotkań zorganizowanych przez LGD	Zwiększenie aktywności społecznej i jej zaangażowania w procesy wdrażania LSR
2020	Poinformowanie grup defaworyzowanych o możliwościach aplikowania o środki pomocowe	Działania informacyjne dla grup defaworyzowanych	grupy defaworyzowane: osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej	Ogłoszenie zamieszczane na tablicach ogłoszeń Urzędów Gmin i Urzędu Pracy	Liczba zamieszczonych ogłoszeń na tablicach Urzędów Gmin i Urzędu Pracy	Liczba osób z grupy defaworyzowanych korzystających z doradztwa w biurze LGD	Wzrost poziomu aktywności wśród przedstawicieli grup defaworyzowanych w aplikowaniu o środki pomocowe
				Strona www Urzędu Pracy	Liczba zamieszczonych ogłoszeń na stronie www Urzędu Pracy		

2020	Dążenie do ciągłej wymiany informacji między LGD a społecznością lokalną	Badanie satysfakcji	wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Ankieta monitorująca działania komunikacyjne	Liczba uzyskanych ankiet monitorujących realizację działań komunikacyjnych	Liczba osób zadowolonych z prowadzonych działań	Utrzymanie stałego kontaktu ze społecznością lokalną i uzyskanie informacji o jej oczekiwaniach oraz opinii o działaniach LGD
2021	Promowanie działalności LGD i obszaru LSR	Kampania informacyjno-promocyjna	wnioskodawcy, przedsiębiorcy, jednostki samorządu terytorialnego, lokalni liderzy, organizacje pozarządowe mieszkańcy obszaru, grupy defaworyzowane	Ulotka informacyjno - promocyjna	Liczba wydanych ulotek informacyjno-promocyjnych	Liczba osób które otrzymały ulotkę informacyjno-promocyjną	Uzyskanie wiedzy na temat działalności LGD i obszaru LSR
				Biuletyn	Liczba wydanych biuletynów	Liczba osób które otrzymały biuletyn	
				Wydarzenie promocyjne	Liczba wydarzeń promocyjnych na których promowano działalność LGD i obszar LSR	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych na których promowano działalność LGD i obszar LSR	
2021	Dążenie do ciągłej wymiany informacji między LGD a społecznością lokalną	Badanie satysfakcji	wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Ankieta monitorująca działania komunikacyjne	Liczba uzyskanych ankiet monitorujących realizację działań komunikacyjnych	Liczba osób zadowolonych z prowadzonych działań	Utrzymanie stałego kontaktu ze społecznością lokalną i uzyskanie informacji o jej oczekiwaniach oraz opinii o działaniach LGD

2022	Poinformowanie grup defaworyzowanych o możliwościach aplikowania o środki pomocowe	Działania informacyjne dla grup defaworyzowanych	grupy defaworyzowane: osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej	Ogłoszenie zamieszczane na tablicach ogłoszeń Urzędów Gmin i Urzędu Pracy	Liczba zamieszczonych ogłoszeń na tablicach Urzędów Gmin i Urzędu Pracy	Liczba osób z grupy defaworyzowanych korzystających z doradztwa w biurze LGD	Wzrost poziomu aktywności wśród przedstawicieli grup defaworyzowanych w aplikowaniu o środki pomocowe
				Strona www Urzędu Pracy	Liczba zamieszczonych ogłoszeń na stronie www Urzędu Pracy		
2022	Wspieranie w aplikowaniu o środki pomocowe	Organizacja szkoleń dla beneficjentów	przedsiębiorcy, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, osoby bezrobotne obejmujące: osoby które nie ukończyły 30 r.ż., osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia, osoby zamieszkałe na terenie gminy wiejskiej.	Szkolenie	Liczba szkoleń dla wnioskodawców	Liczba uczestników szkoleń dla wnioskodawców	Uzyskanie pomocy w zakresie aplikowania o środki pomocowe PROW przez potencjalnych wnioskodawców
		Działania doradcze przy wypełnianiu wniosku w Biurze LGD		Bezpośrednie spotkania	Liczba godzin świadczonego doradztwa w biurze LGD	Liczba osób/ podmiotów korzystających z doradztwa w biurze LGD	
2022	Informowanie o efektach realizacji LSR poprzez prezentowanie operacji i osiągniętych wskaźników	Działania podsumowujące	Wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Strona www LGD	Liczba utrzymanych stron internetowych	Liczba odwiedzin strony internetowej LGD	Uzyskanie wiedzy na temat efektów wykorzystania środków oraz zrealizowanych operacji a przez to osiągniętych wskaźników
				Biuletyn	Liczba wydanych biuletynów	Liczba osób które otrzymały biuletyn	

				Wydarzenie promocyjne	Liczba wydarzeń promocyjnych na których informowano o zrealizowanych operacjach i stopniu wykorzystania środków	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach promocyjnych na których informowano o zrealizowanych projektach i stopniu wykorzystania środków	
2023	Promowanie korzyści płynących z pozyskania środków	Prezentacja dobrych praktyk w zakresie zrealizowanych projektów	Mieszkańcy obszaru	Strona www LGD	Liczba utrzymanych stron internetowych	Liczba odwiedzin strony internetowej LGD	Uzyskanie wiedzy dotyczącej korzyści płynących z pozyskania środków przez mieszkańców obszaru
2023	Dążenie do ciągłej wymiany informacji pomiędzy LGD a społecznością lokalną	Badanie satysfakcji	Wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Ankieta monitorująca działania komunikacyjne	Liczba uzyskanych ankiet monitorujących realizację działań komunikacyjnych	Liczba osób zadowolonych z prowadzonych działań	Utrzymanie stałego kontaktu ze społecznością lokalną i uzyskanie informacji o jej oczekiwaniach oraz opinii o działaniach LGD
2023	Informowanie o stopniu realizacji LSR	Kampania informacyjna	Wszyscy odbiorcy działań komunikacyjnych	Konferencja	Liczba konferencji	Liczba uczestników konferencji	Uzyskanie wiedzy na temat stopnia wykorzystania środków oraz zrealizowanych operacji a przez to osiągniętych wskaźników przez społeczność lokalną

				Biuletyn	Liczba wydanych biuletynów	Liczba osób które otrzymały biuletyn	
2024	Informowanie o efektach realizacji LSR poprzez prezentowanie operacji i osiągniętych wskaźników	Działania podsumowujące	Wszystkie grupy działań komunikacyjnych	Strona www LGD	Liczba utrzymanych stron internetowych	Liczba odwiedzin strony internetowej LGD	Uzyskanie wiedzy na temat efektów wykorzystania środków oraz zrealizowanych operacji a przez to osiągniętych wskaźników